

Kun ei se mummun peitto jo kahise

Turvan ja pelon paikkoja iäkkäiden naisten elämäkerrallisissa haastatteluissa.

MYLLYKOSKI PIIA

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2006

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

MYLLYKOSKI, PIIA: *Kun ei se mummun peitto jo kahise.* Turvan ja pelon paikkoja iäkkäiden naisten elämäkerrallisissa haastatteluissa.

Pro-gradu -tutkielma, 122s., 4 liites.

Sosiaalityö

Syyskuu 2006

Tutkimuskysymykseni ovat millaisena iäkkäiden naisten tilankäyttö ja siihen liittyvät turvallisuuden ja pelon kokemukset näyttäytyvät heidän muistelemanaan ja millaista se tällä hetkellä on. Tutkielman aineisto koostuu viiden iäkkään naisen elämäkerrallisista haastatteluista. Näissä teemahaastatteluissa keskityttiin erityisesti turvallisuuden ja pelon kokemuksiin erilaisissa tiloissa haastateltavien elämänvaiheissa. Haastateltavat olivat Sopiva-projektin ja kotihoidon asiakkaita. Kotihoidon työntekijöiden lisäksi heidän luonaan kävi myös sosiaalitalkkari. Sosiaalitalkkarit tekivät esimerkiksi kodin pieniä kunnostustöitä ja asioivat kodin ulkopuolella asiakkaiden kanssa. Sosiaalitakkareiden ja muiden palveluiden osalta keskityn käsittelemään niiden vaikutusta iäkkäiden naisten turvallisuuden tunteisiin.

Näen elämäkerrallisen tutkimuksen mielekkäänä vanhuksia käsittelevässä tutkimuksessa koska käsitykseni mukaan palvelujen tarjonnassa täytyy ottaa huomioon autettavien aiemmat elämänvaiheet ja -kokemukset. Turvallisuuden ja pelon kokemuksia ei ole myöskään juurikaan elämäkerrallisesti tutkittu. Rakensin analyysiäni jäsentämällä sitä kunkin haastateltavan elämänjuonen pohjalta. Käsittelem haastattelutilanteita sosiaalisina tilanteina. Pohdin erityisesti naisten ja vanhusten haastattelemiseen liittyviä erityisiä asioita.

Tulkinnoissani korostuu sekä totuuden että tilan suhteellisuus. Käsittelem tilaa kirjoittamalla reaalisesta ja imaginaarisesta tilasta ja tilan herättämistä tunnekokemuksista ja muistoista. Lähtökohtanani on aineistolähtöisyys ja haastateltavia kunnioittava tulkitseminen. Olen turvallisuudesta ja turvattomuudesta kirjoittaessani pyrkinyt tulkitsemaan haastateltavien omia merkityksenantoja, joissa tunnekokemusten kirjo tulee esille. Hyödynnän narratiivista lähestymistapaa.

Analysiosuudessa käsittelem erityisesti haastateltavien aiempia elämänvaiheita, vanhuutta ja erilaisia heidän haastatteluhetkellään saamia palveluita. Käsittelem paikkoja, joita naiset ovat halunneet elämänsä varrella ja ulossulkemisia erilaisista tiloista. Aineistossani tuli esille viattomuus, joka liittyy siihen, että seksuaalisista aiheista on vaiettu haastateltavien naisten lapsuuden ja nuoruuden vuosikymmenillä. Heille esimerkiksi huorittelu on voinut olla käsittämätön kokemus, koska he ovat olleet tietämättömiä sukupuoliasioista. Käsittelem myös naisten kuvailemaa toimijuutta, jonka avulla he ovat tunteneet kyvykkyyttä tilan hallinnassa. Kotitilaa käsittelem erityisesti haastateltavien ristiriitaisen kotikerronnan kautta. Naisten kertomassa hyvät tilat jäsentyvät yleensä niihin liittyvien ihmissuhteiden kautta. Kaottisissakin tiloissa on myös lohtua tuovia asioita, jotka paitsi auttoivat vaikeissa hetkissä, myös helpottavat näiden tilanteiden muistelemista nykyään. Aineistosta nousi esille myös se, että muistot voivat olla ruumiillisia ja monien aistien kautta välittyviä.

Aineistosta löytyi puhetta siitä, miten kotitilaan kääntyminen voi vanhuudessa olla pakottavaa. Vanhuksille ei heidän kokemuksensa mukaan välttämättä ole tarjolla luontevia ja helposti saavutettavia tiloja, joissa he voisivat viettää sosiaalista elämää. Tämä tunne voi muodostua esimerkiksi siksi, ettei taloyhtiön kokouksessa suostuta hankkimaan keinua pihapiiriin iäkkäitä naisia varten. Tällaisten asioiden korjaaminen ei vaatisi isoja taloudellisia ponnistuksia vaan eri ikäisten tarpeiden huomioimista ja kunnioittamista suunnittelussa ja arjen käytännöissä. Haastatteluissa tuli myös esille huoli tulevasta pärjäämisestä ja esimerkiksi vanhainkotiin joutumisesta. Vanhainkoti tuli esille kohtalonomaisena pakkona oman kunnan saavuttaessa tietyn pisteen mutta myös vastakohtana omalle rajoittavalle ja yksinäiselle kodille, jolloin vanhainkotiin pääsyä toivottiin.

Sosiaalitalkkareiden kohdalla haastateltavat korostivat erityisesti sen arvoa, että kävijä on sama, jolloin suhteesta tulee läheinen. Työn vapaamuotoinen luonne ja se, etteivät työtehtävät ole niin rajattuja kuin kotihoidon työntekijöillä vaikutti suhteisiin. Myös sosiaalitalkkarin luotettavuus nousi aineistossa esille. Haastateltavani tasapainoilivat tilanteessa, jossa pohtivat sitä, miten paljon apua tarvitsevat ja onko edessä mahdollisesti pian muutto tuetumpaan asumiseen. Erityisesti luottamus siihen, että tietää saavansa tarvittaessa enemmän apua on tärkeää. Aineistossani tuli esille myös teknisiä asioita, joilla turvallisuuteen voi vaikuttaa. Erityisesti siinä korostuu toisten ihmisten toimiminen turvallisuuden tunteeseen vaikuttavina tekijöinä.

Avainsanat: Elämäkerrallinen haastattelututkimus, pelko, turvallisuus, turvattomuus, tila, sosiaalitalkkari, iäkkäät naiset

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Sopiva-projekti ja graduaineisto.....	3
3 Elämäkerran kertominen ja kuuleminen.....	8
Elämäkerrallisuus ja haastattelu.....	11
Haastattelumenetelmän rajat ja mahdollisuudet.....	13
Iäkkäiden naisten haastattelujen erityispiirteitä.....	18
Pelon kokemuksen tavoittaminen haastattelussa.....	21
4 Tilan ja turvallisuuden käsitteet sekä aineiston tulkinta.....	24
Turvallisuus ja pelkääminen.....	24
Tila ja paikka.....	28
Tulkitseminen.....	30
Me, minä kylässä, minä sinun kuulijanasasi vai minä ja hän.....	33
Kertojan äänen kunnioittaminen ja tulkintojen tekeminen.....	35
Juonitiivistelmät haastateltavien elämästä.....	38
5 Eri elämänvaiheiden halutut paikat ja ulosjoutumiset.....	41
Tilankäyttö ja toimijuus.....	42
Puhetta kotitilan ristiriidoista.....	45
Onnelliset paikat.....	48
Tiloista ulossulkemiset, tekemisen ja olemisen rajoitukset.....	54
Ristiriitaiset tilat ja niissä kannattelevat voimavarat.....	60
6 Nykyhetki.....	67
Vanhojen naisten ulossulkeminen.....	68
Pois kärräämisen pelko ja oman kodin rajoittavuus.....	73
Kököttäminen ja merkittävä liikkuminen.....	80
7 Sosiaalitalkkareiden ja muiden palveluiden merkitys turvallisuuden tunteelle.....	86
Samanaikaisuuden tärkeys.....	86
Sosiaalitalkkareiden parityöskentely ja sukupuolen merkitys.....	94
Elämän merkitykselliset asiat.....	96
Turvarannekkeen turvallisuuden tuojana ja sen takana olevat oikeat ihmiset.....	100
Turvattu avun saanti ja tasapainoilu lisäavun tarpeen arvioinnissa.....	103
8 Lopuksi.....	106
Lähteet.....	114
Liite 1 Nääsville ry:n sosiaalitalkkareiden työnkuva.....	123
Liite 2 Haastattelun teemarunko.....	124
Liite 3 Sosiaalitalkkaritoiminnan kehittäminen.....	125
Liite 4 Tiedote sosiaalitalkkareiden asiakkaille.....	126
Kiitokset.....	127

1 Johdanto

Tuli kesä, jolloin oli äkkiä vaikeata saada verkkoja nostetuksi. Maasto alkoi hangoitella vastaan ja kävi petolliseksi. Se ei niinkään säikäyttänyt kuin hämmästytti meitä, ehkä me emme olleet vielä kyllin vanhoja, mutta varmuuden vuoksi minä muurasin pari askelmaa ja Tooti viritti sinne tänne muutaman apuköyden ja käsikahvan ja jatkoimme entiseen tapaan mutta söimme vähemmän kalaa. Asiat huononivat, minä esimerkiksi en enää halunnut kiivetä katolle savupiippua nuohoamaan (ja väitin että tahdoin tehdä töitä, muka). Ja viimeisenä kesänä tapahtui jotain anteeksiantamatonta; minä aloin pelätä merta. Suuret aallot eivät enää merkinneetkään seikkailua, vaan pelkkää pelkoa ja huolta veneen takia ja kaikkien muidenkin veneiden jotka liikkuvat vesillä huonolla säällä. Se oli epäoikeudenmukaista - jopa painajaisunissa meri oli aina ollut pettämätön pelastus; vaara vaanii mutta kun hyppää veteen ja ui pois on turvassa eikä palaa enää koskaan. Tuo pelko tuntui petokselta -omalta petokseltani.

Tove Jansson (1996, 9) kirjoittaa näin elämänkumppaninsa Tuulikki Pietilän kanssa viettämistään kesistä yksinäisellä saarella heidän yhdessä tekemässään kuvakirjassa *Haru, yksinäisten saari*. Viimeisten kesien osalta hän kirjoittaa siitä, että ikääntymisen ja sen aiheuttamien fyysisten ja emotionaalisten vaikutusten myötä seikkailujen sijaan tuli huoli ja pelko itsestä ja muista. Janssonin kertomat tila-aikapolut ovat puhuttelevia. Tutkielmassani pohdin, mitä turvallisuuteen ja pelkoon liittyviä kokemuksia löytyy iäkkäiden kaupunkilaisnaisten elämäntarinoista. Kaupungissa asuvien ikääntyneiden naisten elämä ei kenties suurimmaksi suurimmaksi osaksi ole Janssonin kuvauksen tapaan seikkailuntäyteistä. Kuitenkin esimerkiksi askelten hidastuminen tuo konkreettisia ongelmia kaupungissakin, vaikkei taistelua ikääntymistä vastaan käydäkään luonnonvoimia vastaan kalaa pyytäen tai myrskyssä veneessä. Yhtä lailla myös kaupunkiasunnossa joudutaan ottamaan käyttöön apuvälineitä. Myöskään niin miestapaisia toimintoja kuten savupiipun nuohouksia en odottanut löytäväni aineistoa kerätessäni. Huoli ja pelko ovat silti asioita, jotka voivat rajoittaa elämää huomattavasti ja ne kuuluvat myös tai ehkä jopa erityisesti kaupunkiympäristöön.

Tutkimuskysymyksiksieni määrittelen seuraavat:

1. Millaisia ovat iäkkäiden naisten tilankäyttöön liittyvät turvallisuuden ja pelon kokemukset heidän muistelemanaan ja millaisia he kertovat niiden haastatteluhetkellä olevan?
2. Miten sosiaalitalkkari voi vaikuttaa iäkkäiden naisten turvallisuuden tunteisiin, tilankäyttöön ja autonomiaan?

Aineiston tutkielmaa varten hankin haastatteleamalla viittä ikääntynyttä sosiaalitalkkarin asiakasta. Ensimmäisessä kysymyksessä hyödynnän erityisesti elämäkerrallista tarkastelutapaa. Monkin (1984; ref. Monk & Katz 1993, 17-18) mukaan eri elämänvaiheiden yhteyksiä ei ole tilojen tutkimuksessa juurikaan huomioitu. Turvallisuutta, turvattomuutta, pelkoa ja rohkeutta voi tuntea hyvin monenlaisissa tilanteissa, tiloissa ja tiloja kohtaan. Näen tilan laajana käsitteenä. Sisällytän

tämän vuoksi analyysiini paitsi fyysistä myös sosiaalista ja imaginaarista tilaa koskevia arvioita. Hille Koskela (1999a, 311; 1999c, 6; 1999d, 2) ja Koskela ja Rachel Pain (1999, 9, 15) korostavat, etteivät naiset luonnostaan ole miehiä pelokkaampia. He kritisoivat aiempaa tutkimusta siitä, että naisten pelokkuutta on korostettu liikaa. Koskelan (1999a, 311-313) mukaan pelon sosiaalisesti tuotettuun puoleen liittyy se, että naisen elämässä on jatkuvasti tilanteita, joissa rohkeus voi murtua. Koskela (1999a, 314; 1999b, 2; 1999d, 12-13) mainitsee näistä iäkkäiden naisten elämää koskevista tilanteista esimerkkeinä leskeytymisen sekä oman kunnon heikkenemisen. Halusin sitoa yksittäiset pelottavat hetket elämäkokonaisuuteen siten kuin iäkäs nainen kertoo niistä elämäntarinassaan. Ajattelen niin, että toivotut tilat kytkeytyvät usein yhteen turvallisuuden tunteiden ja epämiellyttävät pelon tunteiden kanssa, tosin eivät välttämättä suoraviivaisesti. Silva Tedre (2004a, 39; 2004b) kaipaa erityisesti tilan käsittelyä ja analyysiä kotihoitoa koskevaan tutkimukseen. Sosiaalitalkkareiden osalta aion keskittyä nimenomaan turvallisuuden kokemuksiin. Teema eroaa toisesta tutkimuskysymyksestäni erityisesti arvioivan elementtinsä vuoksi. Pysin yhdistämään haastateltavieni elämäntarinat myös sosiaalitalkkareiden ja muiden auttajatahojen toiminnan käsittelyyn. Uskon elämäntarinan olevan tärkeä autetuksi tulemisen ja auttamisen kannalta.

Toisessa luvussa käsittelen sosiaalitalkkarikokeilua ja sen kautta haastattelemalla hankkimaani aineistoa. Kolmannen luvun olen jakanut elämäkerrallisen (haastattelu)tutkimuksen esittelyyn ja tutkimuksen aineistona olevien haastattelujen ruodintaan. Neljännessä luvussa esittelen tutkielmassani olennaiset tilan, turvallisuuden, pelon ja turvattomuuden käsitteet ja tulkintatapani eli kirjoitan auki analyysitapani. Tämän jälkeen seuraavat analyysiluvut. Viidennessä luvussa käsittelen haastateltavieni menneisyyttä ja sen kertomisen tapoja, kuudennessa nykyhetkeä ja seitsemännessä sosiaalitalkkareiden ja muiden palveluiden vaikutusta haastateltavieni turvallisuuden tunteisiin. Kahdeksannessa luvussa kokoan yhteen tuloksia ja esittelen jatkotutkimuksen aiheita.

2 Sopiva-projekti ja graduaineisto

Ajattelin laajentaa aineopintojen tutkimusprojektityötäni (Myllykoski 2003), jota varten haastattelin kahta keski-ikäistä naista ja jossa käsittelin naisten pelon ja turvallisuuden kokemuksia eri elämänvaiheissa erityisesti liikkumiseen ja erilaisiin tiloihin liittyen. Suunnittelin, että haastattelisin eri ikäisiä naisia tai keskittyisin erityisesti johonkin ikäryhmään. Toivoin, että löytäisin aiheeseeni enemmän kytkentää sosiaalitieteisiin ja -työhön. Jotakin enemmän alalle sopivaa kuin pelon maantieteen tutkimus yksinään olisi. Osallistuin Leena Eräsaaren ehdotuksesta Nääsville-projektin ”Täsmäpalveluprojekti”-tehostettu sosiaalipalvelu kokoukseen 21.1.2004. Siitä alkoi tutustumiseni sosiaalitalkkarikokeiluun, joka myöhemmin sai nimekseen Sopiva-projekti. Graduntekijöitä eri aloilta, erityisesti sosiaalityön ja kansanterveystieteen opiskelijoita, etsittiin tutkimaan sosiaalitalkkarikokeilua. Lopulta graduntekijöiksi löytyi kaksi sosiaalityön opiskelijaa. Osittain aiheemme ovat limittäiset. Kumpikin meistä haastatteli projektin asiakkaita mutta haastateltavat eivät olleet samoja. Anne Niittymäki (2006) tekee pro gradunsa erityisesti vanhusten saamaan sosiaaliseen tukeen liittyen. Hän on jakanut tuen muodot toiminnalliseen, tiedolliseen, emotionaaliseen ja henkiseen tukeen. Itse päätin keskittyä erityisesti turvallisuuden ja pelkojen kokemuksiin. Projekti tarjosi kiinnostavan väylän löytää haastateltavia ja pohtia paitsi heidän muistojaan liikkumisesta ja erilaisista tiloista kuten kodista ja ulkona liikkumisesta eri ikävuosilta ja pohtia myös sitä turvaa mitä sosiaalitalkkareiden tuki voi iäkkäälle naiselle merkitä. Myös turvallisuudesta keskusteltaessa sosiaalinen tuki nousee lähes väistämättä esille. Tulointoihini ovat vaikuttaneet myös projektin kokouksissa käydyt keskustelut. Kokouksissa on aina käsitelty esimerkiksi sitä, minkä tyyppisiä asiakkaita kullakin talkkarilla on.

Sopiva-projektissa pyrittiin selvittämään tuoko sosiaalitalkkarin apu jotakin olennaista lisää kotihoitoa saavan palveluverkoston. Projektissa olevat asiakkaat maksoivat vain kotihoidon normaalit maksut ja sosiaalitalkkareiden käynnit olivat heille maksuttomia. Sosiaalitalkkarit ovat toimineet jo pidempään ja heillä oli ennestään myös maksavia asiakkaita. Omaan teemaani liittyen sosiaalitalkkareiden työn yhtenä keskeisenä tavoitteena on juuri asiakkaiden kokeman turvallisuuden tunteen lisääminen. Tämän toivotaan puolestaan vaikuttavan siihen, että asiakkaan kotona asuminen voisi jatkua. Sosiaalitalkkarit työskentelevät yhteistyössä alueensa kotihoidon kanssa. Heidän työhönsä kuuluu esimerkiksi asiakkaiden kanssa asioimista ja pieniä kodin kunnostustöitä. Osa sosiaalitalkkareista on lähihoitajia, osa kädentaitojen ammattimiehiä.¹

¹ Nämä tiedot perustuvat projektin kokouksessa jaettuun 'Nääsville ry:n sosiaalitalkkareiden työnkuva' -monisteeseen (liitteenä 1 on samantyyppinen tiedote sosiaalitalkkaritoiminnasta) ja projektin kokouksiin. Jo projektin työntekijöistä käytetyt työnimikkeet lähihoitaja ja kädentaitojen ammattimies herättävät omia kysymyksiään siitä,

Projektin johtajat toivoivat kokeilun arvioinnista sellaisia tuloksia, joita ei ole helppo saavuttaa. Alun perin he ehdottivat sitä, että vertailtaisiin asiakkaita, jotka saavat sosiaalitalkkareiden apua niihin, jotka eivät apua saa ja näin saataisiin selville, mitä lisää sosiaalitalkkarin apu mahdollisesti tuo vanhuksen palveluihin, pysyykö esimerkiksi hänen kuntonsa parempana kuin verrokkiryhmään kuuluvan. Melko pienellä määrällä haastatteluja ei voi mielestäni päästä tällaisiin tuloksiin. Ei varsinkaan sellaisessa aiheessa kuin turvallisuuden tunteen kokemus on. Tämä on erittäin vaikeasti seurattava asia, eikä välttämättä mielekäskään elämän monimutkaisuuden ja -muotoisuuden huomioon ottaen. Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat joka tapauksessa hyvin monet elämänaikaiset kokemukset. Kun iäkäs nainen alkaa saada sosiaalitalkkarin apua, ei heidän suhteensa synny ikään kuin tyhjältä pöydältä, vaan kumpikin, sekä työntekijä että asiakas, tuo tähän suhteeseen mukaan myös persoonansa ja elämäkokemuksensa. Tedren (1999, 53; 2004b, 56) havainto siitä, että viihtyisyyden luominen ja pysyvyys on tärkeää ja ettei kotipalvelun arvoa voi katsoa pelkästään toimintakykyä edistävästä näkökulmasta on merkittävä. Sain minut mukaan houkutelleelta Eräsaarelta moneen kertaan toistetun ohjeen, että tekisin sellaisen gradun kuin haluan ja poimittaisiin siitä sitten projektin kannalta kiintoisat asiat. Koska hän oli ohjannut tutkimusprojektityötäni, hän tiesi minun olevan kiinnostunut iäkkäiden naisten turvallisuuden kokemuksista. Siksi hän ehdotti, että voisin löytää haastateltavia sosiaalitalkkareitten naisiasiakkaista. Koin ensin projektin ensisijaisesti juuri väylänä löytää haastateltavia. Tutkimuksen teon edetessä kiinnostuin enemmän myös sosiaalitalkkareiden työstä ja työni sai kaikkineen myös enemmän painotusta vanhuuden suuntaan kuin olin aluksi ajatellut.

Haastattelujen teemoja pohtiessani päädyin siihen, että lähdin osin liikkeelle samantyyppisistä teemoista kuin tutkimusprojektityössäni. Pyrin laajentamaan haastattelujen liikkuma-aluetta enemmän kodin suuntaan. Arvelin tämän olevan hyvä lähtökohta siksi, että ikääntymisen ja avuntarpeen lisääntymisen myötä haastattelemini naisten elämä vaikutti ainakin tällä hetkellä melko kotikeskeistä. Myös lähiympäristön voi nähdä sitovan iäkkäitä ihmisiä enemmän kuin monia muita. Näin ei kuitenkaan aivan ehdottomasti ole. Esimerkiksi Sopiva-projektin syksyn 2004 ensimmäisessä kokouksessa käytiin keskustelua siitä, että monet vanhukset ovat saattaneet kesäaikana olla vuoron perään lastensa ja muiden sukulaistensa luona eri puolilla Suomea.

Haastatteluissa, joiden temaarunko on liitteessä 2, keskityin erityisesti pelon ja turvallisuuden kokemuksiin haastateltavien koko elämäkaarella. Sosiaalitalkkariprojektin yhtenä päämääränä on asiakkaiden turvallisuudentunteen lisääminen. Tämän vuoksi omat tutkimuskysymykseni sopivat

miten sukupuolta tuotetaan ja tehdään päivittäisissä projektin käytännöissä ja sen suunnittelussa. En kuitenkaan pureudu tähän kysymykseen, koska olen kiinnostunut projektin asiakkaina olevista naisista.

hyvin yhteen sen kanssa. Sisällytin haastatteluihin myös kysymyksiä siitä, kuka vanhusta auttaa, missä asioissa ja miten tämä turvallisuudentunteeseen vaikuttaa. Sosiaalitalkkarit ja muut avut, joita haastateltavat kotiin saivat olivat aiheita, joita on luonteva käsitellä turvallisuuden tunteen näkökulmasta.

Kävin yhden sosiaalitalkkarin kanssa seuraamassa hänen työtään kahden asiakkaan luona. Kävimme kummankin asiakkaan kanssa kauppa-asioilla. Haastattelin toisen näistä naisista kahteen kertaan ja toisen kertaalleen. Yhteensä olen haastatellut viittä projektissa asiakkaana mukana olevaa naista, joista kolmea kahteen otteeseen. Nimesin heidät Anniksi, Helviksi, Hiljaksi, Marketaksi ja Siiriksi.² Purettua haastattelutekstiä kertyi yhteensä 283 sivua. Haastateltavani kuuluivat kokeiluryhmään, jossa he saivat sosiaalitalkkareilta apua kotihoidon lisäksi, eivätkä maksaneet erikseen tästä palvelusta. Samaan aikaan sosiaalitalkkareilla oli myös maksavia asiakkaita. Näiden maksullista palvelua saavien asiakkaiden luona käynnit saattoivat olla satunnaisia niin, että asiakkaat ottivat yhteyttä apua tarvitessaan. Sopiva-projektin asiakkaiden luona käynnit olivat säännöllisiä. Kokeilu loppui vuoden 2005 lopussa. Myös sosiaalitalkkareiden työnkuva muuttui projektin kuluessa niin, etteivät he enää voineet tehdä suorittavia töitä. Sosiaalitalkkarin nimike muuttui korttelikaveriksi. Liitteinä 3 ja 4 ovat tiedotteet sosiaalitalkkaritoiminnan kehittämistä ja tiedote työn muutoksesta asiakkaille.³ Kaikki haastattelut olen tehnyt siinä vaiheessa, kun sosiaalitalkkarit vielä tekivät suorittavia töitä.

Haastateltavani olivat iäkkäitä naisia, jotka ovat kotihoidon asiakkaita ja saavat tämän lisäksi myös apua sosiaalitalkkareilta. Kotona asuvien ikäihmisten kokemusten tutkimus on siinä mielessä tärkeää, että enemmistö ikäihmisistä asuu kotona eikä laitoksissa. Sitä, että halusin haastateltavakseni nimenomaan naisia perustelin paitsi omalla kiinnostuksellani kuulla nimenomaan iäkkäiden naisten tulkintoja myös sillä, että naisten ollessa miehiä pitkäikäisempiä on heitä myös yleensä enemmän avun tarvitsijoiden joukossa. Vanhustyössä on useimmiten niin, että naistyöntekijä kohtaa asiakkaana olevan naisen (Eliasson 1994, 141-142; Tedre 1993; Tedre 1999, 53-61). Käytännön seikat olisivat joka tapauksessa ohjanneet haastateltavikseni nimenomaan naisia. Heitä oli projektin asiakkaista suurin osa. Niittymäen, joka haastatteli myös miehiä, oli vaikea löytää heitä haastateltaviksi.

² Muutin myös muut haastattelulainauksissa esille tulevat nimet.

³ Tiedote työn muutoksista tarkoitettiin sosiaalitalkkareiden avuksi heidän kertoessaan toiminnan muutoksista ja työnrajauksista. Sitä ei ollut tarkoitus esimerkiksi postittaa projektin tai muille sosiaalitalkkareiden asiakkaille vaan se oli tarkoitettu annettavaksi samalla kun muutoksista kerrottiin ja keskusteltiin kasvokkain tavatessa.

Haastattelujen tekeminen oli minusta mukavaa ja kiinnostavaa. Useammat tapaamiskerrat haastateltavien kanssa olivat myös keino tehdä tutkimusprosessista itselle mielekäs. Nauhojen ja litteraatioiden kanssa seurustelun lisäksi oli mukava myös olla yhteydessä haastateltaviin. Kävin ensin tutustumassa sosiaalitalkkarin työhön kahden asiakkaan luona. Halusin jonkinlaista yleiskuvaa siitä, minkälaiset työtehtävät kuuluivat sosiaalitalkkarin työnkuvaan. Näistä naisista kumpikin suostui myös haastateltavaksi. Tämän lisäksi Niittymäki soitti sosiaalitalkkarit läpi ja tiedusteli heidän asiakkaistaan etunimen, iän ja asumismuodon. Talkkarista riippuen saattoi olla saatavilla myös joitakin muita tietoja esimerkiksi terveydentilaan liittyen. Sosiaalitalkkarit myös esittivät arvionsa siitä, kenellä saattaisi olla kiinnostusta haastateltavaksi. Tältä pohjalta jaoimme alustavasti haastateltavia. Pyrimme siihen, että kummallekin löytyisi haastateltavia, joiden asumismuoto olisi erilainen ja jotka olisivat eri ikäisiä. Soitin sen jälkeen talkkareille ja kysyin jos he voisivat kysyä asiakkaitaan haastateltavaksi. Haastateltavan annettua suostumuksensa sain sosiaalitalkkarilta heidän puhelinnumerosa ja olin heihin yhteydessä. Yksikään ei kieltäytynyt haastattelusta. Luullakseni asiakkaat lupautuivat haastateltaviksi siksi, että lähestyimme heitä talkkareiden avulla. Tämä kertoi siitä, että he kokivat talkkarit luotettaviksi. Se, että pääsin tekemään haastatteluja sosiaalitalkkareiden ensin tiedusteltua asiakkaidensa halukkuutta osallistua haastatteluun oli minulle haastateltavien löytämisen kannalta hyvä asia. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2000, 133) neuvovat lähestymään vanhuksia haastattelutarkoituksessa jonkin organisaation kautta. Asiakkaiden kehumien talkkareiden pyynnöstä kieltäytyminen olisi varmasti ollut haastateltavilleni vaikeampaa kuin jos olisin lähestynyt heitä ilman välikäsiä.

Saman haastateltavan haastattelujen välillä kuuntelin nauhan ja purin sitä alustavasti. Aloin tällöin jo aktiivisesti poimia aineistosta kiinnostavia kohtia, joskin tein tätä intuitiivisesti. Osin tämä intuitiivisuus on kantanut loppuun saakka. Erityisesti kohdat, joihin aistin liittyvän vahvan tunnelatauksen, tuntuivat tärkeiltä analyysin kannalta. Tunnustelin myös mielessäni sitä, miten olin kokenut haastattelun ja vuorovaikutuksemme sujuneen. Toiset haastattelukerrat olivat ensimmäistä lyhyempiä. Uusintahaastattelut olivat hyödyllisiä. Moni asia sai toisessa haastattelussa uudenlaisia sävyjä. Pyrin tällöin varmistamaan olenko ymmärtänyt haastateltavan kertomat asiat oikein ja tein vielä joitakin lisäkysymyksiä epäselviksi jääneistä asioista. Lisäksi kerroin, minkälaisia asioita olin haastattelujen välillä poiminut aineistosta ja keskityimme pääosin niistä keskusteluun. Yleensä toisella haastattelukerralla saattoi ajatella, että haastatteluaineisto on haastateltavan osalta kylläntynyt, koska esille nousi paljon samoja asioita kuin ensimmäisellä kerralla. En kuitenkaan tämän tyyppisessä koko elämän tavalla tai toisella kattavassa haastattelussa usko, että kylläntymispistettä voi ikinä lopullisesti saavuttaa koska varmasti haastateltavillani on keskenään hyvin erityyppisiä kokemuksia ja kultakin löytyisi uusia ja uusia teemoihini liittyviä episodeja

kerrottavaksi.

3 Elämäkerran kertominen ja kuuleminen

Tässä luvussa käsittelen elämäkerrallista tutkimusta ja erityisesti elämäkerrallista haastattelututkimusta. Kirjoitan myös tekemistäni haastatteluista. Pyrin löytämään omaelämäkertatutkimuksesta sellaisia asioita, joita voin hyödyntää tehdessäni haastatteluja sekä tulkitessani niitä. Lisäksi kirjoitan jonkin verran myös muusta tutkimuksesta, joka tukee muistoihin käsiksi pääsemistä. Etsin näistä teksteistä alun perin jonkinlaista ymmärrystä siitä, millaisista lähtökohdista haastatteluissa voisi lähteä liikkeelle. Myöhemmin käytin niitä linsseinäni (tosin haastattelu- ja nauhojen kuuntelemis- ja purkamisvaiheessa kuulolaite olisi osuvampi vertaus) sekä aineiston keruussa että sen tulkitsemisessä.

Elämäkertatutkimuksesta ja muistoista on kirjoitettu monien tieteenalojen parissa. Itse käytän lähinnä niitä tutkimuksia, joita on tehty sosiaalitieteissä. Yksi lähtökohdistani on se, että ihmisen elämäkokemukset ja -historia vaikuttavat siihen, miten hän on autettavissa. Jaber F. Gubrium (1993) on ottanut lähtökohdakseen ihmisten subjektiiviset kokemukset ja sen että vanhainkodin asukkaiden elämänlaatu ja heidän kokemuksensa myös saamansa hoivan laadusta limittyvät vahvasti yhteen heidän elämäkokemustensa kanssa. Uskon samantyyppisten asioiden olevan tärkeitä yhtä lailla silloin, kun auttaja menee ihmisen kotiin. Siina Suikki ja Juha Perttula (2000, 247-248) löysivät iäkkäiden naisten kokemaa hyvinvointia tarkastellessaan yhteisinä ydinmerkityksinä sosiaalisuuden, fyysisyyden ja selviytymisen. Hyvinvoinnin kokemus kuitenkin muodostui jokaisella yksilökohtaisesti. He korostavat, että tämä on tärkeää ottaa huomioon vanhusten parissa tehtävässä työssä (ma., 249-250). Myös Marja Saarenheimo (2003, 122) korostaa, että vanhustyössä elämänhistorian huomioiminen on tärkeää.

Haastatteluista kirjoittaessani hyödynnän lähinnä feminististä tutkimusta. Katson Suvi Ronkaisen (1999) kirjan nimen tavoin meidän olevan aina *Ajan ja paikan merkitsemät*. Näen sukupuolen yhtenä tärkeänä asiana, joka meitä leimaa, joskaan ei yksiselitteisesti. Aikaan, paikkaan ja tilaan kytkeytyminen on otettu lähtökohdaksi monissa muissakin tutkimuksissa. Cindi Katz ja Janice Monk (1993, 19-21) perustelevat sitä, että heidän toimittamansa teoksen nimeksi on valittu *Full Circles. Geographies of women over the life course*, kokonaiset kehät siksi, että sen voi nähdä liittyvän sekä aikoihin että paikkoihin, jotka ovat vaikuttamassa naisten elämien muotoutumiseen. He ottavat huomioon sekä naisten monet positiot esimerkiksi sukulais- ja muissa ihmissuhteissa ja työelämässä. Tämän lisäksi he tuovat esiin erilaisia aikoja, kuten yksilön, perheen ja historiallisen ajan yhteyden näihin rooleihin. Teresa de Lauretis (1984, 5-6; ks. myös Koivunen & Liljeström

1996, 278-279) kirjoittaa naisista toisaalta diskursiivisina ja fiktiivisinä olentoina, joita esimerkiksi elokuvissa tuotetaan. Toisaalta hän kirjoittaa konkreettisista naisista, joita ei voi käsitellä irrallaan edellisestä. Hän korostaa näiden riippuvuutta toisistaan.

Lähdin aluksi hahmottelemaan oman tutkielmani perusasetelmaa sellaisen varsin avoimen ohjeen mukaan, jonka Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkko (1998, 18-19) antavat ongelman, aineiston ja lukutavan kehästä, jossa jokainen osanen vaikuttaa toisiinsa. Ajattelin peruspakkini, josta lähdän liikkeelle yksinkertaisuudessaan muodostuvan näistä:

Ongelma: naiset, turvallisuus ja tila aiemmissa elämänvaiheissa ja nykyisessä tilanteessa, jossa ovat sosiaalitalkkarin asiakkaina

Aineisto: haastatteluaineisto

Luenta ja tulkinta: feministisen ja omaelämäkerrallisen tutkimuksen kautta.

Nämä hahmotelmat toimivat lähtökohtanani tutkimuksen tekemisessä. Päässäni hahmottunut kolmio pyöri ympäriinsä ja kysymykset sinkoilivat sen kulmien välillä. Tutkimusta tehdessäni olen toiminut näiden osa-alueiden välillä. Lisäsin myöhemmin luentaani vielä vanhuksia käsittelevän tutkimuskirjallisuuden, koska huomasin, että tutkielmassani on välttämätöntä tuntea vanhuuden ilmiötä. Myös pelkojen ja turvallisuuden tunteita sekä tiloja käsittelevät tutkimukset ovat olleet tärkeitä tutkimusideoiden kehittelystä ja haastattelujen suunnittelusta lähtien. Tutkimuskysymyksen pohdintaa, aineiston keruuta ja sen tulkitemista ei voi erotella vaiheina toisistaan, vaan ne ovat olleet päällekkäisiä.

Aineisto on lopputuloksen kannalta keskeinen, koska myös ongelmaa luetaan sen kautta, mieluummin omaelämäkerran kertojien omalla kielellä. Tätä ajatusta voin omassa työssäni hyödyntää niin, että tuon esille omaa osuuttani haastatteluissa ja pyrin kunnioittamaan haastateltavieni omaa tapaa kertoa asioita myös tulkiteissäni heitä. Tähän liittyy myös lukija, jolle pyrin jättämään tilaa tehdä omia johtopäätöksiä päätelmästäni ja esittää kritiikkiä niitä kohtaan. (Mt.,17.) Vilkko (1997b, 23) on omassa väitöskirjassaan *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta* käyttänyt samantyyppistä refleksiiviseksi nimittämäänsä kehää. Tällä hän tarkoittaa omaelämäkertojen kunnioitusta, aineistosta lähteviä tulkintoja ja omaa lukukokemustaan, jonka pohjalta on toiminut.

Monissa tutkimuksissa (esim. Crawford ym. 1992; Kvick 2001) on tutkittu yksittäisiä hetkiä, jotka ovat aiheuttaneet pelkoa.⁴ Halusin sitoa yksittäiset pelottavat hetket elämäkokonaisuuteen niin

⁴ Inkeri Kvick (2001, 56) tosin kutsuu yhden kirjoittajan tarinaa *pelko-omaelämäkerraksi* koska kirjoittaja on

kuin iäkäs nainen sitä tarkastelee. Vaikka katseeni on osin menneisyydessä haluan nähdä, miten henkilöhistoria vaikuttaa tähän hetkeen. Tuntuu, että väljä haastattelurunkoni, jossa painottui melko paljon myös menneisyys, oli haastateltavieni kannalta edullinen. Haastateltavieni saattoi olla hiukan vaikea muistaa nykyhetkeen liittyviä asioita esimerkiksi, kuinka kauan ovat olleet kotipalvelun avun piirissä. Menneisyyttä oli yleensä mieluista muistella. Menneisyyttä käsittelevät kysymykset voi nähdä jopa haastateltavan kasvoja suojelevina. Mennyttä muistellessaan voi tuntea itsensä päteväksi kertojaksi kun se on paremmin mielessä kuin viime aikojen asiat.

Elämäkerrallisuuteen voi nähdä liittyvän sen, että ihmisellä on mahdollisuus kertoa siitä, minkä hän omassa elämässään näkee tärkeäksi. Elämäkerrallisen tutkimuksen haasteena on aineiston kaikenkattavuus (Järviluoma ym. 2003, 46). Kun keräsin aineistoani, minusta tuntui jo ensimmäisen naisen kaksi kertaa haastateltuani, että yhteen opinnäytetyöhön olisi jo näistä haastatteluista riittänyt analysoitavaa. Ajattelin, että työn rajaaminen aineistoa analysoidessa osoittautuisi ongelmalliseksi. Toinen haastateltavani luonnehti yllättäen kylään tulevalle naapurilleen, että häntä haastateltiin koko elämästä. Minulla oli siis käsissäni naisten elämäntarinoita. Elämäntarinoissa oli nostettu esille erityisesti turvallisuuden ja pelon kokemuksia. Näitä käsiteltiin erilaisia tiloja, sosiaalitalkkareita ja kotipalvelua koskevin lisämaustein. Ajattelin, että projektin kannalta olisi järkevä tehdä lisää haastatteluja. Vaikka varsinaisesta arviointitutkimuksesta oli luovuttu, en usko että projektissa mukana olevat tahot olisivat olleet kovin ihastuneita jos olisin perustanut tutkimukseni yhden tai kahden naisen haastatteluille. Ajattelin että teen mielelläni vaikka varmuuden vuoksi liikaa haastatteluja enkä käsittele kaikkia yhtä tarkoin, jos aineistoa tulee valtavasti liikaa. Haastatteluja tehdessäni huomasin, että halusin käyttää niitä kaikkia. Katson, että olen sen velkaa haastateltaville, jotka ovat antaneet aikaansa tutkimukselleni. Osa haastateltavista on lukenut tekstejäni ja kommentoinut niitä. Haastateltavia on vähän ja viehdyin kaikkien haastateltavieni erilaisiin kerronnan tapoihin enkä halunnut jättää haastatteluja pelkästään taustatiedoksi. Elämäkerrallisuus oli hedelmällinen lähtökohta, vaikka kamppailin joka suuntaan leviävien kysymysten kanssa. Omaelämäkerrallista aineistoa kunnioittavassa tutkimuksessa elämäkertoja ei nähdä minä tahansa aineistona vaan sitä lähestytään tietoisena siihen liittyvistä säännöistä. Analyyttiseen otteeseen liittyy, että tutkittavien kautta voidaan tuoda esille yleisempiä sosiaalisia prosesseja. (Stanley 1993, 45; Järviluoma ym. 2003, 53.)

Vilma Hänninen (1999, 21-22) kirjoittaa tarinavarannosta, josta yksilöt ammentavat aineksia kertoa elämästään. Naisten kerrottavaksi taipuu helpommin toisen tyyppinen tarina kuin miesten. Vaikka väkivallan uhriuden naiset ja miehet kokevat ja kertovat eri tavoin (mt., 51; Owen 1996). Vaikkei

kuvannut väkivallan uhriksi joutumisen pelkoa eri elämänvaiheissa.

tarinoita luodakaan tyhjiössä on yksilöllä myös vapautta oman ainutlaatuisen tarinansa kertomisen ja sen todeksi elämisen suhteen. (Hänninen 1999; Granfelt 2004, 142). Nancy K. Miller (1991, 35) kuvailee kokemustaan miesten ja naisten tekstien lukemisesta artisokka ja sipuli metaforilla. Miesten tekstiä lukiessa voi löytää kovan ytimen, jonka ympärille teksti rakentuu. Ikään kuin jonkin yhden juonen. Naisten tekstiä lukiessa tarinaa joutuu kuorimaan ja kuorimaan kuin sipulia. Erilaisia asioita löytyy monilta tasoilta mutta kova ydin jää puuttumaan. Naisen elämällä ei näin voisi katsoa olevan vain yhtä juonta, jota voi lähteä lukijana (tai kuulijana) seuraamaan vaan nautinto täytyy löytää kerrosten kuorinnasta. Tämä sopi yhteen sen kanssa, että uskoin kuulevani pieniä kertomuksia. Kerrontatilanteessa eheyttä ei löydy edes siinä määrin kuin kirjoitetuista ja tarkkaan hiotuista elämäkertoista ja romaaneista. Miller tosin suhtautuu itse melko ironisesti tähän tekemäänsä havaintoon sipuli ja artisokka metaforista. Hänen mukaansa erilaisuutta ei kannata lähteä tavoittelemaan vanhoilla metaforilla ja keinoilla (mt., 36). Ymmärrän tämän niin, että vaikka hän tunnistaa, että naisten ja miesten kerronnoissa on eroa, vastustaa hän sen pohjalta tehtävää vastakohta-asettelua naisten ja miesten välillä. Tämä vastakohta-asettelu toimii helposti arvottavana ja yksinkertaistavana. Hyvärinen (1998, 335) on käyttänyt sipulivertausta yleisesti elämäkertoista. Hänen mukaansa aineiston läpikäyminen uudelleen ja uudelleen tuo aina esille uusia puolia. Tasojen ja kerrosten kuorinnassa olen lähtenyt liikkeelle siitä, että tarinaa kerrotaan aina nykyhetkestä käsin (Juhila 1994). Elämänhistoria taas vaikuttaa siihen, miten vanheneminen koetaan (Heikkinen 2000, 467).

Elämäkerrallisuus ja haastattelu

Haastattelun näen sosiaalisena tilanteena, jossa yhdessä haastateltavan kanssa luodaan kertomusta ja sille merkityksiä (Holstein & Gubrium 1995; Gubrium 1993, 181). Tiesin, että haastattelujen tekeminen tulisi olemaan yhtäältä jonkinlaista tasapainottelua haastateltavan omaelämäkerran äärellä ja niiden kysymysten, joita halusin erityisesti nostaa esille. Mietin etukäteen, että haastateltavat voisivat haluta keskittyä kertomisessaan erilaisiin teemoihin kuin mihin itse olin varautunut. Pilottihankkeen kokouksessa, jossa en itse ollut mukana, tuli sosiaalitalkkareiden kertomana esille iäkkäiden asiakkaiden keskustelutarve. Tämä saattoi olla helpottamassa haastattelujen tekemistä. Koin, että vaikken mennytkään tapaamaan näitä vanhuksia esimerkiksi ystäväpalvelun vapaaehtoisena ystäväni oli minulla velvollisuus ja oikeus kuunnella myös sitä tarinaa, jota he itse haluavat kertoa. En halunnut olla pelkästään kuunteleva korva vaan myös osallistuva keskustelija. Turvallisuus, turvattomuus, pelko ja rohkeus ovat hyvin laajoja käsitteitä ja niitä voi tuntea hyvin monenlaisissa tilanteissa ja tiloissa. Vanhusten tarve keskustelulle on myös omiaan lisäämään vastuuta heidän kertomustensa käytöstä. Aina on olemassa vaara, että haastateltava paljastaa elämästään liikaakin: sellaista, jonka ei ehkä haluaisikaan päätyvän

tutkimusraportin tekstiksi. Esimerkiksi Annikki, jonka haastattelussa tuli esille hankalia elämänvaiheita, luonnehti haastattelun loppupuolella keskustellessamme siitä, mitä muut haastateltavat olivat kertoneet itseään niin, että *minä oon vähä liiankin kova puhuun*. Tällä hän viittasi siihen, ettei arkaillut ottaa esille vaikeitakaan aiheita haastattelussa.

Peter Öberg (1991; 1997) on tehnyt elämäkerrallista haastattelututkimusta iäkkäiden parissa. Hän vertailee tilanteina näissä haastatteluissa mukana olevia vapaata elämäntarinan kertomista ja teemahaastattelua, jossa käsitellään elämäkertaan liittyviä asioita. Oman elämäkerran kertominen on haastateltavan kannalta vapaampi tilanne kuin teemahaastattelu, jota tutkija ohjailee enemmän. Öberg (1991, 306) kuitenkin tuo esille, että moni haastateltava koki teemahaastattelun osuuden kiinnostavammaksi. Itselläni oli haastatteluissa yleensä mukana kummatkin osuudet. Useat haastateltavat kertoivat ensin lyhyesti elämästään. Kerroin jo aluksi niistä teemoista, joista olin kiinnostunut. Joissakin haastatteluissa ei ollutkaan mitään erillistä omaelämäkerrallista osuutta, vaan haastateltava kertoi pyynnöstäni esimerkiksi lapsuudestaan lähtien elämänvaiheistaan niin että esitin välillä lisäkysymyksiä. Haastatteluissa tarinan eteneminen ei myöskään ollut kronologista vaan saatoimme hyppiä elämänvaiheesta toiseen.

Elämäkerrallinen haastattelu on haastateltavaa kunnioittava tapa tehdä haastattelua. Vaikka olin liikkeellä teemarungon kanssa pystyi myös haastateltava ohjaamaan tilannetta niin, että kertoi enemmän niistä elämänvaiheista, joista halusi. Feministisen haastattelun ideaalina on aiemmin nähty se, ettei tutkija ole vallankäyttäjää, joka määrää sen mistä puhutaan ja mikä on aiheen kannalta tärkeää, vaan haastateltava osallistuu myös tähän prosessiin (Oinas 2004, 214). Olen itse osin soveltanut tätä ehkä vanhanaikaista ideaalia. Koetin haastatteluissa esimerkiksi sitä, että kerroin olevani kiinnostunut kaikista haastateltavan elämänvaiheista ja kysyin, mistä hän itse puhuisi mieluiten, mistä olisi eniten kerrottavaa. Haastattelussa, jossa käsitellään elämänhistoriaa haastateltavat usein luontevasti pukevut kertomansa tarinamuotoon (Czarniawska 2004, 51). Elämän tarinaksi muotoutumiseen vaikuttaa rakenteellinen, sosiokulttuurinen, ihmistenvälinen sekä henkilökohtainen ulottuvuus (Kenyon & Randall 2001, 7). Henkilöhistorian käsittelyn uskon olevan myös projektin kannalta perusteltua; koetulla elämällä on suuri merkitys sille, miten yksittäinen ihminen on autettavissa. Esimerkiksi kaksi haastateltavistani oli toiminut aiemmin omaishoitajana, tämä kokemus vaikutti myös heidän käsityksiinsä saamastaan avusta. Haastattelemista voi feministisessä tutkimuksessa nähdä luonnehtineen 1980-luvulla optimismin ja 1990-luvulla ennakkoluuloisuuden koko metodia kohtaan. Nyt ajatellaan, ettei sitä tule hylätä. Haastattelujen arviointi ja suunnitteleminen ei voi kuitenkaan pysähtyä aidon kokemuksen metsästämiseen. Esimerkiksi narratiivinen käänne on tuonut mukanaan uuden tavan ymmärtää haastattelua.

Kerronnan ehdot ovat nousseet oleellisiksi haastattelutilannetta tulkitessa. (Oinas 2004, 210, 219-220.) Omissa haastatteluissani tärkeimpänä kerronnan ehtona pidän haastattelurunkoa.

Itse haastattelutilanteet herättivät monenlaisia ajatuksia ja pohdintoja. Näen erityisen selvästi - tutustuttuani kirjoitetuista omaelämäkertoista tehtyyn tutkimukseen - myös haastattelijana käyttämäni vallan, tai lievemmin sanoen haastateltavan ohjailemisen. Vilkkö (1997b, esim. 13-14) mainitsee, ettei elämäkertaa kirjoiteta miettimättä sen lukijaa. Tästä kertoo se, että monet Suomessa järjestetyt elämäkertojen keruut ovat olleet kirjoituskilpailuja. Kirjallinen tuotos eroaa puhutusta, mutta myös kirjoitetut elämäkerrat sisältävät usein aiemmin puhuttuja jaksoja (mt., 26). Anna Makkonen (1993, 11-15) erittelee niitä seikkoja, joita *Satasärmäinen nainen* -kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat ottaneet huomioon kirjoittaessaan elämästään. Kilpailuohjeet ja keruun nimi oli monissa teksteissä huomioitu, joten teksteissä keskusteltiin omasta ja naisten yleisestä satasärmäisyydestä. Samalla tavoin oma tapani avata keskustelu haastateltavan kanssa on ollut vaikuttamassa hänen tapaansa puhua elämästään. Pyrin korostamaan haastateltavilleni, että olen kiinnostunut heidän kokemuksistaan ja elämästään. Ramazanoğlun ja Hollandin (2003, 157) mukaan on ymmärrettävää, ettei voi kertoa kaikkea omista kiinnostuksen kohteistaan, ettei tämä vaikuttaisi liikaa haastattelemaan saatavaan aineistoon. He tuovat esiin, että vaikka kertoo omasta tutkimuksestaan tutkittavilleen, ei voi olla varma ymmärtävätkö he aihetta samoin kuin tutkija. Tämä on omaa tutkimustani ajatellen aiheellinen havainto. Ensimmäisissä haastatteluissa se, mitä olin etsimässä oli vasta hahmottumassa. Tämä varmasti vaikutti siihen, että olen ehkä esitellyt tutkielmaani eri tavoin haastateltavilleni. Halusin kertoa mitä olen tutkimassa. Tosin yksityiskohtiin en yleensä mennyt enkä kertonut teoreettisia asioita. Kerroin esimerkiksi salassapidon ongelmista. Mainitsin yleensä, että kiinnostukseni kohteena ovat erityisesti naisten elämäkerrat ja niissä erityisesti turvallisuuden ja pelon kokemukset. Annoin haastateltaville mahdollisuuden kysyä kysymyksiä tutkimuksestani.

Alun perin ajattelin, että haastattelurungossani on niin paljon teemoja, että niitä pystyisi käsittelemään syvällisemmin useammalla haastattelukerralla. Toisissa haastattelussa en kuitenkaan ottanut esille enää uusia teemoja. Lähinnä keskityimme toisella haastattelukerralla tarkentamaan ja syventämään ensimmäisellä haastattelukerralla esiintulleita asioita. Pystyin tarjoamaan uusintahaastattelussa haastateltavilleni tulkintojani ja valmista tekstiäkin sitä enemmän, mitä pidemmällä olin tutkielman teossa.

Haastattelumenetelmän rajat ja mahdollisuudet

Elina Oinas (1996; 2004, 211, 219) valitsi muistelutyön menetelmäkseen havaittuaan, ettei päässyt

haastattelemalla syvälle naisten kokemuksiin tutkiessaan kuukautisia. Hän sai hyvin niukkoja vastauksia, jotka myötälivätkö koulukirjojen kuukautisopetusta, ja vähätelivät kuukautisia. Oinas ei tyytynyt pitämään tätä merkkinä medikalisaatiosta, sillä hänen havaintojensa mukaan naiset keskustelivat vapaamuotoisemmissa tilanteissa kuukautisistaan keskenään. Hänen mukaansa haastattelu on tilanteena helposti niin maskuliininen, ettei kuukautisista haastattelussa puhuta. Todettuani, että haastateltavillani riitti kerrottavaa vaikka he olivat ensin pohtineet osaamistaan, arvelin aiheeni sellaisiksi, että niistä voi puhua haastattelun kontekstissa. Haastateltavistani olisi ollut vaikea kerätä muisteluryhmää yksistään heidän liikkumiseensa liittyvien esteidensä takia. Lisäksi koti tuntui luonteelta haastattelupaikalta koska käsitelimme haastatteluissa erityisesti heidän elämässään oleellisia tiloja. Haastateltavat tuntuivat myös pitävän itsestään selvänä sitä, että tulisin tekemään haastattelun heidän kotiinsa. Jollakin toisella tavalla kerätty aineisto toisi erilaista tietoa heidän elämänsä peloista ja tiloista. Tämän saatoinkin havaita esimerkiksi ollessani sosiaalitalkkarin kanssa seuraamassa hänen työtään. Esimerkiksi ollessani Siirin ja sosiaalitalkkarin kanssa kaupassa Siiri kiinnitti huomionsa lehtien lööppeihin ja mietti niiden kautta maailman kehittymistä turvattomampaan suuntaan.

Haastatteluiden käyttämisessä, kuten minkä tahansa menetelmän kohdalla, on tärkeää tunnistaa menetelmän rajat. En odottanutkaan, että voisin löytää mitä tahansa haastattelemalla. Tuula Juvosen (2002, 52, 61) oli vaikea löytää haastateltavaksi homoseksuaalisesti tuntevia naisia tutkiessaan homoseksuaalisuutta sotien jälkeen Tampereella. Lisäksi näiden naisten mahdollisuudet tavata kaltaisiaan olivat olleet huomattavasti rajallisemmat kuin miesten. Sellaista julkista tilaa, jossa tämä olisi ollut mahdollista ei ollut, puolijulkisessa tilassa taas korostui tunnistamisen vaara. Yksityiseen tilaan liittyvä naisten homoseksuaalisuus puolestaan jäi korostuneen puhumattomaksi asiaksi, eikä tullut muitten ihmisten tietoisuuteen. (Mt., 233-234, 256-257, 281-285.) Homoseksuaalisuus oli esimerkki aiheesta, johon en odottanutkaan haastatteluissa törmääväni. Juvosen kirja kuitenkin kosketti, koska hänen analyysinsä tiloista on niin taitavaa. Lisäksi sen lukeminen sai minut ymmärtämään, että lesbous olisi mahdollisesti tuottanut vielä tukalampia tilanteita monissa julkisissa tiloissa liikkuville naisille kuin heteroseksuaalinen suuntautuminen (mt., 234).

Riitta Granfelt (2004, 134) perustelee sosiaalityön tutkimuksessa erityisesti marginaaleissa elävien ihmisten haastattelemista suoralla yhteydellä ihmisten kokemuksiin: *Sosiaalityön tutkimus näivetty, mikäli sillä ei ole välitöntä yhteyttä ihmisten kokemuksiin. Niihin tarinoihin, joita asiakkaita määrittäneet ihmiset haluavat kertoa.* Vaikka omia haastateltaviani ei voi pitää samalla tavoin marginaalisina ryhminä kuin Granfeltin (1998; 2003; 2004) haastateltavia kodittomia naisia, vankeja tai huumeekuntoutujia myös iäkkäät kotipalvelua saavat jäävät helposti ongelmapuheen

osasiksi. Heistä puhutaan osana ongelmallista vanhusväestöä, joka tarvitsee enemmän hoivaa, lisää apua kotiin ja erilaisia asumispalveluita. Sinikka Vakimon (2001, 173-174, 306) mukaan vanhukset ongelmana esittävän puhutavan voi ymmärtää liittyvän erityisesti naisiin. Hän toteaa, että vaikka lehdissä kirjoitettaisiin yleisesti vanhuksista, näitä juttuja kuvitetaan yleensä vain vanhojen naisten kuvilla. Nämä kuvat esittävät vanhan naisen ruumiillista haurautta ja hoivan tarvetta. Tämäkin toimii perusteluna sille, miksi valita haastateltavaksi juuri naisia. Heidän omaa mielipidettään ei herkästi kysytä, eikä varsinkaan heidän elämäntarinoista olla kiinnostuneita kun lasketaan suoritteita kuten kotikäyntejä tai vuorokausia, joita he joutuvat viettämään sairaalassa. He ovat lisäksi näkymätön ryhmä. Esimerkiksi monien liikkumiseen liittyvien rajoitustensa vuoksi he eivät välttämättä useinkaan poistu kotoaan. Aineistossani tuli esille myös, että iäkkäitä naisia voidaan sysätä syrjään silloin, kun he haluaisivat näkyville. Gubrium (1993, 1-15) käyttää vanhainkodin asukkaista nimitystä *kasvoja ilman tarinoita* kuvatessaan sitä, ettei vanhainkotiasukkaiden subjektiivisista kokemuksista ja elämäntarinoista olla oltu kiinnostuneita.

Granfelt (2004, 137, 152; 1998, 40) pyrkii ymmärtämään haastateltaviaan ja valjastamaan tämän ymmärryksen vielä sellaisiin tarkoituksiin, että sitä voitaisiin käyttää hänen tutkimiansa ryhmien tilanteiden parantamiseen. Tulkinnoissaan hän on lähtenyt liikkeelle haastateltavien omista sanoista ja tulkinnoista. Hän (2004, 143) käyttää onnistuneesta haastattelusta D.W. Winnicotin (1971) käsitettä *mahdollisuuksia luova tila*. Siinä missä Ronkainen (1989) kirjoittaa haastattelusta keskusteluna, jossa kaksi naista uskoutuu toisilleen ja kertoo vastavuoroisesti kokemuksistaan, on Granfeltin (1998, 38-39; 2004, 140) kuvailema tilanne hiukan toisenlainen. Siinä haastattelija osallistuu läsnäolollaan. Granfeltkin korostaa dialogin tärkeyttä mutta tutkijan ei tarvitse hänen mukaansa kertoa omaa tarinaansa. Hänen mukaansa vuorovaikutuksellisuuteen kuuluu paljon muutakin kuin vain omasta elämästä kertominen.

Eräsaaren (2004, 77) mukaan haastattelun esityksellisen luonteen tarkastelu voi tulla tärkeäksi haastattelutilannetta tulkittaessa. Kiinnitin huomiota koukeroiseen kielenkäyttöni haastattelutilanteissa. Osin arvelen sen myös liittyneen siihen, että keskusteltiin aroista asioista (Suoninen 2000, 72, 88-89, 93,102-103) ja yritin olla hienovarainen. Joissakin kohdissa huomasin myönteleväni. Vaikka ajattelisin toisin kuin ymmärrän haastateltavan ajattelevan, en sanonut vastaan tai jos sanoin, niin pyrin hienovaraisuuteen. Esimerkiksi vihjasin, ettei väkivalta ole välttämättä vähentynyt vaan puhutavat muuttuneet tai ylipäänsä aiheesta puhuminen on tullut mahdolliseksi. Kaikkineen minulle tuli tunne, että haastatteluissa oli mukana kaksi vertaista, vaikka olen enemmän kuuntelijan roolissa. Välillä haastateltavat saattoivat ottaa kantaa aikojen muuttumiseen.

Minä:joo sit mä mietin sitä siinä puhuit siitä et tytöt kasvatettiin meneen niinku mahdollisimman pian naimisiin

Siiri:niin niin

Minä:niin miten se näkyi oikeestaan siinä kasvatuksessa et

Siiri:se ei oikeestaan muuten sillai näky ny siinä mutta sehän oli yleinen käsitys siihen aikaan siitton paljo nimittäin aikaa niin sehän oli yleinen käsitys että ei tyt niitten ei välttämättä pakko niin kauheesti käydä koulua kun mä olisin menny oppikouluun niin isä meinas että jatka vaan kansakoulua siihen aikaan oli kansakoulu.

Tunnistan kuuluvani haastateltavan luonnehtimaan nykyaikaan siinä mielessä, että saan lukea, Siiriä lainatakseni, niin pitkälle, kun halua riittää, sukupuolestani huolimatta. Esimerkiksi Tampereen kaupungin ja sen eri asuinalueiden historian parempi tunteminen ei varmasti olisi ollut haastatteluja tehdessä huono asia. Helvi mainitsi usein erilaisista paikoista kertoessaan, että *kun sä et tiedä sitä*. Häntä haastatellessani tuntui erityisesti, että hänen lapsuuden asuinalueensa paikkojen ja niiden historian tunteminen olisi auttanut haastattelemista. Yhteisenä sukupolvikokemuksena kaikilla haastateltavilla oli sota, jota kaikissa haastatteluissa vähintään sivuttiin. Nuorimmat haastateltavat olivat sodan aikana pieniä lapsia, osa oli tuolloin työssäkäyviä ja perheellisiä nuoria aikuisia. Tässä työssä en pureudu sota-aikaan liittyviin pelon aiheisiin.

Rita Jähi (1996, 156) kirjoittaa siitä, että on tärkeää pyrkiä analysoimaan tutkimussuhdetta, ei niinkään säätelemään haastattelun kulkua. Hänen pohdintansa perustuvat huomiolle, että haastatteluissa voidaan mennä kovin eri suuntiin. Paitsi että elämäntarinat ovat erilaisia myös haastattelujen kulut poikkeavat toisistaan. Hän kuvailee haastattelujen herättäneen monenlaisia tunteita, esimerkiksi ahdistusta. Hän joutui miettimään, miksi kauheimmatkaan tapahtumat eivät aina ahdista kun taas välillä pienemmistäkin pahoista voi tulla ahdistus. Hän kysyy, johtuuko tämä esimerkiksi ikäerosta hänen ja haastateltavan välillä tai kertomistavan eroista. Hän luonnehtii, että haastateltava voi olla jo sinut vanhojen tapahtumien kanssa. Vaikka Jähiin mukaan erot eivät ole absoluuttisia voi nähdä että toiset kertovat valmiita ja toiset vielä keskeneräisiä, muuttumassa olevia, tarinoita. Oman aineistoni kohdalla näytti olevan niin, että vanhemmista asioista kerrotaan yleensä koettuina, läpiajatteluina ja hyväksytyinä huolimatta siitä, että nämä ovat saattaneet olla hyvin rankkoja asioita. Sen sijaan viime aikojen tapahtumat, kuten erilaiset sairastumiset, ovat vielä jollakin tavalla mullistuksessa. Niiden osalta kuvataan työtä, jota tehdään parhaillaan niiden sovittamiseksi osaksi elämänkulkuja ja arjen sujumisen järjestelyjä. Esimerkiksi moni haastateltavista on ollut apujen piirissä vasta muutamia vuosia ja kahdella on myös takanaan omaishoitajuus ennen omaa sairastumista ja avuntarvetta. Kaikkineen olen kuitenkin miettinyt, että ikääntyminen toisi yleensä tyyneyttä kerrontaan.

Granfelt (2004, 148) pohtii sitä, että lopulta tutkimuksessa on tarkoitus tehdä raportti. Esimerkiksi yhteisten kokemusten jakaminen voikin saada haastateltavan paljastamaan asioita, joita hän ei haluaisikaan kertoa. Ronkainen (1989, 71-72) tarjoaa tasavertaista kokemusten vertailua haastateltavan ja haastattelijan välillä ratkaisuksi siihen, ettei haastateltava kertoisi elämästään itselleen liian rankkoja asioita, joita ei kyseisellä hetkellä ole valmis käsittelemään.⁵ Korostin joissakin haastatteluissa, etten ole urkkimassa haastatteluissa sellaisia asioita, joita haastateltavani eivät ole koskaan kenelläkään kertoneet. Oletan, että haastateltavat hyvin harvoin lähtevät kertomaan haastattelijalle sellaisia asioita. Jos tämäntyypisiä asioita tuli esille, ne olivat kenties vaatimattomuuteen liittyviä asioita. Haastateltavat halusivat välttää sitä, että vaikuttaisivat kehuskelevan itseään. Joskus haastateltavat kuitenkin esittivät suorasanaisia pyyntöjä siitä, etten mainitsisi joistakin aiheista tutkimusraportissa tai kertoivat lyhyesti siitä, millaisista asioista eivät ylipäänsä halua puhua. Pyrin myös luottamaan haastateltavien omaan kykyyn tuoda esille jos joku asia on niin henkilökohtainen, etteivät he halua sitä tutkimukseen kirjoitettavan. Esimerkiksi Siiri oli itse sitä mieltä, etteivät hänen kertomansa asiat olisi lähipiirille *ylläreitä*. Osan haastateltavista kanssa sovimme joidenkin esille tulleiden asioiden mainitsematta jättämisestä. Itsestäni kerroin haastateltaville, mutta kallistun enemmän Granfeltin kannalle siitä, että onnistunut vuorovaikutus koostuu monista muista asioista kuin kokemusten vertailusta. Sitä paitsi luulen, että omien kokemusteni laajempi esille tuominen haastatteluissa olisi venyttänyt niitä tarpeettoman pitkiksi ja raskaiksi. Uskon myös, että pystyin paremmin keskittymään haastateltavan kertomaan, kun en miettinyt omia kokemuksiani. Haastattelutilanne muistuttaa niin paljon arkisia vuorovaikutustilanteita, että puheliaana ja melko avoimena ihmisenä huomasin välillä kommentoivani omia kokemuksiani ja omaa elämääni. En kuitenkaan halunnut tehdä siitä itsetarkoitusta. Tässä suhteessa haastattelut etenivät eri tavoin. Joissakin haastatteluissa haastateltava kyseli paljon minulta ja juttelimme monista asioista. Usein vertasin mummojeni

⁵ Ronkainen (1989, 73) kirjoittaa löytäneensä haastattelijana neljä erilaista tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta. Nämä ovat opastava, luottamuksellinen, virallinen tutkimussuhde sekä aidosti keskusteleva ja vertaileva naisten välinen suhde. Jähin (1996) mukaan haastateltava voi esiintyä haastattelijalle kuin yleisölle, terapeutille tai tehdä tunnustuksia, jolloin haastattelijalle voi muodostua ainakin yleisön, terapeutin tai papinrooli. Näitä rooleja ei voi hänen mukaansa päättää ennen haastattelua. Itse en eritellyt rooleja näin tarkkaan, mutta välillä olo tuntui haastattelua litteroidessa jopa etnologilta tai folkloristilta. Esimerkiksi keskustellessamme siitä, miten lapset vapaa-aikaansa viettivät ja minkälaisissa taloissa asuttiin tai erilaisista uskomuksista, jotka liittyivät mahdollisiin pelon aiheisiin. Haastattelijan toiminnan erittelyjen perusteella voidaan päätyä haastattelujen suunnittelemista auttavaan jaotteluun. Oinas (2004, 226-227) mainitsee kuuntelevan, keskusteleavan ja kyseenalaistavan tavan, jotka voivat kaikki esiintyä rinnakkain feministisessä haastattelussa. Pyrin siihen, että haastatteluissa ottaisin erilaisia positioita suhteessa haastateltaviin. Ensimmäisessä haastattelussa olin yleensä enemmän kuuntelija. Uusintahaastatteluissa yleensä korostui, se, että toin esille tulkintojani ja keskustelimme niistä. En kuitenkaan pyrkinyt kyseenalaistamaan haastateltavieni kokemuksia.

kokemuksia haastateltavien kokemuksiin. Kokemusten jakamisessa on myös se ristiriita, että ne omat kokemukseni, jotka yltyvät graduun asti, ovat lähinnä kokemuksia haastattelijana ja tulkitsijana, ei niinkään pohdintaa oman elämäni tilojen ja pelkojen merkityksistä (ks. Oinas 2004, 224).

En voi kuvitella että olisin haastateltaville kovin tärkeä henkilö. Minä vain piipahdan heidän elämässään kun esimerkiksi sosiaalitalkkareita he tapaavat viikoittain. Granfelt (2004) kysyy voiko toisen maailman tavoittaa hetkeksi. Hänen mukaansa tutkija voi käydä lähellä haastateltavien todellisuutta mutta tämä yhteys on rajallinen, minkä vuoksi myös ymmärtämisen rajojen huomaaminen on tärkeää (ma., 151). Hän varoittaa terapeuttisuuden korostumisesta haastatteluissa (ma., 147). Myös Ronkainen (1989, 73) on sitä mieltä, ettei terapeuttisuutta voi määrittää feministisen haastattelun kriteeriksi, muttei kuitenkaan ota tähän yhtä jyrkkää kantaa kuin terapeuttisuuteen hyvin kriittisesti suhtautuva Granfelt. Ronkaiselle (ma., 73) terapeuttisuus ja tiedostaminen näyttäytyy ehkä pikemmin vaikeasti saavutettavana ideaalitulanteena.

Hanna-Mari Ikonen ja Hanna Ojala (2005; ks. myös Öberg 1991, 307) varoittavat siitä, että haastattelujen konteksti jätettäisiin haastattelututkimuksessa käsittelemättä kun tutkimuksessa on enemmän suuntauduttu analyysiin ja tutkijasta riippumatta olemassa oleviin ”luonnollisten” aineistojen käyttöön. He korostavat sitä, että haastattelutilanteen konteksti on tärkeää ottaa huomioon analyysiä tehtäessä ja analyysi kytkeytyy tähän kontekstiin. Haastattelututkimus poikkeaa monista luonnollisista aineistoista jo vuorovaikutuksellisuutensa puolesta. He vastustavat mekaanista tutkijan positiointia ja korostavat erityisesti tiedon kontekstin esiin tuomista. He kirjoittavat muun muassa: *Paikantaminen viittaa tässä siihen, että ymmärrämme tuottavamme juuri tällaista tietämistä juuri tässä tutkija-tutkittava -suhteessa; joku toinen tutkija-tutkittava -suhde taas olisi vääjäämättä erilainen.* (Ikonen & Ojala 2005, 24.)

Iäkkäiden naisten haastattelujen erityispiirteitä

Vanhuksia haastatellessa saattaa kohdata sellaisia hämmentäviä tilanteita, joita ei todennäköisesti tulisi muun ikäisiä ihmisiä haastatellessa vastaan. Vaikka haastattelun tarkoituksesta oli puhelimessa juteltu, oli esimerkiksi yksi haastateltavistani ymmärtänyt, että olisin työntekijä. Hän tarkoitti ehkä vanhuspalvelujen sosiaalityöntekijää tai diakonissaa, joka oli käynyt hänen luonaan aiemmin. Näin minulla olisi ollut vaikutusmahdollisuuksia konkreettisissa laitossijoitusasioissa. Olin aluksi ajatellut, että voisin haastatella useampaa kuin viittä naista. Sain sosiaalitalkkareilta vielä kahden haastatteluun suostuneen naisen yhteystiedot. Olin heihin yhteydessä ja kerroin, että voisin tehdä haastattelut myöhemmin keväällä kun olisin jo analysoinut aiempia haastattelujani. Toista naisista

en enää myöhemmin onnistunut tavoittamaan puhelimitse. Toisen kanssa puolestaan sovin puhelimesta haastattelusta. Hän toi jo puhelimesta esille muistiongelmiaan mutta kertoi elämästään mielenkiintoisesti tutkimusaiheen ja -teemojen kannalta. Kun seuraavalla viikolla menin tekemään sovittua haastattelua, hän ei muistanut ollenkaan sopineensa haastattelua. Keskustelimme rappukäytävässä. Esittelin itseni ja kerroin, millä asialla olen. Olisin melko varmasti päässyt puhelajhoillani tekemään haastattelun ja saanut varmasti hyvää aineistoa. Haastateltava kertoi muistavansa menneet asiat, vain uudet asiat eivät jää mieleen. Jo rappukäytävässä käydyssä pienessä juttutuokiossa hän ehti kertoilla turvallisuuden ja turvattomuuteen liittyvistä asioista, mikä oli ymmärrettävää tilanteessa, jossa pyrin tekemään haastattelua hänen kotiinsa. Hän kertoi muun muassa, että lapset ovat kieltäneet häntä päästämästä vieraita sisään. En mennytkään rappua pidemmälle, vaikka hän pyysi sisään ja vakuutteli nauraen, etten näytä rikolliselta. Koska en kokenut haastattelun tekemistä eettiseksi niin sovimme etten teekään haastattelua. Tapaus herätti pohtimaan sitä, miten haavoittuvainen muistamattoman iäkkään asema on. Turvattomuuden tuntemukset eivät tunnu aiheettomalta siinäkään mielessä, että muistamattoman vanhuksen asuntoon pystyisi todennäköisesti tunkeutumaan helposti. Joudun myöntämään, että vaikka pidän haastatteluun suostuttelemista kyseenalaisena toimintatapana (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 87-89), kerroin monelle haastateltavalle heidän empiviin kommentteihinsa haastatteluun osallistumisesta esimerkiksi siitä, että olen vakuuttunut, että jokaisella on merkittävä tarina elämästään kerrottavana ja että haastattelu on normaalin keskustelunomainen tilanne, jossa he voivat kertoa omasta elämästään ja kokemuksistaan. Erityisesti pyrin helpottamaan heidän huoltaan siitä, osaisivatko he antaa ”oikeita” vastauksia.

Haastateltavillani saattoi olla keskenään melko erilaiset käsitykset siitä, mistä minun haastattelijana pitäisi puhua ja mistä kanssani keskusteltaisiin. Moni toi puhelimesta ja haastattelun alussa esille epävarmuutta siitä, osaako vastata kysymyksiini. Korostin sitä, että olen kiinnostunut naisten elämäntarinoista ja heidän omista kokemuksistaan. Kerroin myös siitä, että muutkin haastateltavat olivat tunteneet epävarmuutta samantyyppisistä asioista. Kerroin myös, että mielestäni tämä oli ollut turhaa koska kaikki olivat kertoneet mielenkiintoisia ja tärkeitä asioita. Jotkut haastateltavat myös vaikuttivat hiukan yllättyneiltä siitä, että haastattelu oli sen tyyppistä keskustelua, jota he luonnehtivat höpinäksi.

Minä:mutta kyllähän te ootte ihan kovasti kertonu ku (nauran) siitä puhuitte silloin aluksi niin tota että

Marketta:mitä

Minä:että ootte kovasti kertonu ku puhuitte aluksi siitä ettette nyt taida osata kertoa tai miten te sanoitte

Marketta:niin kun en mä tienny että mitä sää puhut kyseletkään (nauran)

Minä:niin joo

Marketta: hopotetaan höpötetään vaan kaikkee

Jotkut haastateltavat myös kyselivät innokkaasti esimerkiksi omista isovanhemmistani, sisaruksistani tai poikaystävästäni. Eräiden haastateltavien kanssa katselimme kuvia, Marketan luona katselin myös hänen lapsuuden asuinaluettaan käsittelevää kirjaa. Hän esitteli erilaisia tekemiään käsitöitä ja nauha pyöri olohuoneen pöydällä kun kiertelimme eri huoneissa katselemassa, jolloin en ole edes yrittänyt litteroida näitä kohtia. En suhtautunut haastatteluissa muutenkaan äärimmäisen pikkutarkasti siihen, että kaikki puhuttu menee nauhalle. En esimerkiksi halunnut keskeyttää vuorovaikutuksen kulkua siihen, että nauha täytyi kääntää vaan pyrin siihen, että haastateltava jatkaisi kertomista kääntämisestä huolimatta, vaikkei kaikki tulisikaan nauhalle. Tosin väkisin nauhan puolen äänekäs räsähtäminen loppuun vei sekä minun että haastateltavieni huomion. Olin aivan hämmästynyt kun yhdessä seminaarissa keskusteltiin siitä, että nauhan puolen voisi vaihtaa ennen tätä loppumista. Itse olin niin uppoutunut haastattelutilanteisiin, etten olisi huomannut seurata kelloa nauhan loppumisen ennakoimiseksi. Jos minulle jäi tunne, että nauhan puolen loppuessa oltiin kriittisessä kohdassa yritin vetää edellä puhuttua yhteen.

Ikääni ei yleensä haastatteluissa kommentoitu. Marketta kuitenkin sanoi, että oli odottanut keski-ikäisempää ihmistä. Haastateltavilla oli erilaiset tavat hallita keskusteluja. Toiset odottivat kysymyksiä. Hilja, jolle näytin haastattelurunkoani, puolestaan tarttui siihen ja alkoi itse käydä sen pohjalta elämänsä läpi niin, että minulle jäi lähinnä lisäkysymysten tekijän rooli. Toiset osasivat myös määritellä tarkoin sen, milloin eivät halua nauhurin olevan päällä. Haastatteluista saattoi tulla yllättäviä monella tavalla. Esimerkiksi Annikki sanoi puhelimesta, että jaksaisi korkeintaan tunnin haastattelun. Yritin etukäteen suunnitella haastattelua niin että saisin siitä tiiviin ja suunnittelin, että kävisimme vain jonkun elämänvaiheen tarkemmin lävitse. Haastattelussa Annikki sanoi uudelleen ja uudelleen, että kyllä hän vielä jaksaa, kysele jotakin ja silmin nähden nautti siitä, että sai muistella nuoruuttaan. Näin haastattelusta muodostui lopulta yksi pisimmistä.

Mietin realistisesti voinko yhden tai kahden (jos vaikka miten monenkaan) kohtaamisen pohjalta todella tuntea toista, sinua (ks. Aro 1996, 13). Näen itse haasteena sen, että yritän kurkistaa esimerkiksi 1920-luvulla syntyneen naisen elämässä siihen tyttöön ja naiseen, joka hän on ollut vaikkapa 1930- tai 1960-luvulla. Tulkintoja tehdessäni minun on tärkeä nähdä, että tulkitsen asioita omasta kokemusmaailmastani käsin ja joudun peilaamaan omia käsityksiäni esimerkiksi eri vuosikymmenistä näiden naisten kertomaan (ks. Vilkkonen 1997b, 28). Olin onnellinen siitä, että minun oli mahdollista tehdä tarkennuksia haastatteluhetkellä ja vielä luetuttaa joillakin haastateltavillani koko kirjoittamani teksti tai ainakin kutakin haastateltavaa koskevat tekstinpätkät.

Tämä mahdollisti sen tarkastelemisen, voiko haastateltava yhtyä tulkintoihini. Yksi vanhusten haastattelemisen erityispiirre on varmaan se, että tällaisten ideaalien toteutuminen ei helposti onnistu. Esimerkiksi yksi haastateltavistani ei muistanut jälkeinpäin osallistuneensa haastatteluun, eikä myöskään huonon kuntonsa vuoksi jaksanut tekstiäni lukea.

Pelon kokemuksen tavoittaminen haastattelussa

Mielestäni oli reilua haastateltaviani kohtaan, että kerroin olevani kiinnostunut erityisesti turvallisuuden ja pelon kokemuksista, vaikka se varmasti myös ohjasi heidän kerrontaansa sellaisiin suuntiin, jotka liittyvät turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksiin.

Minä:niin joo tota mites sitte mikä on niinku sun mielestä kodin merkitys mikä mikä on kodissa tärkeintä tai

Helvi:no en mää en mää ny osaa tohon mitään vastata

Minä:joo

Helvi:no tietenkki se turvallisuus mitä se antaa

Tässä kohdassa haastateltavani vastaa täysin aihepiiriini sopivalla tavalla. Hän vetoaa myös yleiseen ymmärrykseen kodista turvallisena paikkana tai ainakin paikkana, jonka pitäisi olla turvallinen. Hän itse kertoi tulevansa perheestä, jossa koti myös oli turvallinen. Tässä kohtaa hän kuten moni muukin haastateltava korosti sitä, ettei oma isä käyttänyt alkoholia. Hän oli ollut jo lapsena tietoinen siitä, ettei elämä kaikissa perheissä ollut auvoista.

Helvi:isä ei ollu ryyppymiehiä sen paremmin kun velikään

Minä:joo

Helvi:että kun katteli siinä Asuinpaikan nimi esimerkiksi niitä montaa naapuria niin tota kyllä se joskus vähä ihmetytti

Minä:minkälaisia juttuja sielä oli sitte oliko ne just tämmösiä jotka ryyppäs sitte vai mil

Helvi:oli semmosiakin perheenisiä

Minä:joo

Helvi:että tota mun liikkakaverinikin oikein hyvä ystävä lapsuusystävä niin noin se isä että monta kertaa ihmeteltiin sitä kun se vei niitten vaatteita ja kaikkia niin kaniin

Minä:joo

Helvi:sai rahaa sitä viinaa varten ei siinä kyllä muita ollu ku se vaan siinä oli yleensä meidän nurkilla

Tässä esimerkissä tulee esille myös keskeinen tulokseni siitä, että sosiaaliset suhteet vaikuttavat pelkojen ja turvallisuuden tunteen syntymiseen. Sosiaaliset suhteet, erityisesti oman lapsuskodin ihmissuhteet, suhde puolisoon ja ystäviin, olivat haastateltavieni kerronnan olennainen osa.

Oletin, että omista peloista ja hankalista kokemuksista kertominen saattaisi olla haastateltavilleni vaikeaa. Esimerkiksi häirintäkokemukset saattavat olla sellaisia, ettei niistä ole koskaan kerrottu

kenellekään. Tällöin niihin voi liittyä erityisen paljon häpeän tunnetta (Saarikoski 2001, 60). Sen vuoksi oli mielestäni tärkeää korostaa haastateltavilleni, että jos heistä tuntuu, että he joutuvat käsittelemään liian vaikeita asioita omista kokemuksistaan voivat he sanoa sen, eikä asiasta ole pakko puhua. Voin korostaa myös sitä, että kokemuksille löytyy myös jakajia. Saarenheimon (1997, 198-199) muistelututkimuksen iäkkäät naiset kuvasivat tilanteita, joissa olivat joutuneet miesten ahdistelun uhreiksi. Omassa avioliitossakaan seksistä ei voinut kieltäytyä. Erityisenä ongelmana näillä naisilla oli se, ettei edes ehkäisyä ollut käytettävissä. Seksuualisuus oli Saarenheimon (mt., 200) mukaan erityisesti sellainen alue, jossa naiset eivät määritelleet itseään toimijoina vaan seksuaalisuus nähtiin alueena, johon he eivät voineet vaikuttaa, korkeintaan yrittää pelastua täpärästi ahdistelutilanteista. Naiset jakoivat käsityksen raiskaamisesta tekona, jolla mies voi tuhota naisen elämän. Ilmeisesti he eivät kuitenkaan määritelleet avioliitossa tapahtunutta seksiin pakottamista, sitä, etteivät voineet kieltäytyä, niin voimakkaana seksuaalisena väkivaltana, että kutsuisivat sitä raiskaukseksi, koska ryhmässä tuotettu puhe raiskauksista keskittyi toisten kokemuksiin, kuultuihin tarinoihin. Tässä tietysti voi olla kyse myös Saarenheimon esille nostamasta ajatuksesta etäännyttää aihetta itsestä. (Mt., 202.) Yksi tutkimustulokseni on, että nuoruuden osalta seksuaalisuudesta puhuttiin erityisesti viattomuuden ja tietämättömyyden muodossa.

Marita Husso (2003, 30) kirjoittaa, että hänellä on samanlaisia kokemuksia kuin Helena Saarikoskella (2001, 75) haastattelujen ja teemakirjoitusten eroista. Haastateltavat tuovat enemmän esille hankalista tilanteista selviämistään kun taas kirjoituksissa tulee esille erityisesti epäoikeudenmukaisen kohtelun kokemus ja surun kaltaiset tunteet. Husson kohdalla tämä herättää erityisesti huomiota, koska naiset olivat vastanneet kirjoitus(kilpailu)pyyntöön nimeltä *Väkivallasta vapaaksi*. Husso (2001, 28-29) korostaa sitä, etteivät kaikki kirjoittaneet selviytymisen kokemuksesta. Itse en ole käsitellyt kirjeaineistoja, mutta tutkimusprojektioipintojen haastatteluissa korostui voimakkaasti selviäminen ja pärjääminen. Haastateltavani luonnehtivat kestämisenä sitä, kun olivat sietäneet lähentelyjä. Toinen haastateltavista kertoi selvinneensä hyvin parisuhdeväkivallasta. Hänen mukaansa pahasti loukkaantuneisiin verrattuna hänen vammansa olivat lieviä. Myös se, että lähdin tekemään haastatteluja Koskelan (1999d, 2) innoittamana keskittyen siihen, etteivät naiset välttämättä ole pelokkaita, saattoi muokata haastatteluja ja niistä tekemääni tulkintaa pärjäämisen ja selviämisen korostamiseen. Gradua varten tekemissäni haastatteluissa tuli esille pärjäämiseen mutta myös heikkouteen liittyviä kokemuksia.

Tutkimuskysymysten kannalta on tärkeää ottaa huomioon, että tutkimukseni kontekstina on Tampere. Haastateltavien elämän muotoutumiseen on vaikuttanut paitsi kunkin elämän

henkilökohtaiset tapahtumat myös paikkakunnan kehitys ja sen paikallisyhteisöt (Jyrkämä 1995). Asuinpaikan vaikutusta ikääntyneiden elämään ei ole palveluiden ja sosiaalipolitiikan kannalta paljon tutkittu (Tedre 2003, 137). Haastateltavani ovat iäkkäitä kaupunkilaisnaisia. Kaupunki on tila, jonka asukkaat ja erityisesti naiset ovat pelokkaampia kuin maalla asuvat (Asikainen & Koskela 1992, 9; Karisto 2003, 69-70). Antti Kariston (ma.) käsittelemä urbanismi, tuntuu osin vieraalta Tamperetta ajatellen. Annemari Asikainen ja Koskela (1992, 9) korostavat, että Suomessa lähinnä vain pääkaupunkiseudun voi rinnastaa esimerkiksi brittiläiseen kaupunkipelkotutkimukseen. Haastateltavistani ne, jotka olivat viettäneet lapsuutensa Tampereella luonnehtivat Tampereen olleen tuolloin pikkukaupunki. Haastateltavat kuvasivat usein myös nykyistä Tampereella asumista asuma-alueen kautta. Tällöin kaupunkiasumisen ajatus saatettiin yhdistää vain niihin, jotka asuvat keskustassa. Se, asuuko maalla vai kaupungissa ei vaikuta iän mukanaan tuomiin liikuntakyvyn rajoituksiin. Tosin kaupungissa erilaiset palvelut, kuten kaupat voivat sijaita lähempänä asukkaita ja julkista liikennettä on enemmän. Jalkaisin tai bussilla suoritettut asiointimatkat voivat olla pitempään mahdollisia kuin maaseudulla.

4 Tilan ja turvallisuuden käsitteet sekä aineiston tulkinta

Parasken ollessa viidentoista meni hänen rakas äitinsä marjaan ja sai siellä jotkut vihat – metsänvihhat, maanvihhat, kuka niistä kaikista tiesi: rupesi tautivuoteeseen ja kuoli. Tai ehkä hän oli siellä metsässä syönyt jotakin sopimatonta, marjan mättäältä, karpalon eli puolukan: neidän olivat elämän tulipunainen alku ja loppu. Onneton marjamatka kumminkin. Tai ehkä se oli vain laulu, joka kertoi onnettomasta marjamatkasta ja emon kuolemasta, laulu, jonka Paraske oli kuullut ja painanut mieleensä tai sepittänyt itse. Kenties hän oli vain yhdistänyt sen emonsa kuolemaan. Kuitenkin se oli mahtava tarina, jota hän vielä vuosikymmenien kuluttua lauloi Boreniukselle ja muille herroille. Ja niinhän se oli, ja niin Paraske sen itsekkin ajatteli, että kun keksi paljon, niin ei aina itsekään tiennyt mikä oli totta. Laulut elämää tai kuvitelmaa, unta, yhtä kaikki, totta kai ne olivat tosia jo syntyessään.

Näin kirjoittaa Anu Kaipainen (1979, 31) romaanissaan Larin Parasken elämästä. Katkelmassa tulee esille totuuden suhteellisuus. Se, miten mielikuviutus värittää totuutta, eikä totuus ole sama eri ihmisten näkökulmasta. Ennen kaikkea katkelmassa näkyy, että yhdelläkin ihmisellä on monenlaisia totuuksia, keskenään ehkä riiteleviä näkemyksiä jostakin tilanteesta. Minun on helppo samaistua tällaiseen totuuskäsitykseen. Käsitteeni ihmisestä, joka varmaan liittyy omaan tapaani pohdiskella asioita ja empiä, on tässä näkemyksessä vahvasti taustavaikuttaja. Mielestäni on tärkeää kunnioittaa ja ottaa vakavasti toisten kertoma, eikä etsiä siitä puutteita (Ukkonen 2000, 14). Narratiivisen tutkimusnäkökulman valinta sopii yhteen myös sen kanssa, ettei usko yhden ainoan tulkinnan totuudellisuuteen ja on valmis sietämään myös himpun verran epäselvyyttä tutkimusprosessin aikana, jolloin tulkintojen perustelujen tärkeys vain kasvaa (Lieblich ym. 1998, 2, 10).

Käsittelen tässä luvussa pelon, turvallisuuden, turvattomuuden ja tilan käsitteitä. Samalla esittelen tapani tehdä analyysiä. Perustelen sitä, miksen tee tiukkaa jakoa pelon ja turvattomuuden enkä tilan ja paikan käsitteiden välille. Aineistolähtöisessä analyysissä termistö ei lopulta jää kapeaksi vaan laajenee haastateltavien kertoman pohjalta moniin suuntiin.

Turvallisuus ja pelkääminen

Erialaisten turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyvien tutkimusten merkitystä voi perustella sillä, että suomalaisten mukaan heille tärkeimpiä arvoja ovat järjestyksessä terveys, sisäinen tasapaino, perheen turvallisuus ja oma turvallisuus (Niemelä & Raudik 1995, 75). On vaikeaa problematisoida sitä, miten pelon ja turvattomuuden käsitteet toisistaan eroavat. Sosiaalityön (ja yleisemminkin sosiaalitieteiden) ja esimerkiksi vanhuspalvelujen näkökulmasta turvallisuus ja turvattomuus ovat yleensä ensisijaisesti käytössä olevia termejä, mistä on esimerkkinä *Inhimillinen turvallisuus* (Niemelä & Lahikainen 2000) teos. Satu Ylinen (1994, 57-59) on tutkinut vanhusten turvattomuuden kokemuksia, jotka liittyvät sairauksiin, ihmissuhteisiin, asumiseen ja yhteiskuntaan.

Hän valitsi tutkimukseensa käsitteen turvattomuus esi- ja koehaastattelujen pohjalta, joissa käytti termejä turvattomuus, uhka, pelko sekä verbiä huolestua. Hänen mukaansa turvattomuus käsitteen kohdalla korostui sen yhteys epävarmuuteen. Lisäksi hän halusi käsitteen, joka sopii sosiaalipoliittiseen kielenkäyttöön. Turvallisuudesta ja turvattomuudesta on puhuttu myös Sopiva-projektin kokouksissa käydyissä keskusteluissa. Pelko on ehkä psykologisin edellä olevista termeistä. Se tuntui haastattelutilanteissa usein luontevimmalta. Turvattomuutta lähellä oleviksi käsitteiksi on määritelty myös riski ja konkreettiseen viittaava vaara. (Niemelä & Kraav 1995, 17-18.) Turvallisuuden ja turvattomuuden voi nähdä moniulotteisina, jokapäiväiseen elämään kytkeytyvinä ilmiöinä, joilla voi kuvata elämänlaatua (ma., 41). On myös tärkeää huomata, että toiset ihmiset liittyvät vahvasti sekä pelkojen syntyyn että niiden vähenemiseen.

Etsivän sosiaalityön voi ymmärtää mahdollisena väylänä löytää ja auttaa turvattomuutta kokevia vanhuksia (Ylinen 1994, 136). Parhaimmillaan Sopiva-projekti voisi toimia juuri tällaisena etsivänä työnä. Täytyy tosin ottaa huomioon, että sillä on muitakin tavoitteita kuin vanhusten turvallisuuden tunteen lisääminen. Tässä etsivässä työssä kotihoidon rooli korostuu siinä, että kotihoidon työntekijät ohjasivat mielestään sopivat asiakkaat sopiva-projektiin. Asiakkaat saivat tiedon sosiaalitalukkareista lähinnä juuri kotipalvelun tai järjestöjen kautta (NääsVille ry Toimintakertomus 2002, 9). Kotipalvelun puuttuminen tai vähyys voi rajoittaa liikkumista ja altistaa väkivallan kokemuksille lähisuhteissa (Ylinen 1994, 113, 139-140). Myös yhteiskuntapolitiikan voi siis nähdä tarjolla olevien sosiaali- ja terveystalukoiden kautta turvallisuuden tunteeseen vaikuttavana asiana. Suomalaiset iäkkäät ovat kokeneet turvattomuutta sosiaaliturvan leikkaamisen ja palvelujen supistamisen vuoksi (Rusanen & Kraav 1995, 207, 210). Yksin asuminen aiheuttaa yleisimmin turvattomuuden tunnetta ikääntyville (ma., 205-206; Ruth & Öberg 1987, 10; Ylinen 1994, 101).⁶ Myös ympäristön vaarallisuus, levottomuus, hankaluudet naapureiden kanssa, yksityisyyden puuttuminen sekä asunnon puutteellinen varustetaso (Rusanen & Kraav 1995, 205-206; Ylinen 1994, 101) ovat sellaisia tutkimuksissa esiin tulleita turvattomuuden aiheita ikääntyneillä, jotka liittyvät omaan aiheeseeni. Siihen liittyvät myös yleiset huolet rikollisuudesta ja huumeiden leviämisestä (Rusanen & Kraav 1995, 208-209). Myös näitä aiheita sivuttiin haastatteluissa. Esimerkiksi Siiri toi esille, että nykyään kaupungilla liikkuu kaikenlaisia *hörhöjä*, joita joutuu pelkäämään. Hän yhdessä Marketan ja Annikin kanssa toi esille, että ennen nuoret eivät tehneet pahaa. Haastatteluissa sivuttiin jonkin verran myös koko maailmaa koskevia uhkia. Helvi luonnehti maailman olevan käymistilassa eri puolella maailmaa sodittavien sotien vuoksi. Esimerkiksi terveydenhuolto on kehittynyt huomattavasti haastateltavien lapsuusvuosista. Yhteiskunnan ja

⁶ Tämän kanssa ristiriidassa on kuitenkin Ylisen (1994, 138-139) mukaan se, että hänen tutkimuksessaan eniten turvattomuutta ilmaisivat ne vanhukset, jotka eivät olleet yksin asuvia.

lähiympäristön muuttuminen näkyivät aineistossa sekä uhkia lisäävinä että vähentävinä seikkoina.

Turvallisuuden voi nähdä asiana, johon pystytään vaikuttamaan esimerkiksi tilajärjestelyin, turvalukoin, tai -puhelimien. Tällöin turvallisuuden tunteen lisäämiseksi voidaan laatia tarkistuslistoja, joihin tukeutumalla kodin turvallisuutta voidaan lisätä (ks. esim. Lehti 2000, 33 ja kyseisen raportin liite 4). Turvallisuutta voidaan siis tuottaa teknisillä ratkaisuilla. Tällaisia voidaan keksiä esimerkiksi sosiaalitalkkarin tekemän turvallisuuskartoituksen yhteydessä. Turvallisuuden tai turvattomuuden voi kuitenkin nähdä myös hyvin perustavanlaisena tunteena, joka on eri ihmisillä erilainen heidän aiemmista kokemuksistaan johtuen. Sosiaaliset suhteet ovat näiden kokemusten avaintekijöitä. Esimerkiksi sosiaalitalkkareitten kaltaisessa työmuodossa tämä elämänhistoria on mahdollista ottaa huomioon räätälöimällä kullekin asiakkaalle hänen tarpeidensa mukaista apua.

Koskela (1999a-f) on tehnyt naistutkimuksellisesta kulttuurimaantieteen tutkimusta turvallisuudesta. Pelko ja rohkeus ovat oleellinen käsitepari, jolla hän jäsentää naisten kokemuksia. Itse en halunnut lyödä lopullisesti lukkoon omia käsitevalintojani. Käytän sekä turvattomuutta että pelkoa ja ehkä tärkeintä olisi miettiä sitä, missä ja minkä takia toiseen turvaudun ja vaihdan näkökulmaa niiden välillä.

Ymmärrän turvallisuuden laajempänä käsitteenä kuin pelon. Mielestäni turvallisuuskäsitteeseen liittyy se, että kullakin ihmisellä on perusturvallisuuden/turvattomuuden tunne. Jokainen voi hetkittäin tuntea pelon tunnetta riippumatta perusturvallisuudesta. Pelko on luonnollinen reaktio uhkaavaan tilanteeseen. Turvattomuus ja pelko -termeistä kumpakin voidaan käyttää myös ihmisten, erityisesti naisten syyllistämiseen.⁷ Hyvä perusturvallisuus nostetaan jonkinlaiseksi ideaaliksi, joka pitäisi kehittyä jokaiselle riippumatta yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja siitä, että monien naisten arkiset kokemukset osoittavat sen, miten helposti turvallisuuden tunne voi murtua. Pauli Niemelä (2000) luokittelee suomalaisten turvallisuusprofiileja kahdeksaan eri ryhmään, joiden ääripäät ovat perusturvattomat ja perusturvalliset. Hänen ryhmittelyistään sosiaalipoliittisesti oleellinen ryhmä ovat myös uhriksi joutumista pelkäävät. Näissä ryhmissä on enemmän naisia kuin

⁷ Myös rohkeus käy syyllistämisen aiheeksi. Esimerkiksi Matti Grönfors (1999, 227-228) käsittelee neutralisoimista, tarkoittaen esimerkiksi sitä, miten seksuaalisen väkivallan kohteesta voidaan tehdä väkivaltatilanteen aktiivinen tuottaja ja uhri voidaan syyllistää esimerkiksi sillä, että hän on ylittänyt aika- ja aluerajat, jotka ovat sukupuolittettuja. Raiskatut naiset ovat Varpu Punnoselle (2001, 45-46) kirjoittamissaan raiskaustaan käsittelevissä kirjeissään kuvanneet sitä, että harva nainenkaan ymmärsi heitä, vaan he joutuivat helposti syyllistämisen uhreiksi. Naisten toimintaa saatettiin hämmästellä tai kyseenalaistaa koko mahdollisuus tulla raiskatuksi. Saarikoski (2001) taas totesi tutkimuksessaan, että lähes mitkä tahansa, täysin vastakkaisetkin, syyt saattavat aiheuttaa huoraksi leimaamisen. Analyysiosuudessa kysyn voidaanko iäkkäitä syyllistää rohkeudesta tai itsevarmuuden ja rohkeuden puutteesta.

miehiä ja monella heistä on kokemuksia läheisen tekemästä väkivallasta. (ma., 351-355). Hän ei kuitenkaan nosta esille naisiin kohdistuvaa väkivaltaa erillisenä ilmiönä. Niemelä pohtii erityisesti lasten asemaa perheessä sillä erityisesti negatiiviset kokemukset lapsuudessa lisäävät riskiä perusturvattomuuteen ja uhriuden pelkoon. Hänen mukaansa tulisi miettiä sitä, miten perusturvattomien ja uhriksi joutumista pelkäävien joukkoa voitaisiin auttaa sosiaaliturvapolitiikan keinoin. (Ma., 352-353, 375-376.)

Turvallisuus voidaan ajatella mitattavissa olevana. Mittaus voi tapahtua vaikka ilmoittamalla määrän: näin tai näin paljon ilmoitettuja tappoja, ryöstöjä tai joitakin muita rikoksia tietyllä alueella tietynä aikana. Mittaaminen ei tietenkään kerro kaikkea. Subjekttiivinen turvallisuuskokemus taipuu huonosti mitattavaan muotoon. Kaikkia rikoksia ei ilmoiteta ja kaikkea naisten näkökulmasta turvattomuutta aiheuttavaa ei välttämättä ole rikolliseksi määritelty. Myös naisten kasvatuksessa mukana olevat elementit itsen suojelemisesta ja säästämisestä (sille oikealle/vakavalle seurustelulle heterosuhteessa) ovat omiaan murentamaan turvallisuutta. Itseään on varjeltava, muita on arvioitava heidän hyviä tai huonoja aikeitaan silmällä pitäen. Jos tyttö tai nainen epäonnistuu, hänestä tehdään helposti ainakin osasyllinen.

Turvallisuuteen verrattuna pelot ovat usein sellaisia, että ne voidaan ajatella ihmisen mielikuvituksen tuotteeksi. Esimerkiksi pimeässä metsässä pelottaa ilman mitään ”oikeaa” syytä, enemmän kuin kaupungin keskustassa, koska uskoo olemattomiin olioihin. Kun naisten väkivallan pelkoa verrataan rikostilastoihin, se näyttyy helposti paradoksaalisena (Koskela 1999b, 1). Pelon tunnetta ei kuitenkaan voi yksinkertaistaa näin. Pelko kytkeytyy moniin asioihin, kuten haavoittuvuuden tunteeseen (ma., 1-2). On olemassa myös rikostilastoissa näkymätöntä häirintää (ma., 1; Koskela 1999d, 9). Äärimmillen vietyä voi jopa sanoa Koskelan (1999b, 2) tavoin, että jollei kukaan liikkuisi ulkona, ei kenenkään tarvitsisi pelätä joutuvansa siellä rikoksen uhriksi. Koskelan (1999d, 15) mielestä naisten itsevarmuus tai sen puute julkisen tilan käyttämisessä voi toimia tasa-arvon mittarina ja heijastuspintana. Hän (1999b, 1-3; ks. Myös Kivelä 2003, 131) korostaa, että on tärkeää katsoa myös muita asioita kuin sitä, onko pelko ”järkevää”, kuten tunteita, valtasuhteita ja yksilön kokemuksia. Koskela (1999b, 2) kannattaa myös sitä, ettei pelkoa nähtäisi vain pelkäävien naisten ongelmana. Olisi tärkeää myös ymmärtää, ettei väkivallasta ja peloista puhuttaessa voi tehdä jyrkkää eroa yksityisen ja julkisen tilan välille (Koskela 1999a, 313; Koskela 1999d, 11). Kvick (2001, 19) käyttää pelon kokemisesta metaforaa virtaavuus. Pelko muuttaa hänen mukaansa ruumiillisia asentojamme ja tilasuhdettamme (mt., 21, 58, 68). Haluan lähteä liikkeelle ajatuksesta, että rohkean ja turvallisen elämän eläneen naisen rohkeutta voi muuttaa yksikin kokemus. Pelokkaankin ihmisen elämään sisältyy kykyä hallita pelkoja ja turvallisuuden rippeitä,

hetkiä tai tiloja, joissa ei tarvitse pelätä.

Aineistossa puhutaan peloista ja turvallisuudesta moninaisin tavoin. Joissakin yhteyksissä haastateltavat saattoivat määritellä tilankäyttöön liittyviä turvallisuuden ja pelon kokemuksia esimerkiksi sellaisilla käsitteillä kuin kehtaaminen, sisäinen vapina, ankeus, arkuus, itsepäisyys ja sisu. Tuntuu, että yksistään pelosta ja turvattomuudesta kirjoittaminen antaisi aineistosta liian kapean kuvan. Myös pelon aiheiden kuvailu oli monipuolista.

Tila ja paikka

Maantieteilijä Gillian Rose (1996) käsittelee artikkelissaan sitä, miksi moni kulttuurin ja yhteiskunnan tutkija käyttää tutkimuksissaan käsitettä tila. Hän lähestyy tilaa Luce Irigarayn ajatusten avulla. Hänen mukaansa tila kytkeytyy sekä subjektiviteettiin että intersubjektiivisuuteen. Irigarayn ajattelussa imaginaarinen, symbolinen, sosiaalinen ja valta kietoutuvat yhteen (Rose 1996, 61-63). Irigarayn mukaan on tärkeää tutkia naisten tiloja ja aikoja. Naisen on löydettävä omia paikkoja itsetuntemuksensa ja subjektiviteettinsa takia (Irigaray 1996, 53).

Totuuden suhteellisuus liittyy myös tilaan siten, että kirjoitan reaalisesta ja imaginaarisesta tilasta, joita en halua voimakkaasti erotella. Lisäksi korostan tilan herättämiä tunnekokemuksia ja muistoja. Puhtaaksi kirjoitettuja haastatteluja ryhmitellessäni ja tulkitessani kiinnitin huomiota muistojen elävyyteen. Haastateltavistani osa ei aina kertonut muistoistaan menneessä aikamuodossa, vaan he kertoivat kokevansa muistonsa ikään kuin reaalityodellisuudessa ja saattoivat sanoa tämän toistuvan usein. Paraske, jonka otin esille aiemmin totuuden suhteellisuudesta kirjoittaessani, on myös siinä mielessä hyvä esimerkki, että häntä voi pitää suurena taiteilijana huolimatta siitä, että hän keksi ja kuvitteli. Haastateltavani eivät ole runolaulajia mutta heidän tiloihin liittyvät tunnekokemukset, imaginaariset mieleen palaavat kuvat esimerkiksi aiemmin kuolleesta kissasta kävelemässä yhä kodissa, eivät mielestäni kerro järkkävästä mielentilasta. Kyse voi olla tiloihin liittyvien muistojen ja niissä olleiden ihmissuhteiden ja asioiden voimakkaasta tunnelatauksesta, muistojen voimasta. Tämä liittyi sekä ihaniin asioihin että synkkiin, elämän raskaimpiin kokemuksiin. Raskaiden kokemusten muisto, johon tämäntyyppinen kuvailu liittyi, oli yleensä lohduttava. Oikeastaan voi sanoa, että se saa kuulijan ymmärtämään, miten vaikeimpien päivien ja hetkien yli on jaksettu. Samaa aikaa ja tilaa voi sävyttää sekä epätoivo ja toivo että pelko ja turvallisuus. Nämä voi nähdä myös kertojaa itseään voimaannuttavina tarinoina. Niitä kerrotaan esimerkiksi ajasta, jolloin omassa parisuhteessa elettiin arvaamattomuuden ja pelon ilmapiirissä. Nämä olivat aineistossani lyhyitä mutta voimallisia kuvauksia, joita ei voinut jättää analyysin ulkopuolelle. Lisäksi monissa tällaisissa kohdissa tuli esille tilojen monien aistien kautta välittyvä luonne. En tutki mielentilaa vaan

sosiaalista tilaa, luonnehdin muistiinpanoissani työprosessin etenemistä. Tilakokemusta ja siihen liittyviä muistoja, nykyhetkeä ja tulevaisuuden odotuksia, joita haastatteluissa nousi esille, ei voinut rajata koskemaan ainoastaan sosiaalista vaan mielen voima alkoi näyttää yhä merkittävämmältä. Tilojen ja niissä tapahtuneiden asioiden voi nähdä pureutuvan syvälle mieleen (Kosonen 1998, 51). Omassa aineistossani erityisesti ihmissuhteet ja muiden ihmisten toiminta ovat olleet asioita, jotka ovat vaikuttaneet tutkittujen naisten tilankäyttöön ja turvallisuuden tunteisiin. Tämä tulee esille voimakkaasti tunteisiin liittyvänä kerrontana.

En erottele analyysissäni tiukasti tilaa ja paikkaa. Käsitteet tilan ja paikan luonteesta ovat eri tutkimuksissa keskenään ristiriitaisia. Tilaa ja paikkaa jaoteltaessa tilan voi nähdä ensi sijassa fyysisenä ympäristönä ja yhteiskunnallisena kontekstina. Paikkaan puolestaan liittyvät elämäkokemukset, tiloille annetut henkilökohtaiset merkitykset ja muistot. Paikkoihin liittyy myös yhteisöllisyys, sosiaaliset suhteet ja identiteetti. (Koskela 1994, 24, 76.) Toisaalta taas tilan voi ajatella olevan tulos prosessissa, jossa fyysisestä paikasta tehdään oman kokemusmaailman tila. Tämä tapahtuu tiettyjen tilajärjestelyjen puitteissa, jotka ovat olemassa jo ennen kutakin tilan käyttäjää. (Rubinstein & Parmelee 1992, 142; Tolonen 2001, 81,86.) Käsitteiden tiukka erottelu ei ole suomen kielessä järkevää, sillä termi tila voidaan ymmärtää myös sosiaaliseen, psyykeen (mielentila) ja intiimeihin tiloihin kytkeytyväksi, ei pelkästään avaruudelliseksi ilmaukseksi (Eräsaari 1998, 230-231). Tilan voi myös ajatella paitsi konkreettisenä paikkana myös subjektiivisen hahmottamisen apuvälineenä (Jokinen, E 1996, 38). Rose (1996, 64) on sitä mieltä, ettei imaginaarista ja sosiaalista tulisi tiukasti eritellä. Hän (ma., 65) kirjoittaa, että Irigarayn ajattelussa tilasta on oleellista se, ettei hän tyypistä fantasiaa totuuden vastakohtaksi.

Haastateltavien kokemukset heidän lapsuutensa paikoista saattavat poiketa hyvin paljon nykyisten kokemuksista. Lia Karsten (2005) on verrannut kolmella eri kadulla Amsterdamissa 1950- ja 1960-luvun alkupuolella lapsuutensa viettäneiden lasten tilankäyttöä samoilla alueilla 2003 asuneiden lasten tilankäyttöön. Hänen (ma., 281-282) mukaansa ulkotila oli aiemmin selkeämmin lasten tilaa. Lasten ulkona oleilua ja leikkimistä pidettiin hänen mukaansa luontevana ja koti puolestaan koettiin tuolloin vanhempien, erityisesti äidin, kontrolloimaksi tilaksi. Haastateltavani kuvailivat leikkimistä lähinnä ulkona leikkimisenä kavereiden kanssa.

Rowlesin (1993) mukaan paikkoihin kiintymiseen liittyy kolme tekijää. Näitä ovat ruumiinmuisti eli se, että fyysisesti totumme tiettyihin paikkoihin. Totumme myös esimerkiksi kotona vallitseviin sosiaalisiin normeihin. Lisäksi elämänhistoriallisuuden kautta muistamme eri elämänvaiheiden tärkeitä paikkoja ja tapahtumia. Kiintymistä tiettyyn paikkaan voi kuvailla tunteiden tasolla

tapahtuvaksi prosessiksi, johon elämäkerran keskeiset vaiheet ja identiteetin prosessit kiinnittyvät (Rubinstein & Parmelee 1992, 142). Dena Shenk ym. (2004) kuvailevat artikkelissaan neljän yksinasuvan amerikkalaisen naislesken suhtautumista kotiinsa ja erilaisiin kodissa oleviin tavaroihin. Heidän mukaansa osalle koti oli edelleen lujasti sidottu ihmissuhteisiin ja perherooleihin. Näitä voivat tukea esimerkiksi lasten vierailut. Osa kertoi kodista käytännönläheisemmin. He kertoivat siitä, mitä toimintaa koti mahdollistaa. (Ma., 163-165.) James Krasner (2005) on tutkinut vanhusten kotisuhteen kuvauksessa tutkimus- ja kaunokirjallisuudessa käytettyjä metaforia. Hän (ma., 213) kiinnittää huomionsa siihen, että Shenkin ym. (2004) artikkelissa koti tuttuine reitteineen ja rutiineineen toimii tilallisena representaationa ja narratiivin aiheena elämäntarinalle.

Muistin ja ympäristön vuorovaikutus kodissa on vanhuksille usein muita ihmisiä merkittävämpää koska he tukeutuvat voimakkaasti kotiin, joka on varustettu monilla muistoilla ja josta muuttaminen tai huolehtimisen jatkaminen ovat heille ajankohtaisia ja akuutteja kysymyksiä (Krasner 2005, 210-211). Krasnerin (ma., 227-228) mukaan vanhukset haluavat asua kotona yleensä mahdollisimman pitkään eli niin kauan kuin kodin tarjoama psyykkinen tuki tuntuu suuremmalta kuin riskit, joita kotona asuminen aiheuttaa. Näiden välillä monet vanhukset tasapainoilevat pitkään. Krasner korostaa kotiin liittyvien metaforien merkitystä vanhusten halussa asua kotona. Kotoisuuden tai vastaavasti vierauden kokemuksen kodin tilassa voi ajatella olennaisena asiana, joka vaikuttaa vanhuudessa, kuten myös muissa elämänvaiheissa, henkilökohtaiseen kotisuhteeseen (Vilkko 1998, 28).

Melinda Swenson (1998) on tutkinut iäkkäiden naisten kodille antamia merkityksiä. Hänen mukaansa kodin tavarat, kodin hoitaminen ja kotiin liittyvät tarinat ovat keskeisiä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden hahmottamisen kannalta (ma., 384). Kodin merkityksiin keskeisesti liittyvä huolenpito liittyy naisten itse antamaan hoivaan, oman hoivan tarpeeseen ja ympäristöstä huolehtimiseen (ma., 388-389). Naiset käsittelivät hänen tutkimuksessaan kotia myös keskeisenä fyysisenä ja emotionaalisenä paikkana, joka on heidän omaa aluettaan mutta yhteydessä muuhun lähiympäristöön (ma., 389).

Tulkitseminen

Olen pyrkinyt analysoimaan tuloksia koko ajan tehdessäni tutkielmaa. Haastateltavat kertoivat minulle tarinansa tai siis osia tarinoistaan. Kerron heidän tarinansa muille kirjoittamalla niistä opinnäytteessäni. Vastuullisuus heidän tarinoidensa käytöstä saa ymmärtämään, ettei kirjoittamisen ja tulkittamisen tapa ole lainkaan yhdentekevä. (Eräsaari 2004, 76-77.) Vaikka pohdin näitä asioita

jo ennen haastatteluja metodikirjallisuuteen tutustuessani, niin väitän, että konkreettisesti se, että haluaa kertoa haastateltavan elämästä eettisesti oikein, lähtee haastattelutilanteiden yhteisesti jaetuista hetkistä. (ks. myös Laitinen 2004, 84-85). On tärkeätä huomata, että naisten elämää harvoin muuttaa se, että he osallistuvat tutkimukseen (Kelly ym. 1994, 37). Minäkään en pysty tarjoamaan mitään varsinaisia lisäyksiä haastateltavieni palveluihin. En edes lupaamaan projektille monen toivomaa jatkoa. Tutkimus voi kuitenkin olla oleellinen tutkittavien edustaman ryhmän kannalta, vaikkei se itse tutkittaviin vaikuttaisi (Maynard 1994, 17; Vakimo 2001, 52-53, 300).

Huomasin, että tämä versio on melko erilainen kuin ensimmäiset suunnitelmani gradua varten. Monessa kohdassa lähestyin pienempiä ja arkisempaan elämään kuuluvampia asioita kuin olin alun perin osannut ajatellakaan. Naista objektivoin katse, jonka oletin löytäväni, vaihtui kuviin lapsuudessaan leikkineistä ja uimarannalle kuumana kesäpäivänä uudelleen ja uudelleen juoksevista tytöistä sekä keinun merkityksen pohdinnasta iäkkään naisen lähipiirissä. En ole onneton tästä mahtipontisuuden vähenemisestä. Uskon, että maanpinnalla pysyminen oli pohjimmiltaan terve ilmiö. Laadullisen tutkimuksen teossa on tärkeää tunnistaa omat ennakko-oletuksensa mutta tutkimuksessa täytyy antaa sijaa myös yllätykselle ja uuden oppimiselle (Eskola & Suoranta 1998, 19-20). Pyrin tähän jo haastatteluja suunnitellessani, mutta vasta haastattelujen tekeminen ja niiden tulkitseminen todella yllätti. Tulkitsemiseen olen saanut aineksia useista suunnista. Osallistuin gradua tehdessäni sosiaalityön ja naistutkimuksen graduseminaareihin sekä muille kursseille, joiden seminaaritöissä käsittelin aineistoani. Tämän lisäksi Sopiva-projektin kokoukset olivat yksi väylä päästä peilaamaan omia tulkintoja. Purin haastatteluja melko hitaassa tahdissa koska se oli mielestäni puuduttavaa työtä. Olen sitä mieltä, että se auttoi omaan aineistoon tutustumista. Nauhoitin haastattelut kasetilta tietokoneelleni. Kuuntelin nauhoituksia useaan otteeseen läpi ja purin aina hiukan lisää jostakin kohdasta. Kävin haastatteluja läpi ja poimin niistä mainintoja, jotka liittyivät liikkumiseen ja pelon ja turvallisuuden tunteisiin. Värittelin purettua aineistoani, jotta näkisin nopeasti selaillessa suunnilleen mistä missäkin kohtaa aineistossa puhutaan. Tein marginaaleihin merkintöjä siitä, mistä haastateltavat puhuivat, jotta saisin yleiskuvaa haastattelujen sisällöistä. Merkitsin aineistooni myös erilaisia esiin nousevia tarinoita tai teemakokonaisuuksia. Mapissa olevien haastattelutekstien tulostuksia hyödynsin myös siten, että käytin tyhjiä puolia kiinnostavien puheenvuorojen analysoimiseen sekä erilaisten pienten mielikuvakarttojen tekemiseen ja heränneiden ajatusten kirjaamiseen. Merkitsin niihin myös sivunumeroja silloin kun sama aihe toistui eri yhteyksissä. Nauhoja kuunneltuani kokosin haastateltavien elämistä myös juonitiivistelmät. En yhdistellyt eri haastateltavien pelon kuvailuja yhteen ja samaan dokumenttiin vaan käsittelin jokaista haastateltavaa erikseen. Yhdistelin holistista koko elämään keskittyvää, pienempiin episodeihin liittyvää tarkastelutapaa sekä muotoon ja

sisältöön liittyviä tarkastelutapoja aineiston tulkinnassa (ks. Lieblich ym. 1998).

Ronkainen (1989, 74-75) pohtii feministisen analyysin mahdollisuutta ja sitä, voiko siihen pyrkiessään lähteä ainoastaan haastateltavien omista näkemyksistä. Hänen mukaansa tutkimuksessa voi olla kaksi eri analyysitasoa: yksityinen ja yleinen. Kertoja tuntee oman elämänsä parhaiten, mutta tutkija voi silti ryhmitellä haastateltaviaan ja yrittää löytää yleisempää selitysmallia. Tutkimuksesta tulee tutkimus vasta kun siinä on myös tutkijan omaa tulkintaa. Ajattelen, että välimuoto voi löytyä siitä, että lähdin liikkeelle haastateltavan kertomasta ja hänen tulkinnoistaan, mutta laajensin analyysiä sitten omien aineistosta tekemiäni ja ehkä haastateltavien kanssa riitelevienkin tulkintojen suuntaan. Kuvailu on kuitenkin välttämätön aineiston jäsentelyn kannalta (Eskola & Suoranta 1998, 140).

Erityisesti reaalisen ja imaginaarisen merkityksistä tilakokemusten ja erilaisten tilojen herättämien muistojen kohdalla olen joutunut pohtimaan, miten käyttää aineistoani kunnioittavasti. Missä kulkee raja tärkeiden tunnekokemusten esiintuomisen ja tulkitsemisen ja taas höpsähtäneen, hiukan jo dementoituneen vanhan naisen esittämisen välillä? Tämä on monella tavalla vaikea kysymys, koska on myös niin, että esimerkiksi dementoitumisen kaltaisista ilmiöistä olisi tärkeää voida kirjoittaa, jottei iäkkäitä koskeva tutkimus muutu vain pirteitä ja toimeliaita eläkeläisiä koskevaksi.

Olen lukenut mielenkiinnolla Vilkon tekstejä. Hän on tutkinut kirjoitettuja omaelämäkertoja, mutta näen silti, että monet hänen käyttämistään metaforista (kuten kätellä hansikaskädellä⁸) sopivat myös elämäkerrallisia haastatteluaineistoja tutkivalle. Vilkolla on kauniit sanavalinnat, joihin tunnen halua samaistua. Mahdollisesti tämä johtuu Vilkon ainekirjoittajamenneisyydestä sekä esseistisestä kirjoitustyylistä (mt., 31-32). Jotten olisi ajautunut pelkästään hänen tekstinsä vietäväksi, minun oli tunnistettava, että oma tutkimusmenetelmäni erosi hänen käyttämästään. Tilanteeni poikkeaa hänen tekemästään tutkimuksesta elämäkertojen parissa jo siinä, että tärkein kohtaaminen minulle oli itse

⁸ Kättelemisellä Vilko (1997b, 24) viittaa sitoumukseen pyrkiä vuoropuheluun ja yritykseen ymmärtää toista prosessissa, jossa tutkija muokkaa elämäkertomusta oman ymmärryksensä ja tulkintojensa kautta. Omassa tutkielman teon prosessissani kättely on ollut konkreettinen ja alkanut yleensä puhelusta, jonka soitin haastateltavalle esitelläkseni haastattelua ja tutkielmani aiheita ja sopiakseni haastattelun ajankohdasta. Tällöin vielä varmistin hänen halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Oikeastaan kätteleminen voi ajatella alkaneen jo tätä aiemmin kun olen kertonut sosiaalitalkkareille tutkielmani aiheesta ja pyytänyt heitä tiedustelemaan asiakkaidensa suostumista haastatteluun. Kaksi ensimmäistä haastateltavaani löysin sosiaalitalkkarin työtä seuraamalla, jolloin ensimmäinen kontakti haastateltaviin on pohjautunut kasvokkaiselle vuorovaikutukselle ja fyysiselle kättelylle puhelinsoiton sijaan.

haastattelutilanne. Haastatteluun on valmistauduttava ja niihin kytkeytyi myös yllätyksiä. Lopulta löysin itseni puhtaaksi kirjoitettujen paperipinojen ääreltä. Uskon, että tämän vuoksi kirjoitetuista omaelämäkerroista tehty tutkimus on inspiroinut minua niin paljon.

Vapaamuotoisissa haastatteluissa esille tulevien käsitteiden kirjoa ei voi edeltäpäin lyödä lukkoon. Aineistoa on tärkeä lukea huolella ja miettiä erilaisia sävyeroja, joita näihin eri tilanteissa kerrottuihin määrittelyihin liittyy. Aion lähestyä näitä käsitteitä erityisesti metaforanäkökulmasta (Lakoff & Johnson 1980; Krasner 2005). Metaforien luonteeseen voi kuulua se, että niillä kuvataan tilallisia suhteita. Näissä kuten metaforissa yleensäkin tulee esille myös yhteiskunnassamme vallitsevat arvostukset. (Lakoff & Johnson 1980, 14-21.) Anna Kulmala (2003) on tarkastellut sitä, miten mielenterveyskuntoutujat kirjoittavat metaforien avulla omista ulkopuolisuuden kokemuksistaan. Metaforien avulla omia kokemuksia yritetään tehdä muille ymmärrettäviksi (ma., 322). Metaforina voidaan lähestyä tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Tarja Tolonen (2001, 42) menetteli näin valitessaan näkyvyyden ja äänen tutkimuksensa analyysivälineiksi. Hän käytti näitä käsitteitä tutkiessaan nuorten tilaa ja tilan ottamista koulussa erityisesti sukupuolinäkökulmasta. Myös oman aineistoni kannalta nämä voisivat olla hedelmällisiä käsitteitä. Haastateltavat kuvailevat omaa ja muiden ihmisten näkymistä tilassa. Äänellä kuten puheella ja huutamisella on monta funktiota tilan käytössä. Esimerkiksi puheiden harkitseminen muokkaa omaa tilaa, mölyä pitävää mieshenkilöä voi kadulla pelätä ja solvausten huutaminen voi satuttaa. Vanhempien puhumattomuus saattaa loukata ja jättää yksinäisen olon, mikä vaikuttaa siihen, ettei koti tunnu kodilta. Vaikenemisen ja viattomuuden kaltaiset ilmaukset luonnehtivat esimerkiksi suhdetta seksuaalisuuteen omassa aineistossani. Myös tilankäyttö ja toimijuus ovat samantyyppisiä termejä samoin kuin tilan ristiriitaisuus ja ulosjoutuminen.

Me, minä kylässä, minä sinun kuulijanasi vai minä ja hän

Me, naisten me ja omaelämäkertojen kollektiivinen *me* ovat käsitteitä, joilla Vilkkonen (1997b, 27-28) avaa omaa lukijan ja tulkitsijan paikkaansa omaelämäkertojen parissa. Naisena hän näkee tuntevansa erityisesti naisten elämään liittyviä asioita. Omaelämäkerroissa on paljon myös yleistä kaikkien tunnistettavissa olevaa. Itse mietin, voinko omassa tutkimuksessani puhua *meistä*, itsestäni ja haastateltavistani, naisina tai yleisemmin ihmisinä, vai joudunko sulkemaan itseni ulkopuoliseksi ihmettelijäksi, jolle iäkkään naisen maailma on vieras ja tuntematon. Onko vain minä ja hän tai he? Toivoin, varmaan feministisen tutkimuksen innoittamana, että voisin puhua *meistä*. Samalla huomaan, että yhtä tärkeää on tunnistaa naisten välisiä eroja, myös haastateltavien välillä, eikä pelkästään takertua siihen, mitä samankaltaisuuksia yhteisestä sukupuolesta seuraa. Naisia ei voi pitää yhtenäisenä joukkona vaan on tärkeää rajata joukko, josta puhuu (Ramazanoğlu & Holland

2003, 8). Samuuden korostaminen, joka voi lähentää suhdetta tutkittaviin, saattaa kuitenkin hävittää tärkeitä eroja. Ikäero on varmasti omien haastattelujeni tapauksessa olennaisin ero. Yhteisyyden korostaminen helposti johtaa siihen, että tutkija liioittelee kykyään ja mahdollisuuksiaan ymmärtää tutkittaviaan. Tutkijan sukupuoli ei ole merkityksetön tutkimuksessa, mutta se ei myöskään ole tausta tutkimuksen onnistumisesta eettisesti tai tiedollisesti. (Eliasson 1994.) Erityisesti yksikkömuotoja, kuten nainen ja tyttö käyttäessä kannattaa olla varuillaan ja pohtia tarkkaan, minkälaisia yleistyksiä voi tehdä (Vuori 2002, 101-102). Marja Kaskisaari (1995, 20) on kirjallisia lesboelämäkertoja tutkiessaan valinnut niiden esittämistavaksi 'sinä-muodon'. Tätä hän perustelee subjektiviteetin antamisella tutkimuskohteelle, tutkittavan ja tutkijan vuoropuhelulla sekä sillä, että näin teksti tulee lähemmäs lukijaa. Kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa ja keskustelussa tämä toisen sinuna näkeminen korostuu, vaikken olekaan esittämistapaa sen mukaisesti valinnut. Lainaamissani haastattelukatkelmissa esiinnyn minänä enkä Piiana tai haastattelijana. Tällä haluan tuoda esille sitä, että olen ollut vaikuttamassa haastattelujen kulkuun ja myös niistä tekemäni tulkinnat ovat omiani.

Suurin osa haastateltavistani oli työväenluokkaisia. Voisi ajatella, että minun olisi ollut helpompi ymmärtää sellaisia haastateltavia, joilla on enemmän koulutusta. Mielestäni näin ei kuitenkaan ole. Olen ollut eniten tekemisissä sellaisten iäkkäiden ihmisten kanssa, joiden elämää on leimannut maaseudulla tehty kova työnteko ja vähäinen koulutus. Erityisesti isovanhempani ja muut läheiset iäkkäät sukulaiseni ovat tällaisia. Näistä kokemuksista lähtevät väkisinkin tietyt oletukset siitä, millaisia ikäihmiset ovat. Tällaisten ikäihmisten kanssa olen tottunut keskustelemaan arkitilanteissa vaikka olen esimerkiksi sosiaalityöntekijän sijaisuuksia tehdessäni keskustellut myös hyvin erilaisen taustan omaavien ikäihmisten kanssa. Moni työväenluokkaisen taustan omaavistani haastateltavistani harrasti kirjallisuutta, mikä kuului heidän kertomisen tavoissaan.

Laura Aron (1996, 13) ratkaisu omassa tutkimuksessaan on kirjoittaa *minästä kylässä*. Tällä hän viittaa sekä toisen kotona vierailevaan tutkijaan että haastateltavaan mutta myös kylä-aiheeseen, jota tutkii. Minä, joka haastattelussa syntyy, on kahden ihmisen jossakin tilanteessa yhdessä tuottamaa ja kohtaamistapahtuma vaikuttaa sen muodostumiseen. Tämän huomioon ottamista Aron korostaa tulkitessaan haastateltaviensa identiteetikertomuksia. Itse käännyin hänen ratkaisunsa suuntaan, vaikka kaikkineen Vilkon ja Aron voi nähdä olevan samoilla linjoilla. Kohtaamistapahtumasta puhuminen ja sen huomioiminen myös tuloksia kirjoittaessa vaikuttaa asteen konkreettisemmalla ja vähemmän oman minuuden märehimiseltä kuin pohdinta siitä, mitä yhteistä nais- tai ihmiselämistä löysinkään haastateltavieni ja itseni väliltä.

Vilkko (1997b, 28) kirjoittaa lukemisestaan ja tulkitsemisestään *Kuitenkin eroten siinä*

kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta, että luon, synnyttän, ”sinän” vastinpariksi itselleni, en vastaamaan reaalityodellista ”sinää”, tekstin tekijää. Tilanteeni on erilainen, koska pääsin haastattelemaan naisia heidän koteihinsa, näin heidät siis arkisessa ympäristössään. Tutut paikat voi ajatella identiteettiä symboloivina (Rowles 1993). Toisen kodin näkeminen ja siihen tutustuminen voi auttaa ymmärtämään toisen elämäntarinaa (Kainlauri 1998, 184-185). Jotkut haastateltavat esittelivät seikkaperäisesti erilaisia esineitä, joita heille oli elämän varrella kertynyt ja niihin liittyviä tarinoita. Joissakin haastatteluissa lähiympäristö tuli hyvin konkreettisesti esille, esimerkiksi touhutessamme keittiössä kahvia pöytään tai haastateltavan laittaessa väärän levyn päälle teevettä keittäessään. Haastateltavat saattoivat myös tuoda esimerkiksi esille, että kotona on sotkuista koska kukaan ei pyyhi pölyjä. Haastattelujen tekeminen kotona auttoi ymmärtämään haastateltavan suhdetta lähiympäristöön. Tätä ymmärrystä ei olisi syntynyt jos olisin tehnyt haastattelut vaikka vanhusten päivätoimintakeskuksessa. Tätä kokemusta on kuitenkin vaikea sanallistaa haastattelujen analysoinnissa.

Ihastuin kaikkien haastateltavieni erilaisiin kerronnan tyyliin. Heistä moni harrasti lukemista ja Annikki vaikutti olevan kansanperinteen sekä vanhojen uskomusten tuntija. Uskon näiden seikkojen lisänneen heidän tarinoidensa kiinnostavuutta. Kiinnostavia ne olivat myös siksi, että niissä kerrottiin myös minulle vieraista asioista. Analyysissä pyrin nostamaan kaikkien haastateltavieni kertomaa esille määrällisesti suunnilleen yhtä paljon. Pidän sitä kunnioituksena haastateltaviani kohtaan.

Kertojan äänen kunnioittaminen ja tulkintojen tekeminen

Tutkimuksella on mahdollisuus esittää mahdollisia maailmoja (Ronkainen 18.9.03) sen lisäksi, että tulkinnassa antaa kuulua haastateltavien oman äänen. Taina Ukkonen (2000, esim. 167-169, 189, 191-192) ei kirjassaan, jossa käsitteli telakkatyöläisnaisten muistelupuhetta, ottanut juuri lainkaan kantaa esimerkiksi heidän monilla muistelukerroilla palaamiin työpaikkoja koskeviin muistoihin toisten naisten kateudesta, vaikka luonnehtii aihetta sellaiseksi, että siihen saatettiin ajautua melkein mitä tahansa asiaa muisteltaessa ja se häntä kuulijana jo ärsytti aiheen toistuttua useasti. Ukkonen (mt., 191, 205, 241) perustelee varovaisia tulkintojaan sillä, että tuo nimenomaan telakkatyöläisnaisten omia menneisyyden tulkintapoja julki. Hän pohtii itse sitä, olisiko voinut olla rohkeampi tulkinnoissaan ja muistelemistilanteissa tiedustella tarkemmin ja rohkaista kertomaan sellaisista aiheista, joista puhuttiin epäsuorasti ja vihjeenomaisesti. Esimerkiksi miehiseen työyhteisöön kuuluva karkeaan huumoriin sopeutuminen oli tällainen asia. Itse halusin kunnioittaa kertojia ja antaa heidän äänensä kuulua, mutten halunnut tämän estävän tulkintojen tekemistä. Ukkonen ei ehkä lähtenyt tulkitsemaan esimerkiksi usein toistunutta naispuolisten työtovereiden

arvostelua tai viittauksia seksuaalisesti häiritsevään puheeseen siksi, että hän halusi antaa lukijan muotoilla niistä omia tulkintojaan. Lukija on aina viime kädessä se, joka tekee omat tulkintansa tekstistä, myös aineistolainauksista. Toivon omalta osaltani, että yritykseni antaa haastateltavien äänen kuulua näkyisi lähinnä tavassani tehdä aineistosta tulkintoja.

Elämäkertatutkimuksessa on pyritty tuomaan *hiljaisten ääntä* kuuluviin, ja vanhuksset voidaan nähdä juuri tällaisena hiljaisena ryhmänä (Saarenheimo 1997, 17).⁹ Saarenheimo pyrki omassa tutkimuksessaan *Jos etsit kadonnutta aikaa* tavoittamaan vanhusten muistojen monimuotoisuutta kahdella toisiaan täydentävällä menetelmällä: biografisella yksilöhaastattelulla ja muisteluryhmäkeskusteluilla (mt., 58-62). Itse olin ensimmäistä kertaa Saarenheimoa lukiessani yllättynyt siitä, miten vähän hänen haastattelemansa vanhuksset painottivat muistoissaan niiden terapeuttisuutta ja hyödyllisyyttä, ja miten voimakkaasti haastateltujen viiden naisen joukossa nousi esiin se, että muistelu oli pakonomaista, taakka (mt., 89-97). Tämä tuo myös itse haastattelutilanteen miettimiseen aivan uudenlaisen puolen. Onko haastateltaville mahdollisesti hyvin epämieluisaa ja raskasta muistella menneisyyttään? Saarenheimon tutkimuksessa naisten muisteluryhmässä korostui erityisesti muistojen totuusdiskurssi. Naiset pitivät tärkeänä sitä, että heidän muistonsa uskottaisiin tosiksi. Esimerkiksi heidän kokemuksensa mitättömistä sosiaalipalveluista nuoruusaikanaan saattavat kuulijoissa herättää epäuskoa. (Mt., 97-99.) Tässä näkyy hyvin juuri se, että eri ikäisten ihmisten välille ei aina synny toista ymmärtävää kokemusta.

Vanhukselle on tärkeää, että on läheisiä suhteita, joihin olennaisesti kuuluu keskusteleminen. Tämä voi vahvistaa hänen maailmankuvaansa, identiteettiään ja arvostuksen tunnettaan. (Heikkinen 1998, 52.) Kun ihmisellä on tunne oman menneisyyden merkityksistä ja hän tuntee sen historiallisen ajan kehyksen, jossa on elänyt, se helpottaa myös nykyhetkeen ja tulevaisuuteen sopeutumista ja edistää luottavaista suhdetta nuorempiin sukupolviin (Malassu ym. 1988, 212). Jos toisen kokemukset kiistetään ei tällaista luottamuksellista suhdetta pääsekään muodostumaan. Muistelun terapeuttisuus ei olekaan pelkästään yksilöpsykologinen asia, muistoille etsitään myös yhteisöllistä oikeutusta.

⁹ Oinas (2004, 223) suhtautuu hiljaisten ryhien äänen esiintuomiseen kriittisesti tukeutuen Gayatri Spivakiin (1996) ja Chandra Mohantyyn (1999) sekä Sara Ahmediin (2000). Omassa tutkimuksessani etnisyyden ja kolonialismin sijaan olen joutunut miettimään erityisesti ikäeroa suhteessa haastateltaviini. Tietyllä tavalla koen oman nuoren ikäni vuoksi elämäkokemuksen puutteelliseksi haastateltaviini verrattuna. Heidän elämänsä ensimmäisiin vuosikymmeniin verrattuna tähänastista elämäni voi luonnehtia helpoksi erityisesti noista ajoista lisääntyneen hyvinvoinnin ja kouluttautumismahdollisuuksien vuoksi, mutta myös sen vuoksi, että satuin syntymään perheeseen, jossa lapsuuteni ja nuoruuteni oli turvallinen toisin kuin joidenkin haastateltavieni. Vaikken olekaan ehtinyt ja joutunut elämässäni itse kokemaan kaikkea tuo kuitenkin sosiaalityöntekijänä hankittu työkokemus välineitä ymmärtää erilaisia kokemuksia omaavia ihmisiä.

Tätä saattaa varjostaa jopa syrjäytymisen pelko, jossa nykynuori nähdään sanomassa *semmosta ei oo ollukaan*. (Saarenheimo 1997, 100-101.) Tässä ei myöskään pelkkä syntymävuosi toimi viiteryhmänä, vaan muistojaan ei välttämättä pysty sosiaalisesti vahvistamaan myöskään niiden samaan ikäpolveen kuuluvien ihmisten kanssa, jotka ovat eläneet eri yhteiskuntaluokissa. Näin hyvä- ja huono-osaisuus voi toimia yhtä selkeänä erottelijana kuin ikä. (Mt., 102-103; ks. myös Öberg & Ruth 1994, 50-51.)

Ronkainen (1999, 148-229) käsittelee samaa asiaa sukupuolittavammasta näkökulmasta kuin Saarenheimo. Hän kirjoittaa totuuden tietäjistä tai asiantuntijasta positiona, jota eivät naiset (varsinkaan maalaiset, ei-koulutetut ja iäkkäät) saa tai ota itselleen tilastohaastattelussa. Tämä tuli esille useampina 'en osaa sanoa' -vastauksina tilastohaastattelussa. Ronkainen käsitteli ikääntymistä koskevaa kyselyä, jossa tuli kiinnostavasti esille se, että naisten vastauksia on helpompi tulkita useammanlaisten identiteettien, roolien ja myös muiden asemaan asettumisen kautta. Sen sijaan tietäjän asemaan naisten oli vaikeampi asettua kysyttäessä yhteiskunnallisista asioista. Ronkaisen (mt., 109; ks. myös Ronkainen 1989, 67) tekstissä esiintyy mielenkiintoisesti myös epävarmuudessa tietäminen. Hän tarkoittaa, että tutkijan tulisi uskaltaa kohdata erot eikä nähdä niitä uhkina ja antaa tilaa muillekin tietäjille ja erilaisille näkemyksille. Analogia, jossa nähdään yhtäläisenä naisten tapa asettua toisten asemaan ja sellainen tutkija, joka kuuntelee myös muita, on selkeä.

Pyrin sitomaan käsittelemäni yleiset asiat haastateltavieni elämäntarinoiden kontekstiin. Tarinallisessa tulkinnassa on tärkeää yrittää ymmärtää, millaisia merkityksiä haastateltavat tuottavat aiemmista elämäntapahtumista nykyhetken kontekstissa. Elämästä voidaan kertoa episodeittain niin, että koko elämästä järjestyy selkeä kronologia ja koherentti kertomus, joka selittää mitä tietystä tapahtumasta loppuelämän kannalta seurasi tai kerronnassa voi tulla esille fragmentoitumista. (Polkinghorne 1996.) Olen jakanut analyysiluvut haastateltavien menneisyyttä ja haastatteluhetken elämänvaihetta käsitteleviin lukuihin. Omassa analyysiluvussa otan vielä erityisen tarkastelun kohteeksi sosiaalitalkkareiden avun haastateltaville. Jaottelu menneeseen ja nykyhetkeen rikkoo usein haastattelujen kulkua sikäli, ettei niissä edetty kronologisesti. Pyrin hyödyntämään analyysissä erityisesti niitä vertailuja, joita haastateltavat tekevät menneen ja nykyhetken välille. Palaan uudelleen lainaamiini haastattelukatkelmiin silloin kun se on tärkeää haastateltavien elämäntarinoiden ja niiden kertomisen tapojen ymmärtämisen kannalta. Haastattelussa kerrottuja kokemuksia leimaa usein visuaalisuus mutta niitä voi lähestyä myös muiden aistien kautta. Aineistossa tulee esille monenlaisia aistikokemuksia kuten viluntunnetta, kipua, väsymystä ja vapisemista.

Hyödynnän erityisesti Amia Lieblichin ym. (1998) jaottelua holistiseen ja kategoriseen sekä muotoon että sisältöön liittyvään narratiiviseen tutkimukseen. Holistisessa analyysissä elämäntarinaa tarkastellaan kokonaisuutena. Tämä on ensisijainen lähestymistapani mutta olen ottanut aineksia myös kategorisesta tutkimustavasta koska lähestyn aineistoani turvallisuuden ja pelon kokemusten kautta. (Mt., 12.) Etsin aineistosta myös puhetta miellyttävistä ja epämiellyttävistä paikoista elämänvarrella ja sosiaalitalkkareista ja muista avuista. Toisaalta keskityn elämäntarinoiden sisältöön, jolloin seurataan yksittäisiä tarinasta irrotettuja kohtia osana koko tarinan kontekstia (mt., 13) mutta käsittelen myös tarinoiden muotoihin liittyviä seikkoja kuten käytettyjä metaforia. Haastateltavani ovat jo vilahtaneet tekstissäni. Ennen analyysiä esittelen lyhyesti heidät ja heidän elämäntarinansa.

Juonitiivistelmät haastateltavien elämästä

Annikki

Annikki on noin 80-vuotias. Hän syntyi maaseudulla suureen perheeseen. Lapsuudenkotiaan hän kuvaili turvalliseksi. Hän oli nuoruudessaan työssä palkollisena maaseudulla, mitä hän luonnehtii elämänsä parhaaksi ajaksi. Hänellä oli myös paljon kerrottavaa tuosta ajasta. Hän kertoi viihtyneensä maalla. Nuoruudessaan hän oli jonkin aikaa töissä myös Helsingissä muttei pitänyt niin suuresta kaupungista, vaikka hänellä oli hyviä muistoja myös sieltä. Annikki on leski ja hänellä on lapsia ja lapsenlapsia. Mieheensä ja lastensa kanssa Annikki asui omakotitalossa. Miehen sairastuttua psyykkisesti he muuttivat kerrostaloasuntoon, jossa Annikki asuu yhä yhden lapsensa kanssa. Sairastuttuaan miehestä tuli arvaamaton, mustasukkainen ja väkivaltainen. Vaihe, jolloin Annikki oli miehensä omaishoitajana oli rankka ja hän kertoi, ettei ehtinyt silloin edes sairastua. Annikki kertoi, että uskoo tulevaisuudessa muuttavansa vanhainkotiin. Haastatteluhetkellä hän kertoi viihtyvänsä kodissaan. Annikin haastattelin kertaalleen.

Helvi

Helvi on noin 80-vuotias. Hän on asunut Tampereella koko elämänsä. Hän kuvaili lapsuuttaan onnelliseksi ja kotiaan turvalliseksi ja muistelee lapsuuden asuinalueella kulkemista ystävänsä kanssa. Hän asui vanhempiensa ja sisarustensa kanssa isovanhempiensa kanssa samassa talossa. Aikuisiällä hän asui sisarensa perheen kanssa omakotitalossa. Kun he eivät enää ikääntymisen ja sairastumisen vuoksi pystyneet huolehtimaan talosta Helvi muutti kerrostaloasuntoon. Hän kaipaakin kuitenkin omakotitaloasumista. Hän kertoi myös, että tulevaisuudessa uskoo, joutuvansa muuttamaan pois kodistaan, mitä pitää epämiellyttävänä ajatuksena. Helvi on lapseton. Hän pitää kuitenkin yhteyttä sisarensa lapsiin ja lapsenlapsiin, joilta saa myös apua. Helvi on käynyt töissä. Helvin haastattelin kertaalleen.

Hilja

Hilja on noin 70-vuotias. Hän on syntynyt Tampereella mutta asunut välillä myös toisessa kaupungissa. Hän syntyi ylempään keskiluokkaan kuuluvaan perheeseen. Hän on masentunut ja selittää sitä lapsuuden kokemuksillaan. Sodan jälkeen vanhemmat tulivat uskoon, joka on värittänyt vahvasti hänen lapsuudenkokemuksiaan. Lisäksi isä oli hyvin rajoittava erilaisten menemisten suhteen ja, kuten Hilja luonnehtii, arvaamattomasti käyttäytyvä. Tästä Hiljalle jäi pelko arvaamattomasti käyttäytyviä ihmisiä, erityisesti miehiä kohtaan. Hilja on ollut kaksi kertaa naimissa ja hänellä on kaksi lasta ja lastenlapsia. Kummassakin liitossaan hän joutui kokemaan väkivaltaa. Nyt Hilja asuu yksin kerrostalossa.

Marketta

Marketta on noin 80-vuotias. Hän on asunut koko ikänsä Tampereella. Hän asui lapsuuteensa mummonsa luona. Äiti asui lähellä ja Marketta on ollut yhteydessä äitiinsä. Mentyyään naimisiin Marketta asui miehensä kanssa ensin mummon luona. Myöhemmin he muuttivat saamaansa pieneen vuokra-asuntoon. Sen jälkeen he muuttivat toiselle asuinalueelle, jonne mies rakensi talon. Marketta on jäänyt useita vuosia sitten leskeksi. Liittoaan miehensä kanssa hän luonnehtii onnelliseksi ja muistelee puolisoaan ja yhteistä perhe-elämää lämmöllä. Marketalla on lapsia ja lastenlapsia. Hän on ollut lasten syntymän jälkeen kotiäitinä. Pian miehen kuoleman jälkeen Marketta muutti rivitaloon, koska arveli, ettei olisi selviytynyt esimerkiksi lumenluonneista omakotitalossa. Hän pystyi tuolloin vaikuttamaan tulevan asuntonsa rakentamiseen. Tuolloin muutto oli hänestä piristävä asia mutta nyt hän kokee, että asunnosta on liian vaikea liikkua ulos ja että siellä on yksinäistä. Myös kotitöitä hän pitää raskaina. Hän toivoo pääsevänsä vanhainkotiin, jossa on ollut tilapäispaikalla. Kotoaan hän poistuu lähinnä erilaisiin eläkeläisille tarkoitettuihin kerhoihin, joihin häntä haetaan.

Siiri

Siiri on noin 70-vuotias. Hän on asunut ensin lapsuudessaan maaseudulla eri paikoissa. Perhe muutti Tampereelle työn perässä Siirin ollessa lapsi. Elämän tärkeiksi paikoiksi piirtyi erityisesti äidin ja isän Tampereelle rakentama talo. Lapsuudessaan Siiri koki väkivaltaa isänsä taholta. Myös välit äitiin olivat etäiset ja Siiri kuvaili, että saattoi nuoruudessaan olla viikkoja poissa kotoa ystäviensä luona riideltään äitinsä kanssa erityisesti menemisestä, jota vanhemmat pyrkivät rajoittaman. Siiri on ollut naimissa ja eronnut. Nuoruudessaan ja eronsa jälkeen hän kävi töissä siihen saakka kun joutui jäämään sairauseläkkeelle. Liitosta hänellä on lapsi, jonka kanssa hän asuu vanhempiensa rakentamassa talossa, joka on hänelle rakas. Siirin vanhemmat asuivat samassa

talossa heidän kanssaan kuolemaansa saakka ja Siiri on toiminut myös äitinsä omaishoitajana. Eronsa jälkeen Siirillä oli pitkäaikainen parisuhde, joka päättyi miehen kuolemaan.

5 Eri elämänvaiheiden halutut paikat ja ulosjoutumiset

Ulla Kosonen (1998, 187) etsi naisten koulumuistoista yhteentörmäyksiä koulun käytäntöjen ja muistelijoiden omien toiveiden väliltä. Hänen mukaansa kapinoiminen ei usein ollut tietoista vaan kyse on ollut itsensä toteuttamisesta ja viihtymisestä. Hän puhuu paikkojen haluamisesta, sellaisen tilan etsimisestä, jossa voisi olla oma itsensä. (Mt., 235, 237; Hakonen 2003, 213; Marin 2003, 27.) On kiinnostavaa pohtia, millaisessa tilassa iäkäs nainen haluaisi olla ja missä hän voisi olla oma itsensä. Tutkin myös sitä, miten aiempien elämänvaiheiden tuntemukset ja kokemukset erilaisista tiloista kerrotaan. Haastatteluissa yhtenä aiheena olivat mieluisat ja epämiellyttävät tilat elämän varrella. Kysymys miellyttävästä ja epämiellyttävästä tilasta ei tuottanut rikasta kerrontaa. Tämä saattaa liittyä siihen, että tila ja paikka ovat käsitteinä melko vaikeita ja niillä on monia merkityksiä (Marin 2003, 22). Arjen tilat ja reitit ovat yleensä itsestään selviä, eikä niitä mietitä erikseen kuin poikkeuksellisissa tilanteissa, esimerkiksi muutettaessa uudelle asuinalueelle, jolloin uusien kulkureittien ja rutiinien opettelu vaatii aikaa. Mieluisten ja epämieluisien tilojen nimeäminen oli haastateltavilleni vaikeaa. Huomasin jo haastatteluissa ja kuunnellessani haastattelunauhoja, että pitkin haastatteluja pyörittiin näiden teemojen parissa. Laajasti ottaen melkein kaiken haastatteluissa voisi tiivistää näihin teemoihin. Tilat myös tulevat haastatteluissa esille pitkälle niihin liittyvien tärkeiden ihmissuhteiden kautta, eivät niinkään tilojen fyysisen luonteen pohdinnan kautta. Ihmissuhteita kuvaillaan paljon arkisen toiminnan, ei niinkään kiintymyssuhteiden kautta ja myös tila tulee esille arkisen toiminnan näyttämönä.

Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisia paikkoja ja tiloja eri elämänvaiheista muisteltiin onnellisten muistojen kautta. Käsittelen myös erilaisista tiloista ulossulkemista ja -joutumista. Näihin kokemuksiin liittyy kodittomuuden tunnetta ja kokemusta vaikutusmahdollisuuksien puutteesta oman elinympäristön suhteen. Lopuksi kirjoitan vielä ristiriitaisesta tilasta. Ristiriitaisesta tilasta kirjoittamalla haluan korostaa selviytymisen keinoja ja voimaannuttavia asioita. Keskityn tässä luvussa erityisesti kokemuksiin aiemmista elämänvaiheista, haastateltavien nykyhetkeä käsittelen erityisesti seuraavissa luvuissa. Tällaiseksi jaottelu ei kuitenkaan taivu elämäkerrallisen aineiston kohdalla aivan itsestään ja osin asiat menevät päällekkäin ja limittäin niin, että voisin käsitellä haastateltavieni kertomaa joko tämän hetken tai aiempien elämänvaiheiden kuvauksena. Varsin yleinen kuvailutapa haastateltaville oli esimerkiksi sen tyyppinen, että he saattoivat kertoa siitä, mitä aiemmin usein ja mielellään tekivät ja tuoda samalla esille nykyhetken rajoituksia.

Lähden liikkeelle siitä, miten haastateltavani kertoivat yleisesti tilankäytöstään ja toimijuudestaan, jolla tiloja on pyritty muokkaamaan enemmän itselle sopiviksi. Tilankäyttöön lapsuudessa ja

nuoruudessa vaikutti viattomuus ja tietämättömyys seksuaalisuudesta. Itsenäinen ajattelu ja aktiivinen toiminta tulee esille tilankäytön ja toimijuuden osalta. Pohjustan mieluisista ja epämieluisista tiloista kirjoittamista vielä kirjoittamalla kotitilan ristiriitaisista merkityksistä. Onnellisten muistojen paikat eri elämänvaiheissa vaihtelivat eri kertojien välillä niin, että toiset korostivat enemmän esimerkiksi lapsuutta ja toiset taas aikuisuuden tiettyjä vaiheita. Se, mikä yhdisti onnellisiin paikkoihin liittyvää kerrontaa liittyy erityisesti ihmissuhteisiin. Tiloista ulossulkemista käsittelen erityisesti sen kautta, miten se on vaikuttanut haastateltavieni tunteisiin. Tuon myös esille tunnekokemuksia ruumiillisina tunnetiloina. Käsittelen myös sitä millaiset tunnekokemukset, ihmissuhteet ja kokemukset voivat auttaa oman paikan ylläpitämisessä vaikeassa tilanteessa.

Tilankäyttö ja toimijuus

Vakimo (2001, 21, 37) tukeutuu Judith Butleriin (1990) ja performatiivisuuteen käyttäessään ilmaisua vanhuusteot. Näillä hän tarkoittaa arkisia tekoja ja elämäntapaan liittyviä valintoja, joilla tuotetaan käsitystä omasta tai toisten iäkkyydestä. Tähän liittyy myös sukupuolen tekeminen. Vanhuusteot ulottuvat Vakimon (2001, 38) mukaan erilaisiin sosiaalisiin toimintoihin sekä paikkoihin. Joitakin paikkoja voidaan ikään kuin pitää luonnostaan vanhojen ihmisten sosiaaliseen elämään kuuluvina ja toisia taas epäsopivina (ks. myös Koskela 1999a, 314). Samoin voi olla myös muissa elämänvaiheissa. Esimerkiksi lasten ei oleteta menevän joka paikkaan, ja odotukset tyttöjen ja poikien liikkumiselle voivat olla erilaiset (Katz 1993; Katz & Monk 1993, 266-269). Helvi luonnehtii liikkumistaan asumisalueellaan lapsena ystävänsä kanssa niin että *no me oltiin semmosia et joka paikkaan me pistettiin nokkamme* sillä perusteella, että he olivat pienestä pitäen käyneet uimassa, kerhoissa, työväentalolla ja kaikenlaisissa tapahtumissa, mitä alueella järjestettiin. Haastateltavani eivät korostaneet sitä, että vanhemmat olisivat antaneet pojille enemmän liikkumistilaa ja vapauksia kuin tytöille. Haastateltavani kertoivat useimmiten liikkuneensa lapsena hyvän ystävänsä kanssa, joka myös oli tyttö. He mainitsivat myös liikkuneensa isommissa ryhmissä. Munroe ja Munroe (1971) sekä Nerlove ym. (1971) ovat sitä mieltä, että tilallisen hahmotuskyvyn voi nähdä kehittyvän parhaiten kun lapsella on mahdollisuus vapaasti tutkia ympäristöään (ref. Katz 1993, 99). Näin liikkumisen vapaus ei äärimmillään olisikaan, kuten Koskela (1999d, 15) ilmaisee ainoastaan tasa-arvon mittari, vaan sillä olisi yhteys myös älylliseen kehittymiseen lapsuudessa (Katz 1993, 90, 99-100; Katz & Monk 1993, 266-267). Haastateltavieni lapsuus vaikutti siinä mielessä viattomalta, ettei esimerkiksi liikennettä tarvinnut pelätä eikä väkivaltaakaan pelätty. Tämä pelottomuus oli pääosin antanut haastateltavilleni liikkumatilaa lapsuudessaan. Esimerkkinä lapsuuden liikkumatilasta Marketta kertoi:

Minä: tota varotteliko sitte vanhemmat ihmiset ikinä sielä mistään niinku teitä lapsia

Marketta:ei
Minä:joo et et siinei varmaan ei tarvinnu sit niitä autoja sillai pelätä eikä
Marketta:ei ei mitään niin
Minä:eikä tota
Marketta:eikä ollu semmosia että olis tyttöjen päälle käyny tommosia miehiäkään
Minä:joo
Marketta:ei mitään en oo ikinä kuullukaan ennenku nyt täälä että tom naisia viekotellaan
Minä:joo koska sillai musta jotenki tuntuu mä oon miettiny et silloin oli ehkä aika paljon viattomempaa tavallaan
Marketta:niin oli
Minä:se elämä
Marketta:joo
Minä:et tavallaan nyt jotenki
Marketta:niin oli se elämä salassa sitten tehtiin mitä tehtiin mutta ei semmosia ollu ollenkaan että naisia niinku väkisin
Minä:joo
Marketta:viekoteltas
Minä:niin joo
Marketta:ikinä kuullu ennenku nyt täälä

Marketta ottaa voimakkaasti kantaa siihen, ettei hän tiennyt lapsuudessaan ja nuoruudessaan, että miehet viekottelisivat naisia väkisin. Viekottelu on ilmauksena kenties laajempi kuin vaikka seksuaalinen ahdistelu. Viekottelu kuulostaa vanhahtavalta ilmaisulta ja oman aikansa käsitteenä on Markettaalle tutumpi kuin vaikkapa seksuaalinen ahdistelu tai hyväksikäyttö. Viekotteluun käsitteenä liittyy kenties enemmän kuin seksuaaliseen ahdisteluun käsitys naisista vietävissä olevina ja huijattavina seksuaaliseen kanssakäymiseen esimerkiksi rakkauden vakuuttelulla. Viekotteluun voi kuitenkin ennemmin kuin ahdisteluun liittää myös periaatteessa positiivisen sävyistä molemminpuolista ihastumista ja kuhertelua. Viekottelu on myös käsite, joka usein liitetään naisiin, jotka viekottelevat miehiä. Marketta muuttaa kuvailuaan siitä, ettei ollut kuullut, että naisia viekotellaan siihen, että naisia viekoteltaisiin väkisin. Tämä on varmasti olennaista. Se, että Marketta sanoo, että salassa tehtiin mitä tehtiin viitanee siihen, että hänenkin aikanaan nuoruuteen kuuluivat ihastumiset ja kenties seksuaaliset kokeilutkin. Oleellista on se, että hänen tietoisuutensa ei kuulunut se, että tällaisia asioita voitaisiin tehdä väkisin välittämättä naisen omasta mielipiteestä.

Seksuaalisuus tulee haastatteluissa esille vaiettuna aiheena haastateltavien lapsuudessa ja nuoruudessa. Haastatteluissa tuli esille se, että lasten ei oletettu tietävän sukupuoliasioista. Heille ei myöskään kerrottu niistä. Haastattelemini naisten lapsuuden ja nuoruuden vuosikymmenillä on ehkä ollut niin, että lapsuutta ja nuoruutta leimannut viattomuus on osaltaan ollut sitä, että seksuaalisista aiheista on vaiettu. De Lauretiksen (1984, 5-6; Koivunen & Liljeström 1996, 278-279) nojautuen tyttöjen diskursiivisen olemukseen on tuolloin kuulunut viattomuus ja tietämättömyys. Tämä on vaikuttanut konkreettisesti myös haastattelemini naisten nuoruuteen.

Marketta ei tiennyt seksuaalisesta väkivallasta. Siiri, joka joutui isänsä huorittelun kohteeksi luonnehti nuoruudenaikaisia seurustelujaan kädestä pitämiseksi, eikä myöskään ymmärtänyt huorittelun merkitystä. Hilja, jonka käyttäytymisestä poikien kanssa isä ja muut sukulaiset olivat huolissaan, ja jonka menemisiä tämän vuoksi rajoitettiin, luonnehti itseään tynnyrissä kasvatetuksi tytöksi, jonka ei nuorena tehnyt edes mieli suudella, kun pojat tätä väkisin yrittivät. Viattomuus on antanut mahdollisuuden olla rauhassa lapsi. Toisaalta seksuaaliseen väkivaltaan törmänneet ovat noilla vuosikymmenillä olleet vailla sanoja ja käsitteitä kokemuksilleen ja helposti tilanteessa, jossa heillä ei ole ollut ketään, jonka kanssa jakaa ja käsitellä asiaa (Valkama 1999, 17).

Kososen (1998) ajatuksia soveltaen toivoin kuulevani millaisia paikkoja ikääntyvät naiset haluaisivat ja ovat halunneet elämänsä varrella. Välttämättä siitä, millaisen paikan haluaa ei ole selvää mielikuvaa. Pikemmin voidaan etsiä paikkaa, jota voisi haluta. Halutun paikan etsimiseen liittyy voimakkaasti käsitys omasta toimijuudesta ja kyvykkyydestä.

Minä:täs on ehkä ny jotenkin sitä tullukkin mutta tota miten sitte ymmärrät tota turvattomuuden ja sukupuolen yhteyden et onks siinä niinku onks siinä et on nainen ni vaikuttaako se sitte

Siiri:ei kun musta on kasvanukkin niin semmonen itteppäinen ja rohkee

Minä:hmm

Siiri:et mää oon uskaltanu aina sanoo ajatukseni julki ja ja sitte sen verran varovainen että ennenku mä niitä ajatuksiani puen sanoiks niin mun täytyy olla varma että mua ei saada niistä kiinni

Minä:hmm

Siiri:että vaikka mää sanon kuinka rankasti niin mun täytyy olla tietonen siitä että mä oon oikeessa

Minä:joo

Siiri:mä oon aina pystyny niin vastaan huutooni et mu- muston tullu semmonen rohkee

Minä:joo miten se rohkeus näkyy sitte

Siiri:no

Minä:nä

Siiri:kaikissa näissä elämän käännteissä

Minä:hmm

Siiri:että mä oon uskaltanu uskaltanu tota lähtee erilaisiin keikkoihin mukaan että vaikka mää olin tota oon sairastanu koko elämän

Siiri kertoi näin kasvustaan itsepäiseksi ja rohkeaksi. Siirille tilan ja tilanteen hallinta muodostuu erityisesti siitä, että hän uskaltaa sanoa ajatuksensa julki, mutta on varovainen, ettei puhu ohi suunsa ja jää kiinni sanomisistaan. Tilan käyttämiseen äänen kautta liittyy harkitseminen. Ihminen joka saataisiin puheistaan kiinni ei olisi vakuuttava ja uskottava. Hän kuvaili yllä toimintaansa itsenäisen ajattelun ja määrätietoisuuden kautta. Samalla hän kertoi olevansa harkitseva ja varovainen. Sairauksistaan ja ikävistä lapsuudenkodin kokemuksistaan huolimatta hän on uskaltanut hankkia lapsen ja erota miehestään, vaikka ympäristö paheksui eronnutta naista. Äitiys on Siirille tärkeä asia samoin kuin se, ettei oman lapsen ole tarvinnut pelätä väkivaltaa. Hän on pyrkinyt antamaan omalle lapselleen sellaista itse haluamaansa tilaa, jota hän on jäänyt vaille omassa lapsuudenkodissaan.

Samansuuntaisesti myös Hilja kertoi kasvattaneensa omia lapsiaan niin, etteivät nämä olisi joutuneet kokemaan samanlaisia pettymyksiä lapsena, kuin hän omassa lapsuudessaan. Siiri puolestaan kertoi, että hän on uskaltanut lähteä elämässään *erilaisiin keikkoihin*. Toisessa kohdassa haastattelussa hän kertoi heittäytyneensä elämässään erilaisiin keikauksiin. Keikauksiksi hän kuvaili pienempiä elämänratkaisuja, joissa hän joutui punnitsemaan jännittämistään ja rohkeuttaan. Hän kertoi tilanteisiin liittyneen kiukkua ja jännittämistä mutta rohkeus ja sisu veivät voiton. Hän kertoi esimerkiksi sisuuntuneensa ja menneensä aikuisiällä autokouluun salaa elämäkumppaniltaan. Hänelle oli tärkeää, ettei kumppani tiennyt asiasta mitään ennen kuin Siirin auto seisoj pihassa ja ajokortti oli näytettävänä. Hän halusi välttyä siltä, että kumppani olisi päässyt arvelemaan, ettei Siiristä olisi autokoulua suorittamaan.

Naisten toimijuus tulee esille siinä, että he ovat pyrkineet muokkaamaan omaa tilannettaan ja asuinympäristöään itselleen ja läheisilleen paremmin sopivaksi.

Annikki: ja sitten hän kävi kaupassa ja osti kaljaa, minä sanoin kaupassa ettei saa antaa kaljaa niin paljo hänelle

Minä: joo

Annikki: sitte ne ei antaneetkaan enää niin paljo kaljaa

Annikilla oli ollut mies, jolla oli mielenterveysongelmia ja lisäksi myös päihdeongelma. Annikin keskittymiskyvyn vei pitkälti miehestä huolehtiminen. Tutun lähiympäristön, jossa ihmiset tuntevat toisensa ja naapureiden asiat, voi ajatella suojelevana ja turvallisuutta lisäävänä. Annikki koki, että heidän tilannettaan miehen sairauden joissain vaiheessa hiukan helpotti se, ettei mies saanut ostettua niin paljon kaljaa. Annikki itse pystyi toimimaan asiassa aktiivisesti menemällä kauppaan esittämään pyyntönsä, jota olisi todennäköisesti ollut hyödytöntä esittää miehelle itselleen. Pyyntöä ei myöskään olisi voinut esittää kovin suuressa marketissa, jossa työntekijöiden vaihtuvuus on suurta, eikä asiakkaita tunneta.

Puhetta kotitilan ristiriidoista

Haastatteluissa puhuttiin kodista monista eri näkökulmista.

Minä: mitä te ajattelette että mikä on kodin merkitys ollu teille sitte eri elämänvaiheissa että

Annikki: kyllähän se aina hyvä on kodin merkitys on ihmiselle ihmisellä täytyy olla täytyy olla hyvä ja rauhallinen koti

Minä: joo

Annikki: se täytyy olla

Minä: hmm

Annikki: ei mitään riitaa

Annikki etäännyttää itsensä puhumalla yleisesti ihmisestä vastatessaan kysymykseeni kodin

merkityksestä. Hän kuvailee sitä, millainen kodin pitäisi olla yleisesti ottaen kaikille ihmisille. Hyvyys, rauhallisuus ja riidattomuus ovat määreitä, joita hän nostaa esille. Kodin täytyisi Annikin mukaan olla tällainen. Omasta kokemuksestaan hän tietää, että koti voi olla myös toisenlainen. Annikin kuvauksessa lapsuuden koti, nuoruuden asuminen sekä nykyinen rauhallinen kotiolo sopivat ihanteen piiriin. Miehen sairastamisen aika ei siihen kuitenkaan kuulu.

Marketta: eikä silloin ollut mitään riitoja yleensä kaikki sopi hyvin

Marketta: niin eikä mitään kinattu koskaan mistään asiasta se oli semmosta en mä tiädä eikä ollut radioo eikä televisiota tietystikkää

Minä: niin joo

Marketta: ei sitä oltiin vaan ja puhuttiin ja

Minä: niin joo

Marketta: luettiin jotakin, mummu luki Raamattua ja me luettiin sitte Aamulehteä ja

Minä: niin joo et se aika kulu sitte

Marketta: se kulu vaan

Minä: ilman niitä radioita ja televisioita

Marketan perheestä keskusteltaessa hän kertoo siitä, miten pieniin tiloihin mahtui paljon ihmisiä. Sekä Marketan, Helvin että Annikin haastatteluissa korostui se, että heidän lapsuudessaan pieniin tiloihin mahduttiin isommalla porukalla. Marketta nostaa esille riidattomuuden, sen ettei kinattu. Yhdessä oleminen tulee myös esille. *Oltiin vaan* ilmaisun voinee liittää esimerkiksi keskusteluihin siitä arvostetaanko laatu-aikaa ja erikoisia kokemuksia vai tavallista yhdessäoloa. Mielenkiintoisen kontrastin Marketan kertomalle tarjoaa se, että hän oli ennen haastattelua keskustellessamme valitellut radionsa rikkoutumista. Tilan sosiaalinen käyttäminen olemiseen ja puhumiseen on olennainen television ja radion korvaajana. Kun on vähän puhekumppaneita, radio ja televisio muodostuvat tärkeiksi. Kasvanut asumisväljyys sallii enemmän sekä television ja radion ääntä että riitelemistä.

Minä: niin joo teillä oli ilmeisesti aika onnellinen avioliitto oliko

Marketta: oli niin no kun sä ny noin rupeet puhuu en mä oo kellekään puhunu

Minä: hmm

Marketta: kun me oltiin siellä Paikan nimi sitte missä mieheni oli

Minä: hmm

Marketta: töissä sitte ollut lapsena taikka silloin nuorena

Minä: hmm

Marketta: (...) niin se Laitisen rouva sano että ne on varmaan tota noin sopivin pari Alueen nimi mutta en mä oo kehtannu kellekään puhua (nauramme kummatkin)

Marketta: ei mitään se mies ei ryypänny eikä puhunu mitään sillai eikä lapsia komentanu

Kun Marketta kertoi edesmenneestä miehestään, tarinoista välittyivät lämpöiset muistot työteliästä miehestä ja yhteisestä perhe-elämästä. Marketta oli tuntenut miehensä ja tämän perheen hyvin nuoresta ja ilmeisesti jo lapsena he olivat viettäneet aikaa samoilla pihilla leikkien. Marketalle on ylpeyden aihe, vaikkei hän sillä haluakaan kehuskella, että miehen nuoruuden työnantaja oli sanonut heidän olevan sopivin pari koko alueella. Sopivuus voi tarkoittaa yhteensopimista. Siihen liittyy myös sopuisuus, se, ettei yhdessäolo ole riitaista ja myrskyisää. *Koko alueen sopivin pari* kuvaus liittyy Marketan ja hänen miehensä osaksi heidän silloista asuinpaikkaansa, jossa he erottuvat näkyvästi edukseen toisilleen sopivana pariskuntana ja keskenään sopuisina.

Mies ei puhunu mitään sillai, kuten Marketta sanoo. Tällä ajattelin haastattelutilanteessa Marketan automaattisesti tarkoittavan sitä, ettei mies ollut riitaisa luonteeltaan. Luulen, että Marketta tarkoittaa myös sitä, että hänen miehensä ei käyttänyt Marketasta tai lapsista halventavia ilmaisuja. Tällaiset ilmaukset, kuten *ei puhunu mitään sillai* ovat hiukan ongelmallisia tulkita. Niitä esiintyy haastatteluissa kohtuullisen usein. Tämän tyyppisissä kohdissa olen yleensä olettanut, että niihin sisältyy esimerkiksi seksuaaliseen kohteluun liittyvää värytystä, jonka jokainen nainen (ja ehkä mieskin) tämän kulttuurin jäsenenä tunnistaa ja tuntee. Kun *mies ei puhunu mitään sillai* voi sen tulkita niin, ettei hän haukkunut vaimoan kahden kesken tai muiden kuullen. Tällaisissa silleen ja sillai kuvauksissa liikutaan arkaluontoisten asioiden parissa, joiden ääneen sanominen voi olla haastateltaville vaikeaa. Asian arkaluontoisuuden vuoksi en lähtenyt tarkentamaan sitä, millä tavalla mies ei puhunut. Välillä tein näitä kysymyksiä tavallaan itsestään selvissä kohdissa kuten seuraavassa, jossa Siiri kertoo isänsä nimittelemisestä:

Siiri:ja nimitteli

Minä:millä hän nimitteli sitte

Siiri:no sen nyt tierät

Minä:elikkä onk se tätä huorittelua sitte

Siiri:joo

Tulkitsen niin, että haluttuihin tiloihin usein liittyy turvallisuuden tunteita. Sen sijaan epämiellyttäviin tiloihin usein kytkeytyy pelkoja. Vilkkonen (1998, 69) on pohtinut, että naisille olisi kotikuvauksessa tyypillistä tapa kuvailla itseään tiiviisti osana ihmissuhteita ei niinkään tarkastella muita ja itseä niistä erillisinä. Tämä näkyy myös omassa aineistossani. Konfliktitilanteet ja riiteleminen tulevat esille epätoivottavina tilanteina. Haastatteleminen naisille hyvien tilojen mittarin voi haastatteluaineiston pohjalta nähdä muodostuvan erityisesti hyvistä ja toimivista ihmissuhteista.

Onnelliset paikat

Kuta pienempi on itse, sitä isompi joulu tulee. Kuusen sisässä joulu on suunnaton, se on vihreä viidakko jossa on punaisia omenoita ja surumielisen harmonisia enkeleitä jotka ompelulangan varassa pyörivät itsensä ympäri ja vartioivat aarniometsän sisäänkäyntävää. Ja aarniometsä jatkuu äärettömiin lasipallojen sisässä, joulu on kuusen ansiosta ehdottoman turvallinen asia. (Jansson 2002, 120.)

Haastateltavat kertoivat monia eloisia muistoja lapsuudestaan. He saattoivat muistella lapsuuden leikkejä ja asuinpaikkaa. Marketta näytti kuvaa talosta, johon hänet vietiin syntymänsä jälkeen. Hän asui lapsuudessaan ja nuoruudessaan mummonsa luona.

Marketta:mä olin mummun kanssa elämäni sitte oli sem kyllä sä tiedät mitä maalla on sivustavedettävät sängyt

Minä:joo tiedän

Marketta:se on niinku sohva sitte päivällä

Minä:hmm

Marketta:niin mä nukuin siä seinänpuolella ja mummu tällä lattian puolella

Minä:joo

Marketta:puiset ja mä muistan vielä sen reunatki kun ne on tommoset noin

Minä:joo elikkä mutta teillä oli varmaan sitte mumma ehkä oliko mumma läheisempi ku äiti sitte

Marketta:oli oli oli kun aina olin mummun kanssa

Minä:joo

Marketta:mää näin aamusellakin kun mä herään niin mää näin kuuntelen että joko mummun peitto kahisee se on aina mun mielessäni

Marketta:hmm mummu on nykyin vaikka se vaikka mulla mieskin oli niin se mummu on aamulla ensimmäisenä mielessä

Minä:joo

Marketta:aina että kun ei se mummun peitto jo kahise

Minä:niin joo että

Marketta:mutta että kun en mää oo vielä ruvennu yksistäni puhuun

Minä:niin joo mut hän on se kaikkein ensimmäinen henkilö ehkä

Marketta:ni

Minä:sitte ni sillai sillai tärkeä siinä sitte

Marketta:hmm

Marketta kertoi nukkumisen järjestelyistä. Hän muisti sivustavedettävän sängyn reunoineen ja käytännöt sen sohvaksi muuntamisesta päivän ajaksi. Myös vakiintuneet nukkumapaikat olivat jääneet hänen mieleensä. Marketta kertoi siitä, miten aamuisin kuunteli mummon peiton kahinaa. Mummon peiton kahina on mielestäni poeettinen ja romanttinen ilmaus. Tulkitsen, että siihen liittyy erityinen muisto turvallisuudesta, mahdollisesti sellaisesta, joka kantaa läpi koko elämän perusturvallisuutena. Kertoessaan mummostaan Marketta korosti sekä mummon että tämän muistelemisen tärkeyttä monin tavoin. Hän sanoi olleensa aina mummon kanssa ja mummon olevan

aina ja ensimmäisenä mielessä. Ensimmäisessä lainaamassani kohdassa hän kertoi olleensa mummun kanssa elämänsä. Hän ihmetteli sitä, että aamuisin ajattelee mummon peiton kahinaa, vaikka hänellä on ollut myös aviomies, jota hän haastattelussa muisteli erittäin lämpimästi. Hän tahtoi selittää muistoaan, ettei häntä otettaisi höpsähtäneenä ja dementoituneena menneeseen kääntyneenä. Tähän vaaraan hän viittaa sillä, ettei ole vielä ruvennut yksinään puhumaan. Marketan kuvailemaa elämänsä mummonsa kanssa olemista ei voi ottaa kirjaimellisesti. Hän ei ole asunut koko elämänsä mummonsa kanssa vaan myös miehensä ja perheensä kanssa sekä leskeytymisensä jälkeen yksin. Granfeltin (1998, 105-106; 2003, 159-160) käyttämä ilmaus sisäinen koti henkilökohtaisena ja selvärajaisena alueena, jossa voi pohtia tavoitteitaan ja tuntemuksiaan ja viettää aikaa muistojen äärellä, sopii Marketan kuvauksen taustoittajaksi. Sisäistä kotia on kuvattu myös kalliona tai maaperänä, joka auttaa vastoinkäymisissä luottamuksen säilyttämisessä (Bardy 2000, 153). Ajatus sisäisestä kodista maaperänä sopii hyvin juuri perusturvallisuuden rakennusaineista käytävään keskusteluun. Marketalle on jäänyt selvärajainen muisto aamuisista heräämisistä omalta paikaltaan sängyn seinänpuolelta mummon vierestä. Siihen yhdistyvät erilaiset materiaalit, puinen sänky ja peiton pinnan kahina. Marketan muistossa painottuu kuulo- ja tuntoaistin merkitys, peiton kahinan muisteleminen. Muistoa läheisyydestä mummon kanssa hän tuottaa puhumalla tästä kahinasta. Itse tuon haastattelutilanteessa esille aistimiani tulkintoja mummon läheisyydestä, ja siitä, että hän on ollut Marketan elämässä ensimmäinen tärkeä henkilö. Marketta ei torju näitä tulkintoja, vaan vahvistaa esimerkiksi tekemääni tulkintaa läheisyydestä juuri sillä, että sanoi *kun aina olin mummun kanssa*. Marketan kerronnan tapaa kuvaa usein se, että hän kertoo käytännöllisistä arjen järjestelyistä ja toimintatavoista, joista kuulijana saatoin tehdä tulkinnan esimerkiksi läheisyydestä ja onnellisuudesta, vaikkei hän hehkuttanutkaan niitä ääneen. Vilkkonen (1998, 28-29) on kirjoittanut kotihistoriasta, jolla hän tarkoittaa sekä elämäkertojen muisteleminen kotien fyysisistä tilaa että siitä osin erillistä mielen kotia, jota nämä tuottavat kirjoittaessaan kotoisuuden kaltaisista kokemuksista jossakin tilassa. Käydessäni aineistoa läpi ajattelin sisäisen kodin lisäksi turvan ja konkretian kodin käsitteeksi, jonka kautta voi hyvin lähestyä myös käytännönläheisen kuvauksen, kuten peiton kahinan, tuomaa informaatiota. Se yhdistyy niin voimakkaasti arjen käytäntöihin ja paikkoihin, ettei pelkästään sisäisestä kodista kirjoittaminen avaisi koko turvallisen kodin ilmiötä.

Annikki: mutta minä en ei siihen aikaan naisilla ollukaan (ajokorttia)

Minä: hmm joo aika harvoilla on varmaan ollu kävit liikuittako te bussilla asioilla sitte vai

Annikki: juu bussillahan mää kuljin aina

Minä: joo

Annikki: ja pitkin tässäkin tässä paljon noita liikkeitä

Minä: hmm

Annikki: ja paras paikka missä mä kävin tutkimassa aina kirpputoreilla

Minä: joo

Annikki: ja nytkin menisin jos jaksasin
Minä: niin joo
Annikki: ei minun tarvinnu mitään sieltä ostaa mutta jos näin jotain mukavaa
Minä: hmm
Annikki: niin mä otin
Minä: joo joo mä itekin tykkään kirpputoreista kyllä käydä niissä että
Annikki: niin ne on mukavia ensin totun siihen kun kirpputorilla käyntiin kun lapset oli lastenlapset oli pieniä
Minä: hmm
Annikki: niin me haettiin potkuhousuja ja vaatteita niille
Minä: joo
Annikki: sieltä Kuninkaankadun se oli mikä kirpputori se oli
Minä: mikähän Kuninkaank mä en taida edes sitte varmaan tietää onkohan sitä vielä olemas
Annikki: en tiedä onko siellä oli vanhoja naisia ne oli niin mukavia niitten kans jutella ja
Minä: niin joo mutta että siellä siellä kävitte niinkö
Annikki: juu siellä käytiin miehen kans lapsille vaatteita ostamassa
Minä: joo
Annikki: ja mitä aina löyty sieltä löyty aina jotain mukavaa muutakin

Annikin mukaan parhaita paikkoja olivat siis kirpputorit. Tässä kohdassa kulkee limittäin kerronta aiemmasta elämänvaiheista ja nykyisestä tilanteesta. *Nytkin menisin jos jaksaisin* painottaa Annikki. Kirpputoreilta löytyy edullista tavaraa ja Annikki kuvailee etsimisen vapautta käyttämällä ilmausta tutkiminen, johon liittyvät yllättävät löydöt, joita kirpputoreilla voi tehdä. Annikki kertoo käyneensä kirpputorilla miehensä kanssa ostamassa lastenlapsille vaatteita. Kirpputorilta Annikki ei etsinyt ensisijaisesti löytöjä itselleen vaan lapsenlapsille. Hän kertoo mukavista myyjistä, joiden kanssa tykkäsi jutella. Kirpputoreilla on usein tärkeää muiden kanssa kommunikointi (Lamponen 1996, 134). Kirpputorilla käyminen tulee esille läpeensä sosiaalisena toimintana. Siellä ei käydä ensisijaisesti tekemässä löytöjä itseä vaan lapsenlapsia varten. Tässä mielessä kirpputori muistuttaa enemmän nykyaikaista perhemarkettia kuin tavarataloa, sen sijaan henkilökohtainen palvelu tekee kirpputorista paikan, joka muistuttaa vanhan ajan tavarataloa (vrt. Kortelainen 2005, 192).

Marketta: kauheen mukavaa väkeä oli siinä sitte

Marketta: ...talvella nyt ei kukaan tietysti pihalla ollu mutta toisissansa kävivät
Minä: hmm
Marketta: ja noin määkin kävin usein sillä talon emännällä (...) ja tota sitte kesällä kun siinä oli pihassa semmonen kahden kahdenistuttava vanhanaikainen keinu
Minä: hmm
Marketta: ni emäntä istu aina sitte siinä keinussa ni sinne meni aina toisia sitte taikka se oli niinku kaks mahtu aina samalle
Minä: hmm
Marketta: penkille
Minä: joo
Marketta: sinne toiset meni ja sitte pihalla istuttiin penkillä ja puhuttiin ja pihaan tehtiin pyykkitelinet taikka oli seipäitä

Minä:hmm

Marketta:ja sitte seiväs pantiin kiinni ja narut sen talon seinähän kiinni ja seipääsehen ja se piha oli täynnä sitte pyykkiä

Marketta:ja tota sitte siinä samassa talossa oli sauna ja iso muuripata

Minä:joo

Marketta:ja siinä hierottihin sitte pyykkilaudalla kuule pyykit ja sitte se pistettiin parahan patahan kiehuun ja sitte niihi naruja vedettiin pihaan ja siinä se oli aina se tuuli kävi ja ja ne lakanat heilu siinä pihassa

Minä:joo se oli ilmeisesti aika sosiaalista se elämä

Marketta:ni oli joo

Marketta:että emännälle viedä sitte ku mikä oli pieni niistä niin sinne talon emännälle siks aikaa että mä pääsin kaupungissa käymään ni ei tarvinnu sitte kun eihän au autoon otettu silloin vaunuja

Minä:ai niin joo ethei ottanu

Marketta:ei

Minä:joo

Marketta:niin tota olis tarvinnu aina kävellä kaupunkiin vaunujen kans ni se aina otti sen siks aikaa jos mulla oli jotakin asiaa ni että sai mennä sitte onnikalla

Perhe- ja muut sosiaaliset suhteet määrittävät kerronnan sisältöä myös silloin kun haastateltavat kuvailevat fyysistä ympäristöä, jossa ovat asuneet. Esimerkiksi Marketta kuvailee haastattelussa melko laajasti myös lapsuudenkotinsa ja miehensä kanssa saamansa vuokra-asunnon kalustusta ja huoneita. Nämä kuvailut liittyvät pääosin arkisen elämän ihmissuhteisiin liittyviin järjestelyihin, kuten myös mummon kanssa nukkuminen, jota aiemmin analysoin. Edellä olevissa lainauksissa Marketta kertoo naapurustosta, jossa asui miehensä kanssa kun perheen lapset olivat pieniä. Tein haastattelutilanteessa tulkintaa ihmisten välisistä suhteista ja niiden sosiaalisuudesta Marketan kertoman perusteella toteamalla, että *se oli ilmeisesti aika sosiaalista se elämä*. Marketta itse luonnehti naapurustoa kertomalla, että siellä oli *kauheen mukavaa väkeä*. Marketta kertoo kyläilystä ja ulkona keinussa istumisesta. Hän kertoo myös arkisten töiden järjestelyistä ja yhdessä tekemisestä esimerkiksi pyykkitelien laittamisen muodossa. Naapuruston elämän kuvailu tulee esille pitkälti arkisena kotitalouden pyörittämiseen liittyvänä yhteistyönä. Voi ajatella, että arkiset työt kuten pyykkäys sujuivat rattoisammin kun samalla saattoi jutella jonkun kanssa. Ihmissuhteiden läpitunkevuus tulee esille myös kerronnassa, jossa ylitetään kodin rajat. Lasten ollessa pieniä naapurisuhteisiin luontevana osana kuulunut hoiva-apu oli asia, joka mahdollisti myös kodin piiristä ulos liikkumisen. Marketta ei puhu omasta ajasta kuten nykyäiti voisi tehdä vaan siitä, ettei vaunuja voinut ottaa bussiin.

Hilja:ja tota sit ku me mentiin kesälläkin niin mulla oli koppa mukana ja poika piti kopan sangasta

kiinni toiselta puolelta ja minä pidin tyttöä kädestä

Minä:hmm

Hilja:kun mentiin (...) tonne uimarannalle mulla oli eväät mukana ja limpsaa ja

Minä:hmm

Hilja:rahaa jäätelöä varten ja ja tota välillä suolasta mutusteltiin ja välillä limpsaa jäätelöä ja mulla oli pikkunen radio mukana mitä mä kuuntelin ja lueskelin jotain kirjaa makasin viltillä ja

Minä:joo

Hilja:sit viä tämmöset lapset oli todella kilttejä

Mieluisat tilat vaikuttavat haastatteluaineiston perusteella olevan usein elämänvaihesidonnaisia. Esimerkiksi Hilja kuvailee parhaaksi ajaksi asumuseronsa jälkeistä aikaa. Tästä hänelle muistui erityisesti mieleen uimarannalla lasten kanssa olo, joka heijastelee tämän tilanteen nostalgisuutta ja muiston kepeyttä. Kaipuuta menneeseen voi kuvata kaipuuna sellaiseen postikorttimaisemaan, joka ei ole välttämättä koskaan ollut todellisuutta, mutta joka voi toimia ihmisten, jopa kokonaisen kansakunnan tai laajemman yhteisön yhteisesti jakamien unelmien tulkkina (Karjalainen 1993, 141). Kesäiset päivät ovat osa tällaista nostalgiaa. Pelkästään helteiset päivät eivät kuitenkaan riittäneet siihen, että, jotain elämänvaihetta muisteltiin mukavana. Hilja esimerkiksi toi esille sitä, että vaiheessa, jota kuvailee edellisessä haastattelukatkelmassa, heidän taloudellinen tilanteensa oli turvattu. Lisäksi hän saattoi tuntea ylpeyttä siitä, että oli kasvattanut lapsensa hyvin. Uimarannat tulivat esille myös muiden kerronnassa. Helvi toi erityisesti lapsuuttaan esille hauskana aikana.

Helvi:komee ranta ja komee laituri siinä siinä käytiin sitten

Minä:joo

Helvi:että se oli semmosta samaa ravaamista sitte

Minä:niin joo

Helvi:että aina kun pääsi kotio niin oli taas kuuma ja taas täyty lähtee uimaan

Minä:joo no se oli varmaan aika hauskaa

Helvi:no se oli hauskaa niin

Minä:joo jäikö sillon yleensä paljo sellasta vapaa-aikaa että kuinka paljo se koulu vei tai oliko jotakin kotitöitä tai sellasta mikä

Helvi:no ei ku meillä oli äiti aina kotona ni ei meitä ny paljo laitettu kotitöitä tekeen

Minä:niin joo niin hän ei ollu töissä sitte

Helvi:ei hän ollu

Minä:joo

Helvi:töissä niin tota et tota kyllä meillä oli että aina sillai huinattiin vaan aamusta ehtooseen (nauraa)

Minä:joo

Helvi:joo että se oli sitä leikkimistä ja touhuamista

Minä:joo

Helvi:mitä ny muksuilla on

Helvi kuvaili vapautta, joka hänellä, sisaruksilla ja ilmeisesti myös ystävillä lapsena oli huinaamisena aamusta ehtooseen. Huinaamiseen sisältyi sekä ajankäytön että liikkumisen vapaus. Uimarannalle juostiin uudestaan ja uudestaan kuumana kesäpäivänä. Tämän kaltainen kerronta sai

minut ymmärtämään, ettei kaikilla tytöillä ollut tiukkoja rajoja liikkumisessa eikä heille myöskään tullut mieleen pelätä oikaistessaan lähimetsiköiden lävitse ilta-aikaan.

Siiri: Mentiin tonne hiljaseen saarennokkaan muutamaks vuorokautta se oli ihanaa aikaa

Siiri luonnehtii ihanaksi aikaa, jolloin hoivavastuu hiukan väliaikaisesti helpotti kun oma lapsi ei ollut enää aivan pieni, eikä äiti vielä sen kuntoinen, että tarvitsi omaishoitajaa. Tällöin tarjoutui mahdollisuus tehdä esimerkiksi parin yön reissuja elämänkumppanin kanssa, mitä hän luonnehtii ihanaksi ajaksi. Myöhemmin omaishoitajana toimiminen tuntui sitovan täysin. Esille tuli myös tilivelvollisuus menemisistä omalle äidille.

Moninaisista paikoista, joista aineistossa puhuttiin parhaina ja miellyttävinä, tulivat esille myös maaseudun avarat tilat lapsena.

Annikki: ja se oli Paikan nimi olo se oli kaikkein hauskeempaa elämässä se oli maaseutu

Minä: joo

Annikki: ja siä tapahtu aina kaikkia

Minä: joo

Annikki: mitä milloinkin (nauraa)

Minä: niin joo mut se se oli aika mukavaa et siä oli

Annikki: siä oli mukavaa ja ne ei ollu kukaan pahoja koskaan

Annikki oli ollut nuoruudessaan töissä palkollisena maaseudulla. Hän luonnehtii maaseudulla töissä oloa hauskimmaksi elämässä. Hän kehuu haastattelussa maaseudun laajoja ja hienoja alueita. Elämää siellä hän kuvailee sosiaaliseksi ja tapahtumarikkaaksi, *siä tapahtu aina kaikkia*. Annikin kertomat tapahtumat liittyvät arkisen työnteon lomassa tapahtuneisiin hauskoihin sattumuksiin, juhliin ja tansseissa käymiseen. Näihin liittyy laittautuminen, erityisesti hiusten laittaminen oikealla ja muodikkaalla tavalla kiharoille. Hän kertoo myös ennustuksista ja monista korkea-arvoisista vieraista, joita hänen palveluspaikassaan kävi. Hänellä oli muun muassa mahdollisuus viettää paljon aikaa yhdessä parhaan ystävänsä kanssa, johon tutustui työssään. Lisäksi hän kertoi, ettei kokenut luokkaerojen vaikuttaneen kohteluunsa, vaan tunsu itsensä vertaiseksi muiden, myös työnantajien, kanssa. Esimerkiksi työnantajan sukuun kuului nuoria naisia, joiden ystävä Annikki oli. Annikin haastatteluun sisältyi paljon kuvauksia ihmisistä, eläimistä ja erilaisista sattumuksista, joita työssä ja vapaa-ajalla tapahtui. Hän kuvaili paljon myös tuon ajan tapa- ja ruokakulttuuria. Se, että hän sanoi, ettei kukaan ollut paha koskaan, liittyy edellä käymäämme keskusteluun, jossa kysyin nimiteltiinkö joitakin tyttöjä ikävästi. Annikki nimittäin kertoi, että häntä joskus kutsuttiin nuorempana harakaksi sen vuoksi, että hän nauroi ja tirskei kuin likat niin, että sitä voisi kuvailla naurutaudiksi. Harakka ei hänestä ollut paha ilmaus vaan harakan voi nähdä nauravan ulkona aivan kuten hänet nuorena. Hän

kertoi kaikkien tyttöjen olleen mukavia ja ettei heitä myöskään haukuttu. Annikin haastattelussa tuli monessa kohdassa esille naisten välisen solidaarisuuden merkitys ja arvostus. Annikki on säilyttänyt huumorintajunsa ja nauravaisuutensa rankoista elämäkokemuksistaan huolimatta. Nuoruus näyttäytyi hänen haastattelussaan erityisen huolettomana aikana.

Tiloista ulossulkemiset, tekemisen ja olemisen rajoitukset

Osassa haastatteluista tuli esille, että nuoruudessa liikkumista ja tekemisiä oli rajoitettu tavalla, jota voi pitää positiivisena huolehtimisena. Tärkeintä on se, miten on itse kokenut vanhempien toiminnan.

Annikki: kyllä muttei ihmiset ollu lapset nuorena ollukaan niin kauheita kun ne on ny (nauraa) ei kyllähän ne varotteli muttei me viinaa juotu eikä kaljaa eikä mitään
Minä: joo mistä teitä varoteltiin silloin
Annikki: kaikkia mä en muista enää mitään ei saa kaikkien poikain kans mennä ja
Minä: joo
Annikki: mitä kaikkia

Annikki kertoo siitä, miten vanhemmat kyllä varoittelivat, mutta korostaa nuorten kunnollisuutta tuona aikana. Hänen haastattelunsa kontekstissa vanhemmat eivät nouse erityisesti esille tilankäytön rajoittajina vaan hän kertoo paljon esimerkiksi siitä, miten hänen nuoruudessaan käytiin tansseissa ja pidettiin hauskaa.

Hilja: ja varmaan oltiin semmosia kahden kolmentoista jo (...) mulla olis ollu koti-ilta niin (yskii) niin tota (...) isä oli jäänyt (...)
Minä: joo
Hilja: odottamaan et jos mää lähden no sit ku he oli parikyt minuuttia olleet reissussa niin minähän lähdin otin luistimet ja isä hyökkää sieltä ja sanoo että käärme ja tota noin niin että hän arvas että mä lähden
Minä: joo
Hilja: mä sanoin mut mä en arvannu et sä jäät vahtimaan
Minä: niin uskalsit sanoa (naurahdan)
Hilja: niin juu juu
Minä: mitä hän sano (naurahdan)
Hilja: no ei hän sano vaan et se on nyt sitte kaks viikkoa ettei mihinkään ulos
Minä: joo olisit itte ilmeisesti halunnu mennä koska
Hilja: olin
Minä: joo
Hilja: kai mä olin jonku kans sopinukkin että luokkatoverin kans että nähdään siinä (...)
luistinkentällä

Hiljan kertomassa tuli esille, että liikkumisen rajoittaminen oli epäjohdonmukaista ja tiukkaa. Paitsi, että isä oli huolissaan hänen käyttäytymisestään poikien kanssa hän kielsi välillä tavallisen harrastamisen kuten ylläolevasta katkelmasta kävi ilmi. Edellä kuvatussa tilanteessa, Hilja pystyi

sanallisesti vastustamaan isän toimintaa ja osoittamaan vahtimisen mielettömyyden ja mielivaltaisuuden. Tähän kiinnitin haastattelutilanteessa huomiota sanoessani, että Hilja oli uskaltanut kommentoida asiaa isälleen.

Tiloista ulossulkemiset saattoivat olla konkreettisia tai enemmän symbolisia mutta vahvasti arkiseen elämään vaikuttavia. Siiri kertoi joutuneensa pakenemaan pakkaseen isänsä väkivaltaa.

*Minä:joo miten te lapsuudesta muistatte sitten sen niinku tota mitä siitä on jääny mieleen niinku
Siiri:kyllähän se kauheetahan se oli se oli aivan kauheeta että kun hän hyökkäs mun kimppuuni ja tavallisesti sitte vielä sen jälkeen kun oli jo menty maate että oli nukkumaanmeno aika niin silloin hän sitten rupes tavallisesti riehuun ja mää jouduin oleen sitten pihallakin öitä pakkasöitäkin että kun mää pääsin karkuun niin*

Minä:missä ihan ulkona vai

Siiri:joo

Minä:pääsikö sit mihinkään

Siiri:ulkovessat kun siihen aikaan oli niin kyllä mä olin vessan siinä vessan tiskillä siinä palelin pakkasessa

Minä:siellähän on kauheen kylmä varsinkin jos ei oo kunnan vaatettakaan sitte että

Siiri:joo no ei kun se yöpaitakin oli sitte rikkirevitty ja mä olin paljain jaloin ja sitten mää kekkasin että mää menin tota vinttiin

Minä:hmm

Siiri:vinttiin ja tota siä oli naapurin sedän sukkaa niin mää vetelin niitä villasukkia jalkoihini ja käsiini ja olin siellä sitte sielä savupiipun juuressa kyhjötin aamuun asti

Minä:joo

Siiri:että tota se oli kauheeta kun se pelko oli niin kauhee kun viikonloppu rupes läheneen niin sitte tuli se sisäinen vapina että

Siirin kuvailema ulos sulkeminen oli konkreettista ja hän kertoi siitä fyysistä toimintaa esiintuovin termein kuten hyökkääminen, riehuminen, karkaaminen ja paleleminen. Hän kuvaili viikonlopun lähenemiseen liittyvää pelkoaan lapsuudessaan kauheaksi. Hän vielä korosti kauheutta luonnehtimalla tilannetta aivan kauheaksi. Siiri joutui ulosuljetuksi kodistaan. Koti oletetaan turvallisuuden tyysijaksi, mikä voimistaa sisäisen vapinan kokemusta. Sisäinen vapina on vahva ilmaus. Se kuvaa Siiriä ulkoapäin rauhallisena mutta sisältäpäin värisevänä. Hän kuvaili haastattelussa toisaalla sitä, että vaikka näyttää päältäpäin rauhalliselta niin ruumis reagoi jännitykseen ja pahaan oloon niin että sisällä riehuu. Tämän reagoititapa jännitykseen on Siirillä säilynyt läpi elämän. Sisäinen vapina tuo esille pelon ruumiillisen puolen. Pelko tuntuu ruumiissa, muttei kuitenkaan näy ulospäin. Sisäisen vapinan kuvauksella Siiri tuo esiin, ettei pahinta ehkä ollutkaan ulosjoutuminen kodista, vaan viikonlopun lähenemiseen kuuluva sisäinen vapina, joka rytmitti elämän soljumista viikosta toiseen. Siirin psykosomaattista kokemusta ja tilasuhdetta kuvaa toisaalta jähmeä rauhallisuus toisaalta vapiseminen (Kvick 2001, 58-68). Sisäisen vapinan tyyppisillä ruumiillisilla metaforilla voidaan kertoa tuntemuksista, joilla tulkitaan omaa sisäistä olotilaa (Kulmala 2003, 328).

Kun Siiri kuvaili palelemisestaan vastasin ihmettelemällä kauheaa kylmyyttä jollei ole kunnan vaatteita. Siiri kertoi vaatteidensa menneen rikki isän pahoinpidellessä häntä. Paljaat jalat vielä korostavat haavoittuvaisuutta ja palelemista. Siiri siirsi puheen siihen, että keksi mennä vinttiin, josta löysi suojaa kylmyyttä vastaan. Hän myös hyödynsi siellä olevia villasukkia vaatteiden korvikkeina. Lisäksi savupiipun juuri suojasi kylmää vastaan. Tässä Siiri esiintyy aktiivisena toimijana, joka korostaa osaamistaan ja pärjäämistään. Kertomuksessa vaihtelevat aktiivisesti ympäristöään muokkaava, karkuun pääsevä sekä avuton ja puolustuskyvytön päähenkilö, joka joutui lähtemään ulos pakkasöinäkin rikkirevityssä yöpaidassa paljain jaloin ja palelemaan aamuun asti. Avuttomuuden tunteeseen voi ajatella liittyvän myös Siirin kertoman sisäisen vapinan, joka tuli viikonlopun lähestyessä. Siiri oli oppinut reagoimaan pelkoon näin ja tämä oli mahdollisesti ainoa tapa, joka hänellä oli käytettävissään.

Tilanteen kuvailu on niin vahvaa, että se muuttuu suorastaan visuaaliseksi ja on erittäin todistusvoimainen. Christoffer Tigerstedtin (1990, 112) mukaan monien lapsuudessaan väkivaltaa kokeneiden naisten omaelämäkertoissa kerronnan juoneen kuuluvat alkoholia käyttänyt isä, isän riehuminen, aseiden käyttäminen, perheen pakeneminen usein ulkorakennuksiin, talvisää, naapureiden apu ja poliisin hälyttäminen. Siirin tarinasta puuttuu ase. Myöskään poliisia ei ilmeisesti koskaan paikalle hälytetty, mutta naapuri saattoi joskus tulla rauhoittelemaan isää. Naapurissa asunut nainen oli huomannut Siirin käyttäneen naapurin villasukkia ja hän oli sanonut Siirille, että tämä voi tarvittaessa tulla heille, mitä Siiri oli tehnytkin. Siirin tarina eroaa Tigerstedtin esittämästä siinä mielessä, ettei koko perhe pakene vaan hänen äitinsä jää aina paikalle. Siirin yksin pakenemiseen liittyy erityisesti ulkopuolisuuden kokemus. Tällaisissa kertomuksissa tilallisuus on voimakkaasti läsnä (ma.,112). Tila tulee esille ensinnäkin vuorokauden ajassa. Kun isän riehuminen on alkanut nukkumaanmenon jälkeen ulkona täytyy talvisaikana olla jo pimeää. Tilallisuuden kokemus tulee esille palelemisen kuvailuna sekä vessan tiskin että savupiipun juuren tyyppisten kuvailujen kautta. Savupiipun juuressa kyhjäyttäminen aamuun asti tuo esiin sen, miten nukkuminen viluissaan ja huonossa asennossa on varmasti ollut sula mahdottomuus. Unenpuutteesta johtuvaa väsymystä joutuu kokemaan moni alkoholiongelmaisen vanhemman lapsi (Itäpuisto 2005, 84-85, 91). Tässä tapauksessa kyhjäyttäminen savupiipun juuressa herättää mielikuvan Siiristä, joka joutuu halaamaan savupiipun juuresta lämpöä, jota ei kotoaan löydä. Vintti synnyttää ajatuksen kylmästä ja melko tyhjältä tilasta, joka on tarkoitettu ylimääräisen ja vanhan tavaran säilyttämiseen. Siiri joutui jättämään kodin fyysisen lämmön ja oman sänkynsä, siirtymään kylmään, ei asuttavaksi tarkoitettuun tilaan, jossa ei kykene nukkumaan. Siiri oli kuitenkin kekseliäs ja löysi vintiltä paremman suojan kuin ulkorakennuksista.

Siiri koki erityisen pahana sen, ettei äiti kyennyt suojelemaan häntä väkivallalta.

Siiri:ei hän nimitelly

Minä:hmm

Siiri:mutta ei me tultu kyllä toimeen sen kansa että meillä ei ollu meillä semmosta henkistä puolta olleenkaan

Minä:hmm

Siiri:et se oli hyvin kolkko kolkko ja kylmä etten mä voinu mitään kotona asioitani puhua

Minä:hmm

Siiri:ei sitä eikä voinu kysyä neuvoa eikä eikä sydäntänsä purkaa

Minä:hmm

Siiri:että vaikka oli vaikka oli kuinka kovaa se elämä eikä koskaan mua huudettu kotio ku mä olin lähteny pakoon

Minä:hmm

Siiri:ni että sitte ku isä oli menny nukkuun ei koskaan kuulunu äidin ääni et se olis huudellu mua tuu kotio

Minä:joo

Siiri:ei koskaan mua haeskeltu

Minä:oliks hän itekin sitten niin peloissaan tai niin

Siiri:niin se minä olin sitte niin mä pelkäsin niin että mä olin sitten aina aamuun asti pois

Minä:hmm

Siiri:tai sitte ku aamu tuli niin tiesi että isä on lähteny töihin että voi mennä kotio ja mutta koskaan ei äiti hakenu mua tai ku mä itteeni ajattelen taik ei mun lastani olisi kyllä pistetty pihalle ei yhtä kertaa kauempaa että kyllä mää niin kasvoin siihen että tota aina ajattelin että jos mulla on joskus lapsia niin sitä ei ykskään ihminen tuu pahoinpiteleen eikä ajaan kodista pihalle

Minä:niin joo

Siiri:et se kasvo mulla kyllä niin et sen ei oo tarvinnu kyllä pelätä väkivaltaa kotonansa

Minä:joo se on varmaan osa just sitä haluakin olla hyvä äiti sitte nimenomaan siitä lähteny sillai että

Siiri:juu juu että tota et sen täytyy saada rakkautta ja suojelua joka tavalla

Äidin kanssa ei ollut henkistä puolta ollenkaan, hän oli kolkko, kylmä, eikä hänelle voinut purkaa sydäntään. Se, että Siiri oli aina se, joka yksin pakeni, teki Siiristä mahdollisesti vielä haavoittuvamman kuin jos hän olisi paennut yhdessä äitinsä kanssa. Siirin paetessa yksin hänen voi tulkita joutuneen olemaan vielä huolissaan äitinsä jäämisestä kahden isänsä kanssa. Lisäksi seurana ollut äiti olisi voinut lohduttaa tytärtään. Se, ettei äiti huudellut häntä kotiin on jäänyt erityisen satuttavana mieleen. Kun Siiri ei kuullut *tuu kotio* kutsua, se oli kuin viesti siitä, ettei Siiristä välitetä eikä hänen olemassaoloaan muisteta. Siiriä ei haeskeltu, vaikka hän saattoi joutua ulos pakkasellakin. Tällä Siiri osoittaa, ettei ole lapsena saanut osakseen tarpeeksi rakkautta ja suojelua. Vaikka *tuu kotio* kutsun olisi periaatteessa voinut esittää kumpi vain vanhemmista Siiri kertoo kuitenkin, ettei äidin ääntä koskaan kuulunut. Siiri mainitsee kahteen otteeseen, että ajatus siitä, ettei oman lapsen ole tarvitsisi pelätä väkivaltaa kotonaan, kasvoi hänessä omien kokemusten kautta.

Siiri kertoi toisessa vaiheessa haastattelussa, että tunsu myös vihaa isäänsä kohtaan, joka oli tunnollista ja ahkeraa vaimoan kohtaan väkivaltainen. Hän kuvailee kamalaksi äitinsä pelkäämisen katselemista ja järjesti kerran aikuisena isälleen puhuttelun, jossa ilmoitti, että väkivalta äitiä kohtaan saa loppua. Tämä tuotti Siirin mukaan tulosta, mutta valitettavasti isä ei enää tämän jälkeen elänyt pitkään. Edellä lainaamassani kohdassa Siiri ohittaa kysymykseni siitä, oliko äiti peloissaan, siirtymällä omaan pelkoonsa. Tämä oli Siiriltä minulle varsin aiheellinen muistutus siitä, että hän on ollut tuolloin vasta pieni tyttö, joka tarvitsee aikuisen suojelua vieläpä aikana, jolloin esimerkiksi nuorille ei ollut minkäänlaisia turvakoteja. Kun Siiri sanoi, ettei hänen lastaan olisi kyllä pistetty pihalle, voi sen nähdä viittaavan siihen, että Siiri oli kokenut äitinsä pistäneen hänet pihalle erityisesti siinä mielessä, ettei äiti hakenut ja huudellut häntä ulkoa vaan jätti hänet yksin selviytymään aamuun asti ulkona. Pihalle pistäminen ja ulos ajaminen kuvaa ulosjoutumista ja vanhempia ulosheittäjinä. Siinä Siirille ei jäänyt toimijan roolia edes karkaajana.

Kodittomuuden tunteesta Siiri ei varsinaisesti kertonut. Tämän suuntaista voi löytää hänen kokemuksistaan huonosta ilmapiiristä. Hän kertoi kodin ankeudesta sekä fyysisenä että sosiaalisena tilana.

Siiri: ja sit siä oli luteita ja se oli semmonen hirsi hirsimökki taikka talo ja tota siä oli luteita ja mustat hirsiseinät oli ja se oli kamala

Siiri: ja sitte ku kotona oli ilmapiiri semmonen että että noin se oli niin ankee se ilmapiiri että että mä en kertakaikkiaan viihtyny kotona

Hän kertoi, että riidellyään äitinsä kanssa nuorena hän saattoi olla kotoaan pitkään poissa ystävättäriensä luona.

Minä: joo sanoko muuten sitte äiti tai oliko ne yleensä semmosia kun lähdit niin tuliko jotain et tänne ei oo sitte takasin tulemistä vai

Siiri: ei

Minä: ei ollu

Siiri: ei sanottu mitään

Minä: hmm (tauko)

Siiri: kerran isä sano kun mä tulin kotiin ja olin ollu pois pitkän aikaa

Minä: hmm

Siiri: niin kerran se sanoi et ai täällön vieraitakin

Minä: niin joo

Siiri: vinoili (naurahtaa) sillai

Minä: mut sekään ei nyt oo sillai kuitenkaan mitenkään kauheen pahasti sanottu

Siiri: ei

Tässä kohtaa tunnistan, etten ollut herkkä Siirin muistoa kohtaan. Koska hän muisti tämän isänsä

kommentoinnin nuoruudestaan, ei se ole ehkä ollutkaan hänelle yhdentekevä. Purkaessani nauhaa mietin, että teinkö liian leppoisan tulkinnan Siirin sanoista haastatteluhetkellä. Tämä varmaan johtui siitä, että kysyin suoranaisesti ulosheittämisestä, jota ei ollut tapahtunut. Siiri pehmensi myös itse naurahtamalla ja kertomalla isänsä vinoilleen. Vaikka vieraita yleensä hyvin kohdellaan ja ollaan jopa vieraskoreita, ei ihminen, joka on nuori ja etsii paikkaansa halua olla kylässä kotonaan. Varsinkin, kun haluaisi puhua ajatuksistaan kotona ja tuntee, ettei äidille voi. Kodin ideaaliin kuuluva ajatus läsnä olemisesta (Ahponen 2001, 107) tärkeissä ihmissuhteissa ei toteutunut. Lisäksi merkittäväksi voi tulkita myös sen, että Siiri sanoi, ettei sanottu mitään. Siiri nimittäin korostaa olevansa puhelias ja toi esille sen kauheuden, ettei äidin kanssa muodostunut henkistä yhteyttä eikä sydäntä voinut purkaa. Siihen, ettei mitään sanottu, voi tulkita liittyvän odotuksen anteeksipyyntöä. Toisessa haastattelun kohdassa Siiri mainitsi äidin alkaneen hänen pitkään kotoa poissa oltuaan tehdä herkkuja, joista tiesi hänen pitävän, vaikkei äiti paljon puhunutkaan. Tämän voi äidin osalta tulkita ikään kuin äänettömäksi anteeksipyyntöksi.

Se, ettei ole toivottu siihen aikaan ja paikkaan, johon syntyi, tulee selvästi esille Siirin haastattelussa hänen kertoessaan olleensa toivottu lapsi, mutta väärää sukupuolta. Makkosen mukaan (1993, 13; myös Ojuri 2004, 80) samantyyppinen kuvaus löytyy monen vanhemman naisen Satasärmäinen nainen-kirjoituskilpailuun lähettämästä tekstistä.

Hilja puolestaan luonnehti lapsuutensa ajan kasvatusohjeita sellaisiksi, että niiden seurauksena varhaislapsuuden kokemukset ovat olleet vaikuttamassa koko hänen myöhempään elämäänsä negatiivisella tavalla.

Hilja:niin mä oon kuullu kuullu (...) että vaikein masennus syntyi ihan tommosen vauvaikäsen kokemuksesta ja ja mä puhuin sitte sitte äidille mä olin silloin jo ehkä nelisenkymmentä

Minä:hmm

Hilja:vuotias ja tota äiti sano että juu että se johtuu neuvolasta että ne oli Arvo Ylpön ohjeet että kun vauva on kuivissa vaipoissa ja syötetty

Minä:hmm

Hilja:niin vaikka hän kuinka itkee

Minä:hmm

Hilja:niin tota äiti ei saa ottaa syliin lasta vaan täytyy mennä vaikka toiseen huoneeseen ja pistää pumpulit korviin ettei se vauvan itku häiritse

Minä:hmm

Hilja:ja mä oon joskus oman lapseni kuullu sillä tavalla itkevän et se itku muuttuu semmoseks väriseväks räpätukseks

Minä:hmm

Hilja:ja se on kuulemma niin niin tota

Minä:siinä vaiheessa kun ei oikeestaan enää jaksa itkee niinku

Hilja:niin niin voimille käyvää että silloin pitäis vähintään saada kosketusta itselleen ja sitte oli neuvolassa sanottu että mummit ja ukit ja ja isät niin ei sitten pitele vauvaa sylissä myöskään

Tämä on selvästi kiteytynyt kertomus, jolla Hilja aloitti kertomisen ensimmäisessä haastattelussa sen jälkeen, kun nauhuri on laitettu päälle. Hän jatkoi aiheesta melko pitkään ja oli ilmeisesti suunnitellut kertovansa asiasta, sillä viittasi asiaan jo puhelimesta kun kerroin tutkimukseni aiheesta ja haastatteluissa käsiteltävistä teemoista. Hän myös palasi lapsuudenkokemusten vaikutuksiin myöhempään elämään useaan kertaan. Ymmärrän, kuten Hilja, nämä kertomukset tilallisina, varsinkin kun hän kertoo, ettei isä myöhemmin välittänyt ohjeista, vaan hän pääsi isän syliin sohvalle lukemaan lehtiä. Tällaiset muistot kuuluvat lapsuuden hyviin hetkiin ja isän kapinallisuus ohjeita vastaan on hyvä asia. Isäsuhde kuitenkin muuttuu myöhemmin. Hilja selittää näitä muutoksia isän sotakokemuksilla, psyykkisellä sairastumisella ja mustasukkaisuudella. Isästä tulee tyttären menemisiä vahtiva. Hän ajatteli tai pelkäsi, että tytär saattaisi käyttäytyä huonosti poikien kanssa. Liikkumisen vapaus ja seksuaalisuus voidaan ajattelussa yhdistää, millä on rajoittavaa vaikutusta tyttöihin ja heidän liikkumisen vapauteensa (Katz 1993, 89, 105; Katz & Monk 1993, 272). Hilja toi esille kosketuksen tai oikeastaan sen puutteen merkityksen koko hänen myöhemmälle kehitykselleen. Oman itkun muuttuminen *väriseväks räpätyses* on asia, jota hän ei voi omasta varhaislapsuudestaan muistaa, vaan asia on tullut myöhemmin ilmi äidin kanssa käydyssä keskustelussa. Hän on omaa lastaan hoitaessaan joskus kuullut tällaista itkuä. Saamansa uuden tiedon avulla ja lapsiaan seuraamalla hänelle on vahvistunut ymmärrys siitä, että varhaislapsuuden kokemukset vaille kosketusta ja syliä jäämisestä ovat voineet olla liian voimille käyviä (myös Ojuri 2004, 80; Ahponen 2001, 108). Jos ajattelee sisäisen kodin maaperäluonnetta, Hiljan kohdalla, on tämä perusrakenne jäänyt vaillinaiseksi ja se on vaikuttanut myös myöhempään elämän suuntaan. Masennuksen tuntemuksiaan Hilja taustoitti lapsuuden pettymyksillä. Myös kariutunutta avioliittoa hän selitti osin sillä, että isä rajoitti nuoruudessa hänen liikkumistaan. Tämä rajasi hänen mahdollisuuksiaan löytää itselleen sopiva poikaystävä.

Ristiriitaiset tilat ja niissä kannattelevat voimavarat

Väkivaltakokemusten aiheuttaman kaoottisuuden on arveltu väkivaltaa kokeneiden naisten elämässä vaikuttavan siihen, ettei yhtä yhtenäistä tarinaa elämästä muodostu (Ojuri 2004, 30). Aiemmin koettu väkivalta vaikuttaa myös nykyhetkeen ja tulevaisuuteen (Husso 2003, 202). Merja Laitinen (2004, 2005) on tutkinut lapsuuden lähisuhteissa seksuaalista väkivaltaa kokeneita. Hänen mukaansa väkivallan uhrina oleminen kodin tilassa voi invalidisoida sisäisesti ja kulkea mukana ihmisen elämäntarinassa. Naisten kokemuksissa parisuhdeväkivallasta tilaan, aikaan, ruumiillisuuteen, kotiin ja kodittomuuteen liittyvät kokemukset ovat olennaisia. Väkivalta kaventaa naisen elämänpiiriä esimerkiksi väsymisen ja masentumisen kautta. Tila fyysisesti, itsen toteuttamisen ja vapaan olemisen kannalta supistuu yhä pienemmäksi ja pienemmäksi kun nainen

yrittää ennakoida miehensä käyttäytymistä. (Husso 2003, 178-249.) Väkivaltaa parisuhteessa voi kuvailla väkivallan normalisoitumisprosessina, johon sekä tekijä että kohde ovat vaikuttamassa. Paitsi, että väkivaltaa kokeva muuttuu sopeutuvaksi, hän saattaa suostua rajoittamaan liikkumistaan ja yhteydenpitoa tuttaviiinsa, hän alkaa nähdä huonona ja itsessään syyn väkivallalle. (Lundgren 2001.) Omista haastateltavistani myös ne, joilla oli ollut elämässään väkivaltakokemuksia tuottivat elämästään melko yhtenäisen tarinan. Tähän varmasti vaikutti haastateltavien ikä ja väkivaltakokemuksista kulunut aika.

Haastattelujen pohjalta on vaikea arvioida kokonaisuuksia, koska haastattelut koostuvat aina eräänlaisista fragmenteista ja pienistä osakokonaisuuksista. Jotkut palaset tuntuivat ensiksi haastatteluhetkellä ja aineistoa läpikäydessä hämmentäviltä ja sellaisilta, että niitä oli vaikea lokeroida mitenkään.

Minä:hmm mites sitte ku hän (aviomies) kuoli niin miltä sitte tuntu

Annikki:tuntu niinku olis vapaus tullu

Minä:joo

Annikki:ei se mitään

Minä:hmm niinhän se usein varmaan on jos tekin olitte kaksyhtä vuotta siinä sitte ollu aika aika hankalassa tilanteessa että

Annikki:kyllä koska tua kissakin apuna oli

Minä:joo niin teistä tuntu että se kissa niinku puolusti

Annikki:juu puolustihan se

Minä:joo

Annikki:otti käd kädestä kerranki kiinni kun se oli hyvin paha niin tästä näin (näyttää kättä) kissa hampailla

Minä:joo niin häntä kädestä vai teitä

Annikki:minua otti

Minä:joo

Annikki:tosta eihän kissat tommosta juuri tee

Minä:hmm näki että oli hätä niin kissa meinas että hän auttaa

Minää:joo

Annikki:että älä pelkää

Minä:niin joo pystyitteks te kuitenkin olla täällä vai jouduitteks te joskus lähteen häntä karkuun

Annikki:en mä lähteny karkuun mä en lähteny

Annikki kertoi siitä, että hänen miehensä sairastui ja käyttäytyi väkivaltaisesti. Hän myös vaati paljon hoitoa ja huolenpitoa. Annikki ei kovin tarkkaan määrittellyt, mitä mies teki mutta hän kertoo pelänneensä ja olleensa kovassa jännityksessä. Osaltaan jännitystä toi miehestä huolehtiminen, joka oli ainakin välillä jatkuvaa ja josta Annikki puhuu avoimemmin kuin tämän väkivaltaisesta käytöksestä. *Kun se oli hyvin paha* on laaja ja monitulkintainen ilmaus. Puolison sairastamisen vaihe oli välillä paha, toisaalta puoliso oli paha ja teki pahoja asioita.

*Minä:joo mites sitte mietittekö te koskaan silloin eroa vai olitteko te
Annikki:en mää en aatellu sitä kyllä mä olin niin kovassa jännityksessä etten minä sitä kerinny
aatteleenkaa
Minä:joo
Annikki:se olin niin kova jännitys*

Hän kertoi jännittäneensä niin paljon, ettei ehtinyt ajatellakaan eroa. Suhteessa ollut epävarmuus ja pelko jatkui miehen kuolemaan saakka, jota Annikki luonnehti helpotukseksi. Elämä ei ollut kuitenkaan pelkkää synkkyyttä. Esimerkiksi hyvät suhteet kahteen kotipalvelun työntekijään miehen sairastamisen aikana olivat sellaisia asioita, joista hän kertoo hyvillään samoin kuin parhaasta ystävästään. Käsittelen myöhemmin kotipalvelun työntekijöiden merkitystä tällaisessa vaikeassa elämäntilanteessa. Myös miehen sairaudessa oli parempia jaksoja, jolloin Annikki sai hiukan hengähtää. Suvi Keskinen (1996, 21-22; myös Nyqvist 2001, 79) on tutkiessaan väkivaltaisessa liitossa eläneitten naisten omaelämäkertoja todennut, että kirjoituksissa tulee esille vaihtelu hyviin, normaaliin perhe-elämään liittyviin tai muilla elämänalueilla kuin omassa liitossa saatuihin positiivisiin kokemuksiin ja huonoihin kausiin, joita leimaa väkivalta ja muut miehen aiheuttamat ongelmat. Kun Annikin kokemusta omaishoitajuudesta tarkastelee osana hänen elämänkertomustaan, hoitamiseen sitoutumisen voi nähdä liittyneen avioliittoon perustuvaan velvollisuudentunteeseen. Hän kertoi myös miehen paremmista jaksoista, jolloin tulevat esille hänen ja miehen välillä ollut tunneside ja hyvät yhteiset kokemukset aikaisemmilta vuosilta. Hilja luonnehti suhdetta entiseen mieheensä liitossa, jossa oli ollut myös väkivaltaa seuraavasti:

*Hilja:ei mut kuitenkin on on hyviä muistoja että että en mä niinku ensimmäiseks ajattele sitä että
Minä:hmm
Hilja:että tota kurjaa tai jotain
Minä:hmm
Hilja:siis kokemuksena kuitenkin jää enemmän plussaa kun miinusta*

Annikin kokemuksesta löytyy myös painajaismaisuuksia, josta hän on nyt helpottavalla tavalla miehen kuoltua vapautunut. Tarinan muotoutumiseen vaikuttaa olennaisesti se, ettei puoliso ole enää elossa. Annikki luonnehti hänen kuolemaansa sanomalla *tuntu niinku olis vapaus tullu* (ks. myös Kirsi 2004b, 501-502). Tapio Kirsi (2004a; 2004b) tuo tutkimuksessaan esille erilaisia suhtautumistapoja omaishoitajuuteen. Hän kirjoittaa siitä, että sitoutumisretoriikan sijaan ja lisäksi omaishoitajana toimivat käyttävät monia muitakin tapoja puhuessaan puolisonsa hoivaamisesta (Kirsi 2004b ; Kirsi 2004a, 63-67).

Melko yllättäen myös kissa paljastuu sellaiseksi elämän merkityksen tuojaksi, joka tuo lohtua näihin muistoihin ja elämään. Annikki on hyvin eläinrakas. Hän kertoi eri elämänvaiheistaan

tarinoita monista eläimistä. Edellä olevassa kohdassa hän itse kääntää keskustelun kissaan ja kissan apuna oloon. Hän koki kissan olleen puolellaan ja puolustaneen häntä miestä vastaan, tai ainakin auttaneen sietämään tilanteita, joihin joutui. Kertomuksen kissa on kuin ihminen, joka ojentaa kätensä, koskettaa ja lohduttaa. Väkivaltaa kokeneiden lasten on todettu kokevan eläimet ja pehmolelut turvana ja uskoutumiskohteena (Oranen 2001, 59; Laitinen 2004, 200). Myös aikuiset voivat kokea näin. Annikki korosti haastattelussa eläinten ilmeikkyyttä ja oppimiskykyä ja näin ollen on ymmärrettävää, että hän kuvailee kissaa auttamassa ja viestittämässä kenties silmillään tai muulla tavoin, ettei tarvitse pelätä. Annikki oivaltaa normaalin rajat ja sanoo, että *eihän kissat tommosta juuri tee*. Kissa on kissa eikä ihminen. Kertomuksesta ei selvinnyt millainen tilanne oli ja miten pitkään se kesti kun mies oli erityisen pahana ja laukesiko tilanne mitenkään kissan reaktioon. Kissa meinasi auttaa mutta (osin ehkä omasta jatkokysymyksestäni johtuen kysyessäni joutuiko Annikki pakenemaan joskus miestään kotoa) haastattelussa ei selviä mikä kissan apu tilanteessa lopulta oli. Kissa oli vähintään henkisenä tukena ja turvana.

Annikki:juu koirat ja kissat ne on kyllä maailman parhaita

Minä:joo no teillä ei enää oo kissaa

Annikki:ei kun se kuoli

Minä:joo

Annikki:mä vieläkin näen sen kissan nyt täällä kulkevan

Annikki kertoi toisessa kohdassa, että hän näkee kissan yhä kulkevan asunnossaan, vaikka tietää kissan kuolleen. Hänen kuvaukseensa siitä, että hän näkee kissan yhä kulkevan asunnossa liittyynee positiivisia mielikuvia ja muistoja. Se, että kissa kulkee täällä eli Annikin asunnon lattialla, on myös olennaista. Annikilla oli yhä jäljellä kissan tavaroita, minkä voi tulkita haluksi säilyttää elävä muisto kissasta. Jos Annikki joutuu muuttamaan kotoaan pois, hän ei luultavasti voi siirtää muistoaan kissasta uuteen paikkaan, ainakaan samanlaisena kuin se oli haastatteluhetkellä. Kissan tutut kulkureitit ovat voineet kuvainnollisesti piirtyä tutuiksi käyneen lattian, huonekalujen ja muiden tavaroiden keskelle. Saattaapa jossakin olla muutama raapaisun jälkikin. Annikilla ei ole enää mahdollisuutta kissan koskettamiseen ja sen tyyppiseen aistimiseen, mikä on varmasti eläimiin kohdistuvassa kiintymyksessä olennaista. Myös Niittymäki huomasi yhdessä haastattelussaan, että koirasta puhuttiin tunteelliseen sävyyn.¹⁰ Omissa haastatteluissani eläimet olivat puheena myös

¹⁰ Verratessamme Niittymäen ja omia tekstejäni Niittymäen ja Eräsaaren kanssa tavatessamme erityisesti Eräsaari kiinnitti huomiota siihen, että me kumpikin olimme haastattelijoina hämmentyneet melko yllättävän eläinaiheen nostattamista suurista tunteista. Hämmennys Annikin kissaesimerkin kohdalla johtuu varmasti osin myös väkivaltakokemukseen liittyvästä haavoittuvuuden ja avuttomuuden tunteen välittymisestä Annikin kerronnasta. Keskinen (2001) on pohtinut ahdistuksen ja sukupuolistuneiden avuttomuuden ja uhriuden kaltaisten tärkeiden asioiden käsittelyä väkivaltatutkimuksessa siitä näkökulmasta, että niillä voidaan lukkiuttaa ajattelua uhreista ja tutkittavista suojelun tarpeessa olevina. Keskinen pohdinta (ma., 33-34) siitä, milloin kyseessä on kunnioittavan tilan

Siirin ja Hiljan haastatteluissa. Eläinten käyttämistä esimerkiksi vanhusten asumispalveluissa kannattaisi ilmeisesti harkita vakavasti. Vanhusten kotihoidossa en ole kuullut tällaisesta toiminnasta. Myös avopuolella tätä toimintaa voisi kehittää. Vanhusten koteihin eläinten kanssa menevät (vapaehtoisi)työntekijät olisivat varmasti tervetulleita, sillä moni vanhus ei voi itse pitää eläintä, vaikka asuisi kotona.

Erilaisuudestaan huolimatta Annikin kissa ja Marketan kokemus mummon peiton kahinasta muistuttavat toisiaan. Ne ovat voimakkaalla tunnelatauksella kerrottuja tarinoita, joista tuli aineistoa läpi käydessä vahva tunne, että niihin kiteytyy jotakin merkittävää. Toinen tarina on lähtökohdiltaan positiivinen kun taas Annikin kertomaan liittyy alakuloinen pohjaväri ja elämän ongelmat. Kummallekin tarinan keskeishenkilö tai keskushahmo, mummo tai kissa, on ollut tärkeä ja auttanut elämässä monella tavoin. Kummassakin esimerkissä puhuttelee myös totuuden ja imaginaarisuuden rajojen sekoittuminen (Rose 1996). Tällaisissa muistoissa sekoittuu nykyhetki ja menneisyys ja tunnekokemus on olennaisempi kuin itse tapahtumien kulku (Saarenheimo 1997, 92).

Voi tietysti kysyä, onko siinä mieltä, että tuon esille naisten keinoja sietää sietämättömiä tilanteita ja suhteita. Aineiston pohjalta voi sanoa, ettei pelkkää vahvuutta voi korostaa. Annikin kuvailemassa tilanteessa heikkous on läsnä oleva piirre. Husson (2003, 178-213) mukaan heikkous on yleistä parisuhdeväkivallan uhreina olleiden naisten kokemuksissa. Pieni kissa joutuu auttamaan emäntäänsä, mutta toivo ja lohtu ovat myös hetkeen kuuluvia elementtejä. Kissa auttaa hallitsemaan kaoottista ja vaarallista tilaa ja tilannetta. Väkivaltaisesta suhteesta lähtemättömyys on ollut Annikin rationaalinen valinta. Aiemmin eroaminen oli nykyistä vähäisempää ja eronnut Siiri korosti, että ero aikoinaan leimasi naisen. Omien tarpeiden mitätöinti ja tunne toisista huolehtimisen pakosta seuraavat luontevasti pitkään jatkunutta väkivaltaa (Ojuri 2004, 104). Annikin miehen sairaus oli osaltaan vaikuttamassa siihen, että suhteesta olisi ollut vaikea irrottautua. Koska Annikki oli selvinnyt kokemistaan raskaista tilanteista ja säilyttänyt huumorintajunsa kokemuksistaan huolimatta, on se hyvä syy ottaa esille voimaannuttavia asioita. Selviytymiskeinoksi ulos suhteesta

antaminen tutkittavalle ja hänen kokemuksilleen ja milloin ylhäältä päin katsova heikkouden määrittely tai väkivallan kieltäminen, joka tuo esiin väkivallan häpeällisyyttä, on haastava. Annikin korkea ikä ja sairaudet tuovat korostuneesti mieleen haavoittuvuuden ja heikkouden. Tämän heikkouden voi nähdä ulottuvan myös psyykkiselle tasolle esimerkiksi dementian kaltaisten ilmiöiden muodossa. En kieltänyt tai torjunut haastattelijana väkivallan mahdollisuutta Annikin suhteessa. Kissan muistelemisen selviytymisen apuvälineenä sen sijaan oli asia, joka kylläkin herätti mielenkiintoni, mutta tuntui myös jollain tavalla aralta aihepiiriltä, josta halusin haastattelussa kääntyä toisiin, haastatteluhetkellä mielestäni enemmän realitodellisuudelta vaikuttaneisiin tapahtumiin, kuten siihen, oliko Annikki paennut miehensä väkivaltaa pois yhteisestä kodista. Ahdistavuuden, lamaantumisen ja hämmennyksen sijaan tämän mennyttä ja nykyhetkeä yhdistävän kissaesimerkin voi nähdä myös voimaannuttavana ja nykytilanteessa selviytymistä tuottavana (Juhila 1994, 176).

ei tullut liian suureksi kasvanut pelko kuten Ojurin (2004, 124-127) tutkimuksessa vaan miehen kuolema (ks. myös Saarenheimo 1997, 178-179). Kissaesimerkissä tulee esille se, että Annikki menetti välillä tilan hallinnan tunteen. Kissa tarjosi yhden mahdollisuuden oman turvallisen paikan ylläpitämiseen. Kissa voi olla yksi osan sisäisen turvan ja konkretian kodin rakentamisessa.

Ristiriitaisuus kotitilaan liittyen tulee esille Siirin kerronnassa. Toisella haastattelukerralla kysyessäni kokiko Siiri kodin muodostuvan enemmän ihmisistä vai tilasta fyysisenä rakennuksena keskustelumme eteni näin:

Minä: kaiken kaikkiaan mä ajattelin että niinku pystytkö sanoon että onko koti niinku enemmän semmonen paikka vai onks se enemmän ne ihmiset ketä sielä on ku

Siiri: (ynähdys) en (tauko) en mä oikein osaa sanoa kun tää on mulle niin semmonen ehkä mä korostan sitä liikaa mutta kun tän on isä ja äiti tehny

Minä: hmm

Siiri: mulle paikan missä mä saan viettää elämäni

Minä: hmm

Siiri: niin mä arvostan tätä semmosena

Minä: hmm

Siiri: työsuorituksena että tää on niitten elämäntyö

Minä: joo

Siiri: että vaikka tää on pikkunen koti mutta tää on mulle niinku kuninkaanlinna et mä ajattelen

Minä: joo no eihän tämä kovin pikkuinen ilmeisesti edes oo niinku (nauran)

Siiri: niin tota kyllä mä ylpeenä tuun tänne joka kerta kun tota kun mä pääsen kotiin kun mä pääsen tää on semmonen pyhä paikka mulle

Minä: joo mulla ny pisti tossa korvaan että et sanoit nyt ensimmäistä kertaa että tää on niinku äidin äidin ja isän työsuoritus että ajateletko että tää on kuitenkin enemmän oliks tää nimenomaan isän rakentama oliko äiti siinä paljo sit mukana

Siiri: oli oli äiti oli mukana eikä meillä olisi tätä omaa kotia ollu ilman äitiä

Minä: joo

Siiri: että äiti huolehti siitä että rahaa pistettiin sen verran piiloon että sitä että saatiin koti

Minä: joo

Siiri: et kyllä se äidin ansio oli että isä olis muuten juonu kaikki

Minä: niin joo

Siiri: että kyllä täs on iso plussa äidille ja äiti oli ihan yhtäjalkaa isän kans tekemäs töitä aina työpäivän jälkeen kyl se oli työhminen kiireestä kantapähän

Siiri oli kertonut hyvin samantyyppisesti jo ensimmäisessä haastattelussa arvostavansa sitä, että isä on tehnyt hänelle kodin ja sitä, että isä pyysi häntä jäämään perheensä kanssa kotiin asumaan. Hän sanoi, että *ehkä mä korostan sitä liikaa*, millä ehkä tarkoittaa sitä, että tästähän puhuttiin jo ensimmäisessä haastattelussa. Uutta tällä kertaa oli esille tullut äidin rooli kodin hankinnassa. Kenties talon rakentaminen on niin miehiseksi miellettyä toimintaa, että tämän vuoksi isä on helppo nähdä ensisijaisena kodintekijänä. Siirin kuvailema äidin tunnekylmyys liittyy siihen, että hän muistaa herkemmin kodinrakentajana isänsä, joka itki Siirin ollessa menossa naimisiin toivoen, ettei tämä jättäisi vanhempiaan ja kotiaan. Sen sijaan äiti, siitä huolimatta, ettei osallistunut tyttärensä

huoritteluun tai ollut väkivaltainen, oli jäänyt mieleen tunnekylmänä.

Vilkkonen (1997b, 196-224) on todennut noin 40-vuotiaiden naisten kirjoitetuista elämänerkityksistä, että isää kuvaillaan hyvin usein eloisilla tuokiokuvauksilla ja onnellisilla tarkkaan kirjoitetuilla kuvauksilla, sellaisissa tapauksissa, jossa isä on ollut juoppo ja väkivaltainen. Siiri muisti isästään paljon hyviä asioita ja väkivallan hän kertoo liittyneen isän alkoholin käyttöön. Siiri rakentaa kerrontaansa elämänsä tärkeistä tiloista oman kotinsa ympärille. Se on hänelle kuninkaanlinna ja vanhempiensa elämäntyö. Kotimetaforan varaan perustuvan kerronnan voi kriisiyttää esimerkiksi kertomalla yhteenkuuluvuuden ja huolenpidon puuttumisesta (Löyttyniemi 2003, 32). Siirin elämäntarinassa nämä kerronnan muodot liittyvät ensisijaisesti aiempien kotien vaiheeseen. Nykyisessä kodissa yhteenkuuluvuutta ovat olleet nakertamassa eroaminen puolison kanssa ja äidin vaikea luonne omaishoidettavana. Lapsuuden kotien vaiheista voi löytää myös yhteisöllisyyttä:

Siiri: ja siä oli kavereita ja kokoonnuttiin ulkona ettei silloin sitte niin paljo sillo toisissa ettei me sisällä paljo oltu

Minä: hmm

Siiri: me oltiin siä Paikan nimi ympäristössä

Minä: joo

Siiri: leikittiin ja että se ehkä tuntu sittenkin vähän paremmin kodilta sielä oli paljon lapsia eikä tarvinnu siä kotona välttämättä olla

Siiri: niin pojat vei mua polkupyörän tarakalla

Minä: joo

Siiri: ja jos ei mulla ollu rahaa niin ne sano että kyllä pikkusen täytyy tanssiin päästä ne makso mut sitte (nauraa) että lavoilla käytiin

Tämä yhteisöllisyys liittyy nimenomaan muiden lasten ja nuorten kanssa vietettyyn aikaan. Siiri luonnehtii itse paenneensa kotioleja kaupungille ja tansseihin jo hyvin nuorena. Voi ehkä myös ajatella kuten amsterdamlaisstudiosuorituksessa (Karsten 2005, 281-282) on todettu 1950-luvun lasten tilankäytöstä, että asuntojen pieni koko, köyhyys, lelujen vähyys ja käsitykset kodista ensi sijassa aikuisten alueena, jota he kontrolloivat, vaikutti myös suomalaisten lasten tilankäyttöön. Välttämättä lasten ulkona viettämä aika ei ollut heidän oma toiveensa ja valinnaista, vaan tilanteen sanelema pakko (ma., 281, 288; Korkiakangas 1996, 241). Ystävapiiristä voi löytää vastapainoa kodille. Ystävapiirissä voi myös itse saada ja tarjota muille sellaista hoivaa, josta kokee jääneensä paitsi. Palaan tähän vielä luvussa seitsemän.

6 Nykyhetki

Viihtyminen ja epäviihtyvyys ovat myös ruumiillisia kokemuksia. Kun avuntarve lisääntyy, tilaa ei enää pysty ottamaan siinä määrin haltuunsa kuin aiemmin. (Kainlauri 1998, 189-190.) Marjatta Marin (2003, 26) soveltaa feminististä tilatutkimusta vanhuksiin. Hänen mukaansa vanhoja ihmisiä koskee ainakin kolme asiaa, joiden on yleensä nähty liittyvän nimenomaan naisten tilasuhteisiin. Näitä ovat kotiin, yksityiseen kääntymisen, jonka voi kokea suorastaan pakottavana ja julkiseen tilaan liittyvät rajoittamiset sekä erilaisten uusien reittien rakentamiset turvallisuuden lisäämiseksi. Iäkkäitä autoilevia naisia tutkinut Anu Siren (2003, 122) kirjoittaa, että juuri yksityiseen liittyvien mielikuvien kautta iäkkäiden naisten liikkuminen voi olla suurempi ihmetyksen aihe kuin liikkumattomuus. Hänen tutkimansa naiset kyseenalaistavat luonnollisina pidettyjä käsityksiä iäkkäistä naisista (ma., 128). Iäkkäät naiset voivat kuvailla, että on täysin luontevaa ja ymmärrettävää, että he rajoittavat liikkumistaan (Koskela 1999a, 314; Koskela 1999d, 15). Omassa aineistossani tulee esille, että välillä ympäristön asenteissa heijastuu selvästi, etteivät iäkkäät naiset ole tervetulleita tulemaan esille ja muiden nähtäville. Pelon maantiede tulee aineistossa esille kun Siiri luonnehti, että nykyisin kaupungilla liikkuu kaikenlaisia hörhöjä tai Hilja kertoi yhden miehen väkivaltaisen käytöksen heijastuvan siihen, että pelkää kaikkia vähänkin erikoisesti käyttäytyviä miehiä. Aineistoon tutustuessa kiinnostuin pelon maantieteen sijaan enemmän konkreettisista liikkumisen esteistä. Myös sosiaalisille kohtaamisille sopivien paikkojen puute tuli esille aineistossa. Susan Wendell (1996, 18) tuo esiin, että iäkkäiden mahdollisuuteen osallistua yhteisönsä toimintaan liittyy usein samanlaisia esteitä kuin vammaisten osallistumiseen. Hän kritisoi (mt., 39) fyysisen ja sosiaalisen ympäristön rakentamista oletukselle kaikkien ihmisten terveydestä ja kyvykkyydestä toimintaan. Wendell (mt., 55-56) haaveilee yhteiskunnasta, jossa mahdollisuuksia esimerkiksi liikkumiseen olisi parannettu niin, että myös vammaisten ja sairauksista kärsivien mahdollisuudet olisivat samanlaiset kuin muiden.

Siinä missä nuoremmat naiset valitsevat reittejä esimerkiksi kaupungin illassa, vanhukset joutuvat liikkumisen hankaluuksien vuoksi rakentamaan myös omaan kotiinsa erilaisia turvallisuutta edistäviä polkuja. He voivat tukeutua liikkueessaan huonekaluihin ja suunnitella kotitöitä tarkasti. (Marin 2003, 26.) Tällaiset asiat tulivat selkeästi esille omassa haastattelussa. Moni kertoi erityisesti huimaamisista ja kaatumisista. Esille tuli esimerkiksi, että haastateltava saattoi liikkua omassa asunnossaan rollaattorilla ja tukeutumalla huonekaluihin. Joku toinen helpotti kotitöitään esimerkiksi sillä, että on luopunut raskaista matoista, eikä kantanut mattoja mattotelineelle asti, vaan ulos rappusten kaiteeseen, toinen taas valmisti helpompia ruokia. Arkisten toimintojen suorittamiseen on pitänyt kehittää uusia keinoja ja selviytymisstrategioita. Vakimo (2001) käyttää

ilmausta vanhuusteko tämän tyyppisestä toiminnasta. Riitta-Liisa Heikkinen (1991; 2000, 469) kirjoittaa asioista, jotka tuovat esiin ikääntymisen kokemusta. Näitä ovat esimerkiksi terveydentilan ongelmat, sairaudet ja menetykset sosiaalisissa verkostoissa. Aineistossani tuli esille, että arki täytyy muokata uudelleen ja varautua myös tuleviin muutoksiin. Esille tulivat menetykset tilan käyttämisessä ja niihin liittyvä sopeutuminen. Myös tulevaisuutta lähestytään usein ennakoiden mahdollisesti tulossa olevia menetyksiä ja rajoituksia. Esimerkiksi vanhainkotiin siirtymistä saatetaan odottaa myös uudenlaisen sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistajana. Voi myös kysyä, onko naisten tilankäyttöä rajoittanut läheisen ihmisen väkivalta tai uhkaavuus verrattavissa ikääntymisen fyysisten rajoitusten myötä tapahtuviin tilankäytön rajoituksiin. Näissä vaikuttaa olevan yhteneväisyyksiä ja eroja.

Käsittelen tässä luvussa haastateltavien elämän haastattelujen lähietken tapahtumia. Jäsennän niitä ulosjäämisen kokemukseen liittyen. Tästä käytän esimerkkinä erityisesti lähipihan merkitystä keinuttomuuden kautta. Tämän lisäksi käsittelen omasta kodista pois kärräämisen pelkoa ja oman kodin rajoittavuutta. Kirjoitan myös siitä, miten haastateltavat kuvailivat tekemisen rajoituksia ja tekemättömyyttä mutta myös heille tärkeää toimintaa, josta he yhä pystyvät suoriutumaan. Tässä luvussa viitataan myös haastateltavien aiempiin elämänvaiheisiin, jotka valottavat nykytilannetta.

Vanhojen naisten ulossulkeminen

Olin kiinnostunut siitä, kokevatko haastateltavat nykyisen tilanteensa niin, että liikkumiselle erilaisissa tiloissa on liikaa esteitä. Keskustelimme esimerkiksi mahdollisuuksista ja vaikeuksista päästä ulkoilemaan ja hoitamaan asioita. Esimerkkinä pakottavasta kotiin kääntymisestä käy Helvin kertoma. Hän asui kerrostalossa ja kertoi kaipaavansa omakotitaloon.

Minä:mikä on erityisesti sit sellasta mitä sieltä omakotitalosta kaipaa verrattuna tähän nyt sitten

Helvi:no sitä että kun olis saanu niinku olla kesälläkin istua siinä keinussa ja

Minä:ulkona ja

Helvi:niin

Minä:hmm

Helvi:täällä tommonen parveke kun tota tosson niin kuuma

Minä:joo

Helvi:kun siihen paahtaa toi aurinko että ei siinä jaksa istua

Minä:joo näköjään tosson sitte tossa sisäpihalla niinku siinä on lähinnä niitä lasten leikkipaikkoja taas

Helvi:no niin ei tähän oo mitään laitettu semmosia vanhempia ihmisiä varten

Minä:niin joo

Helvi:vaan ihan pelkästään noita

Minä:hmm

Helvi:laitettu leikkimökkiä ja semmosia

Minä:joo

Helvi:niin tota mä muistan kun meitä oli sitte vähä iäkkäämpiä ihmisiä tässä tossa oli tossa ton talon päätyssä semmonen vanha ihminen joka kans myi omakotitalonsa

Minä:hmm

Helvi:ja tuli tohon noin ja (...) Tiina nyt ja sitte tossa (...) ja sitte Tiinan alapuolella niin semmonen joka kuoli

Minä:hmm

Helvi:niin noin semmonen joka möis kans talonsa

Minä:hmm

Helvi:tosta Alueen nimi ja tuli tänne

Minä:joo

Helvi:niin tota ja minä nyt olin

Minä:hmm

Helvi:niin ensimmäisessä kokouksessa kun oli toi niin me sanottiin sielä että tota meille kans keinu

Minä:hmm

Helvi:että kun lapsille laitettiin

Minä:joo

Helvi:kaikki noi leikkipaikat ja tommoset että eikö meillekin vois laittaa keinua että me saatas siinä istua tohon johonkin nurmikolle

Minä:hmm

Helvi:ja jutella ja seurustella

Minä:hmm

Helvi:juu isännöitsijä sanoi ei semmosia keinuja voi laittaa että lapset siihen kumminkin tunkee ja siinä tulee semmonen tappelu sitte niitten kanssa sitte ohan niillä lapsilla keinuja tuola on keinut ja tossa on monta keinua niillä

Minä:hmm

Helvi:että kyllähän ne olis häätäny ja voinu häätää poies

Minä:niin joo

Helvi:ne lapset siittä

Minä:eikä siä nyt varmaan aina samaan aikaan oltasi muutenkaan oltu (naurahdan)

Helvi:ei ei on tuollakin tuo tuola tuola Asuntoalueen nimi

Minä:hmm

Helvi:kun on mun vanhoja työkavereitani ni semmosissa kerrostaloissa niillä on siä keinuja tommosia ja vaikka siäkin varmaan lapset käy keinumassa mutta kyllä ne häätää kun ne on niille vanhuksille laitettu ne keinut

Minä:hmm

Helvi:niin tota en mä sitte tiä että millä konstin ne pääsee ne vanhukset sinne keinuun että häätäkö ne ne lapset pois vai meneekö ne lapset ollenkaan siä keinuun

Minä:joo

Helvi:niin ne sanoo että kyllä heillä keinuja ainakin on

Minä:joo

Helvi:joo mutta tässä sano heti sillai se isännöitsijä että ei semmosia keinuja laiteta että siinä on iankaikkinen riita niitten lasten kans

Minä:se varmaan tuntu vähän tyhmältä sitte (naurahdan) tai vai tuntuko että niitä ei saanu että ku te pyysitte oikein niinku

Helvi:ni

Minä:ja isommalla porukalla vielä että

Helvi:joo kyllä se tuntukin että minkätakia meille semmonen vastaus annettiin että kun tota kehitetään vaan jatkuvasti siihen tuodaan joka kesä niin mu noille sitä sitä hiekkaa ja

Minä:hmm

Helvi:ja sitte tota laitetaan kaikenmaailman häkkyröitä siihen lapsill

Minä:joo

Helvi:ei vanhuksille

Minä:joo

Helvi:mutta se että ei tässä kai vissiin oo että niillä on kesämökkiä ja semmosia että mihkä ne sitten menee noi jotka on tua ylhäällä

Tässä piirtey selkeä vastakkainasettelu lapsiperheiden ja vanhusten tarpeiden ja toiveiden välille. Helvi kokee tulevansa suljetuksi kotiin. Yksityinen tila on hänelle ahdas. Esimerkiksi kotiäidin elämän voisi yhtä lailla nähdä kääntyvän kodin piiriin. Tälle kodille luonnollinen laajentuma olisi pihalla sijaitseva lasten leikkialue. Helvi itse haluaisi mennä ulos istumaan. Yhtiökokouksen tapahtumien perusteella hän on havahtunut siihen, ettei hänen luonteva tilansa tai se, mitä muut ajattelevat hänen ikäisille ihmisille luontevaksi tilaksi, aukene parveketta pidemmälle. Parvekkeella Helvi ei voi istua koska kuumuus tekee siitä epämiellyttävän paikan. Pihalla seisoskeleminen on paitsi raskasta, eikä samalla tavalla kutsuvaa kuin keinuminen keinusssa, joka on tarkoitettu juttelua ja seurustelua varten. Kvick (2001, 80) kirjoittaa tilan ulossulkevuudesta ja käsittelee pelon vaikutusta siihen, ettei jossain tilassa voi viettää aikaa. Helvin tilankäytön rajoittaminen ei johdu pelosta vaan käytännön järjestelyjen sanelemasta pakosta. Helvin haastattelussa kertoman perusteella yksityinen tila laajenee lähinnä hankaliksi rappusiksi ulkona. Rappusten siisteydestä huolehtiminen ja niissä kulkeminen on Helville vaikeaa. Haastateltava kuvaili surullisesti sitä prosessia, jossa hän kokee itsensä ja tuttaviansa tulleen ohitetuiksi vanhuksina tilojen ja tilojen suunnittelun ollessa nuoria varten. Heidät on ikään kuin pakotettu sisätiloihin. Helvin kannalta tämä syrjäyttäminen talojen keskellä olevalta piha-alueelta on myös keskustasta periferiaan sysäämistä. Riita lasten kanssa päättyy ennen alkamistaan iäkkäiden tappioksi.

Tuula Gordon (2000) käsittelee marginaalisuutta niin, ettei sitä tulisi ymmärtää yksioikoisesti heikkoutena ja vallattomuutena, muttei myöskään vastarinnan paikkana. Helvi kuvaa itsensä ja tuttavansa aktiivisina iäkkäinä, jotka yrittivät järjestää lähiympäristöään itselleen mieluisaksi. Tämän he tekivät taloyhtiön ensimmäisessä kokouksessa. Voisi kuvitella, että tässä vaiheessa toiveisiin olisi helppo tarttua ja ottaa ne mukaan pihapiirin kehittämiseen. He kokivat, että heidät tyrmättiin ilman vakuuttavia perusteluja. Vaikkei Helvi itse nosta esille sukupuolta, vaan puhuu vanhuksista, olivat kaikki hänen nimeltä mainitsemansa talon asukkaat, jotka osallistuivat vaatimukseen keinun saamiseksi, naisia. Keinuvaatimus on hyvä esimerkki vanhusten ja vielä erityisesti vanhojen naisten tilan rajoittamisesta siitä huolimatta, että he itse vaativat muuta. Helvin kuvaus siitä, ettei pihaan laitettu keinua tuo myös esille sen, ettei hän itse hyväksy tilannetta eikä heidän asiassa samaansa vastausta. Helvi on selvästi tyytymätön tilanteeseen. Hän korostaa sitä, ettei pihalle laiteta mitään vanhuksille. Lasten leikkipaikan tavarat ovat hänestä *kaikenmaailman häkkyröitä*. Häkkyräksi kuvaileminen herättää mielikuvan epäesteettisestä, huonolaatuisesta ja -kuntoisesta tavarasta.

Vaikkei vanhuksia enää siirretä syrjässä sijaitseviin kunnalliskoteihin, voi Helvin kuvailemassa ilmiössä silti nähdä näkymättömäksi tekemistä, ulossulkemista. (Marin 2003 28-29.) Tuula Helneen (2002) kirjoitukset syrjäytymisestä ja syrjäyttämisestä soveltuvat osin tiloista ulossulkemisen tarkasteluun. Hänen mukaansa syrjäyttämistä tulee katsoa yhteiskunnan keskuksesta käsin. Siellä eivät varmasti ole iäkkäät vanhat naiset. Helneen (mt., 82) mukaan lähes kenestä vain voi tulla potentiaalinen syrjäytyjä. Hän antaa esimerkkimääreinä nuoruuden ja tehokkuuden. Koska vanhuksilta puuttuvat nämä ominaisuudet myös heidät voisi nähdä mahdollisina syrjäytettyinä. Syrjäytymistä voi käsitteellistää spatiaalisen ja symbolisen kautta. Helvi voi omasta näkökulmastaan tehdä eroa heihin ja meihin, vanhuksiin ja lapsiin ja esimerkiksi talon lapsiperheet taas toisinpäin. Rajanvedot meihin ja toisiin tulevat tärkeiksi. Helne (2002, 19, 55-56, 169-192) tarkoittaa ulossulkemisella syrjäytymistä voimakkaampaa rajanvetoa toisiin, ulossulkemista yhteisön normaaleista elämäntilanteista. Ulossulkeminen voi olla konkreettista joihinkin tiloihin pääsyn estämistä. Edellä olevassa esimerkissä kyse on siitä, ettei tilaa pysty hyödyntämään omien toiveidensa mukaisesti ja omalta kannaltaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Sheila M. Peacen ja Caroline Hollandin (2001, 1-3) mukaan iäkkäät, joilla on vähän taloudellisia resursseja ja joilla on sairauksia ja liikuntaesteitä kuuluvat helposti asumisessa syrjäytyvien ryhmään. He puolustavat asumismuotoja, joissa voitaisiin ottaa huomioon sekä vanhusten avuntarpeet että halu itsenäisyyteen mutta myös mahdollisuus kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. Oleellista vanhusten pelkojen vähentämisessä voivat olla sosiaaliset kontaktit sekä toisten vanhusten että eri-ikäisten ihmisten kanssa (Ruth & Öberg 1987, 22). Keinu mahdollistaisi toiminnallisen sosiaalisuuden. Lisäksi se sijoittuisi keskipisteeseen piha-alueella ja siitä voisi muodostua sosiaalisen kanssakäymisen keskipiste, jossa eri-ikäiset ihmiset voisivat tavata toisiaan. Sieltä tilan antaminen vanhuksille olisi ollut heidän hyväksymistään taloyhtiön täysivaltaiseksi jäseniksi. Yksinäisyys liitetään usein vanhuuden uhkakuvaksi. Tämän vuoksi ryhmän jäsenyys on merkittävää vanhuksille. (Vakimo 2001, 251.) Koskelan (1999d, 2) artikkelia voi mielestäni lukea myös utopian näkökulmasta. Mitä enemmän naiset liikkuisivat ja tukisivat toisiaan sitä vaarattomaksi tilat muuttuisivat. Utooppisuus korostuu Helvin kertoman esimerkin kohdalla. Kun sopiva tila puuttuu ulkoa on ymmärrettävää, ettei siellä oleilla. Koskelan (1999a, 310; 1999d, 2) mukaan naisilla on kyllä keinoja ja kykyjä tilanteiden hallintaan: naiset voivat tuntea luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa selviytyä uhkaavista tilanteista ja myös auttaa muita naisia, jos näkevät näitä ahdisteltavan. Iäkkäiden naisten kohdalla ajattelen tämän erityisen tärkeäksi. Heidän toimintaansa ei kuitenkaan välttämättä oteta vakavasti, vaan se halutaan tehdä näkymättömäksi. Sitä ei myöskään helposti nähdä suoranaisena syrjintänä ja ahdisteluna, mikä vielä vaikeuttaa näiden

naisten asemaa.

Yllä kuvaamaani voi tulkita myös niin, että Helvin kapeneva tila vertautuu vastakohtaisena lasten yhä laajemmalle piha-alueen haltuunotolle. Graham Rowlesin (1981; ref Monk & Katz 1993, 18) mukaan vanhukset eivät kuitenkaan koe liikkumismahdollisuuksien kapenemista vastakkaisena sille, että, lapset laajentavat käytettävissään olevaa tilaa. Monk ja Katz (ma.) eivät mainitse Rowlesin (1981) perusteluita. Uskon, että Rowlesin (ma.) kantaa voi perustella jo vanhusten elämäkokemuksen myötä kertyneellä ymmärryksellä. Vanhusten voimavaroja ovat esimerkiksi elämäkokemus, muistot ja elämäntarina (Koskinen 2005, 195). Vanhuksella on muistissaan myös notkea ja vapaammin liikkunut minänsä. Vanhuudessa laaja paikkakokemus voi säilyä muistojen vuoksi. Muistelutilanteet samoin kuin erilaiset esineet virittävät henkilöhistoriallisia muistoja itselle merkittävistä paikoista. (Sarola 1994, 121.)

Helvin kokemuksen vastinparina toimii Marketan kokemus, joka täsmentää sitä, ettei häntä ole suljettu pois pihaltaan. Päinvastoin ikäihmisenäkin häntä katsellaan siellä mielellään. Hän on osa lähiympäristöään. Hän edustaa häntä ulkona katselleelle kommentoijalle sitä, että tehokkuuden sijasta voidaan arvostaa myös rauhallisuutta ja tyyneyttä. Tämä esimerkki paikantuu pikemmin mieluisiin tiloihin, ei olemisen rajoittamiseen. Liitän sen tähän vastinpariksi Helvin kertomalle.

Marketta:mä sain noilta lapsilta 80 vuotis lahjaa niin semmosen telttakeinun

Minä:joo

Marketta:telttakankaasta ja se laitetaan mulle tähän omaan pihaan (...)

Marketta:joku justiin sano et se on kauheen kiva katella kun sä aina istut tossa keinussa

Helvin ja Marketan kertoman perusteella heidän nykyisissä taloyhtiöissään suhtaudutaan eri tavoin iäkkäisiin ihmisiin. Marketan haastattelusta löytyi myös toisenlaisia aineksia. Hänellä oli mahdollisuus istua pihalla mutta piha oli päivisin yleensä tyhjillään.

Minä:joo se oli ilmeisesti aika sosiaalista se elämä

Marketta:ni oli joo

Minä:sielä että

Marketta:joo niin oli

Minä:et siin oli niinku ainaki en tiää onko siinä sitte eroa vaikka tähän että tässä

Marketta:hmm

Minä:ku ilmeisesti ihmiset käy töissä

Marketta:ni o

Minä:ja on päivät töissä

Marketta:juu

Minä:ja on päivät poissa ni

Marketta:ei ikinä puhuta mitään

Silloin kun hänellä itsellään oli pikkulapsia Marketta asui perheensä kanssa kerrostalossa. Kerrostaloasumiseen liittyneiden monien yhteisyyttä tuottavien käytäntöihin verrattuna ihmisiä ei näy nykyisen taloyhtiön piholla, eikä naapureiden kanssa puhuta. Marketta mainitsee haastattelussa muuallakin sen, että ihmisiä ei näy ja asukkaat vaihtuvat tiheään tahtiin. Jonkinlaista naapuriapua hän kuitenkin sai nykyisessä asuinpaikassa. Naapurit hakivat hänen postinsa laatikosta ja veivät mennessään Marketan oven kahvaan jättämän roskapussin. Marketta kuvailee myös vanhuksille tarkoitettua toimintaa, jonne hänet haettiin kotoa viikoittain ja, jota hän selkeästi odottaa.

Pois kärräämisen pelko ja oman kodin rajoittavuus

Vaikka ruumis saattaa kärsiä kolotuksista ihminen pystyy silti tuottamaan merkityksiä elämälleen ja käsitteellistämään sitä (Gubrium 1993, 187). Tedren (1999, 80-81) mukaan ruumiillisuus nousee esille silloin, kun ei suoriudu normaaleista toiminnoista. Tässä tulee esille se, että ruumis voi olla paikalleen sidottu kun ihminen ei pysty vapaasti liikkumaan. Aineistossani näkyi paljon myös kompastelevaa ja pyörtyvää ruumiillisuutta. Yleensä kaatumisen pelkääminen oli haastateltavilleni suurin este kodin ulkopuolella liikkumiselle ja se vaikutti myös omassa kodissa liikkumiseen.

Riitta-Liisa Heikkinen (2000) selvitti 1910 syntyneiden ikääntymiskokemuksia kahteen kertaan viiden vuoden välein toteutetuilla haastatteluilla. 80-vuotiaat ottivat yleensä etäisyyttä ruumiillisuuteen, ja useimmat kokivat itsensä nuoriksi ja energisiksi, toisin sanoen, he eivät olleet ylittäneet rajaa vanhuuteen. Hänen (2000, 469; 1991, 292-293; 1998, 70) mukaansa vanhuuden havaitseekin silloin kun arkielämässä alkaa olla vaikeuksia, terveydentila heikkenee ja elämässä on menetyksiä. 85-vuotiaiden kokemuksissa oli usein näkyvissä ruumiillisuuden korostuminen, samastuminen omaan ruumiiseen (Heikkinen 2000, 479, 481). 85-vuotiaista enemmistö tunsi itsensä vanhoiksi, mikä näkyi haastatteluissa uusina narratiiveina, jotka liittyivät muutokseen ja heikentymiseen (ma., 472). Monesti kronologista ikää tärkeämmäksi vanhuuden määrittäjäksi voi nousta heikentynyt terveys ja toimintakyvyn vajaus. Esimerkiksi yksi sosiaalitalkkareista on luonnehtinut erästä asiakkaanaan olevaa pariskuntaa niin, että huolimatta siitä, että he ovat kronologiselta iältään hänen vanhimmat asiakkaansa, he kokevat itsensä niin terveiksi ja nuoriksi, etteivät ole tarvinneet juurikaan apua.

Minä:niin tekin varmaan silloin kun muutitte tähän niin liikutte tietysti vielä ihan täysin ja

Marketta:joo niin juu kyl joo

Minä:joo

Marketta:ei mitään ollu ei olis tämmöseen tullukaan olis semmosen käsittäny että vanhaks tulee ja ja tota

Minä:hmm mutta pitkäänhän te ootte jo tässä asunukki että

Marketta:ni

Minä: toisaalta et voiko niin pitkän tähtäimen kuinka pitkälle sitä pystyy ajattelemaan

Marketta: ni

Minä: niinku

Marketta: ei sitä pysty millään aatteleen että ihminen semmoseks ja tämmöseks rupiaa tuleen että jalat on tämmöset

Haastateltavani korostivat pääosin viime vuosina terveydentilassaan tapahtuneita muutoksia, jotka rajoittivat heidän liikkumistaan ja olemistaan. Tämä tulee esille edellä olevassa katkelmassa, jossa Marketta hämmästelee sitä, ettei osannut ajatella muuttaessaan nykyiseen asuntoonsa liikkumisen esteitä, joita hänellä nyt on. Luonnehtisin näitä nykyhetken terveydentilan ongelmia kuvailevia kohtia haastattelujen vähiten kiteytyneiksi kohdiksi, vaikka haastateltavani kertoivat kaiken kaikkiaan tynesti elämästään. Nämä tulivat esille huolina tai ilmauksina, joissa aistin huolta. Huoli ilmeni esimerkiksi mahdollisuudesta, että joutuisi muuttamaan kotoaan pois. Haastateltavistani useimmat olivat tyytyväisiä koska saivat asua kotona. Kotona asuminen ja tietoisuus siitä, että jatkossa saattaa joutua turvautumaan muunlaiseen asumismuotoon voi luoda pelkoja. Kodista muuttaminen vanhuudessa huonon terveydentilan takia on monesti voimakkaasti emotionaalinen kokemus (Cooper Marcus 1992, 107). Epävarmuus ja vaikeudet kotona selviämässä sekä se, että joutuu välillä sairaalaan, kasvattavat usein kiintymystä kotiin (Eräsaari 1995, 152). Vaikka koti ei liikuntarajoitteiselle välttämättä näytä täydelliseltä asuinympäristöltä, laitosta voi kotona asuva kuvailla kotiin verrattuna jopa vankilana (Palkeinen 2005, 37). Tilojen merkityksellistämisen henkilökohtaisuus tulee esille siinä, että haastateltavieni ajattelutavat nykyisestä kodista muuttamisesta vaihtelivat.

Helvi: en mä olis millään että kyllä omakotitalossa on sentään mukavampi asua kun tämmösessä

Minä: joo onks tää mitä mieltä nyt tästä sitte oot onko onko tää tullu onko tähän tottunu vai onko edelleen

Helvi: pakkoha

Minä: hmm

Helvi: se on tottua

Minä: joo

Helvi: ja olla niin kauan kun tästä sitte poies kärrätään

Minä: joo (kuiskaten)

Helvi: kai sekin aika tulee

Minä: joo

Helvi: noi on noin aika vaikeet noi rappuset

Joskus onnelliset muistot aiempien elämänvaiheiden paikoista voivat tuottaa surua kun niitä vertaa nykyhetken paikkoihin (Cooper Marcus 1992, 88). Helvin kertoman mukaan kaikki hänen elämäänsä sisältyneet muutot ovat olleet epämieluisia. Hänellä on ihania muistoja lapsuuden asuinpaikasta, joka oli hänen mukaansa ihana paikka lapsille. Hän kuvailee elävästi, miten esimerkiksi uimaan ravattiin jatkuvasti kuumina kesäpäivinä. Hänellä ja ystävillä oli tuolloin aikaa

leikkiä, touhuta; *huinata aamusta ehtooseen*. Lapsuudenkodista muuttaminen perheen kanssa toiselle alueelle omakotitaloon oli jo ollut sellainen muutto, johon hän ei ollut aikoinaan halukas. Myös omakotitalosta nykyiseen kerrostalo-asuntoon muuttamista hän kuvailee vastenmielisenä. Tällöin sisar toimi asiassa aloitteentekijänä koska oli sitä mieltä, että omakotitalosta huolehtiminen on liian raskasta. Tulevaisuus näyttäytyy melko lohduttomana. Helvi on tottunut pakon sanelemana asumaan kerrostalossa. *Poies kärrääminen* kuulostaa siltä, että tulevaisuudessa mahdollinen joutuminen esimerkiksi vanhain- tai palvelukotiin olisi yksi vastentahtoinen muuttaminen lisää. Se olisi myös jatkoa muuttojen sarjassa, jossa varsinaisen muuttopäätöksen järjen realiteettien sanelemana tekee joku muu kuin Helvi itse ja Helvin on pakosta alistuttava ratkaisuun tai tehtävä oma päätöksensä näiden järkisyiden perusteella (ks. myös Vilkko 2000, 219-220). *Kai sekin aika tulee* kuvaa elämäntilanteeseen ja asumiseen liittyvää epävarmuutta sellaisessa vaiheessa vanhuutta, jossa oleminen tässä hetkessä ja lähitulevaisuudessa korostuu, terveydentilan ongelmien vuoksi (Vakimo 2001, 289-290). Samaan tapaan Helvi kuvaa sukulaisensa järjestäneen hänelle kotiavut. Sukulainen oli ollut erityisesti huolissaan siitä, ettei Helvi muistaisi ottaa kaikkia lääkkeitään.

Helvi:mää sanoin et en minä semmosia palveluita huoli mutta se vaan oli sitä mieltä että kyllä (nauraa) ei se ny ihan tosissaan pakottanu (nauraa)

Minä:hmm

Helvi:yritytti puhua järkee

Järkisyiden ja perustelujen vuoksi Helvi suostui ottamaan kotiapua, vaikka oli ensin ollut sitä mieltä, ettei huolisi palveluita. Helvi myös kuvaa mahdollista tulevaa muuttoa ikään kuin hänet vietäisiin väkisin kärryllä. Tällä hän voi tosiasiallisesti viitata siihen seikkaan, että kun ei enää selviä hissittömän talon rapuissa, kuljettamiseen tarvitaan jokin apuväline. Kärrääminen on kenties myös ilmaus sille epävarmuudelle, joka tulevasta kohtelusta ja hoitopaikasta on.

Minä:että vieläku kuluu vuosia niin haluaisitteko tässä olla tai ootteko ajatellu että haluaisitte johonkin muualle sitte

Annikki:Koukkuniemeenhän minä menen

Minä:joo

Annikki:sitte ku mä tulen huonoks

Minä:niin joo tuntuuk se niinku mielusalta paikalta onks se tuttu paikka teille

Annikki:ei olihan se ystävänä siä vähän aikaa

Minä:joo

Annikki:ei se oikeestaan tuttu oo

Minä:joo mut sielä ootte käynny kuitenkin häntä kattomassa

Annikki:juu

Minä:joo

Annikki:mutta mä luulen että hän ei tykänny siä kyllä olla

Minä:joo sanoko hän että hän ei tykkää

Annikki: ei sanonu mitään musta tuntu ettei hän tykänny siä olla
Minä: joo no onko teillä siitä sit jääny sellanen et tuntuuko teistäki ettette kovin mielellänne menisi sinne
Annikki: menen minä sinne niin pian kun vaan mahdollista vaikka miltä tuntus
Minä: niin joo siis tarkoitatteko te että vaikka nyt olisitte halukas menemään jos vain
Annikki: en mä kyllä nyt mee
Minä: joo mut sitte sittekö jos niinku ei enää
Annikki: huonoksi tulee niin sitte mä menen
Minä: joo
Annikki: mikäs siel on ollessa sitte
Minä: hmm
Annikki: tykkäs taikka ei

Annikki uskoo tulevaisuudessa muuttavansa vanhainkotiin. Lainaamassani haastattelukatkelmassa sekoitan välillä tilannetta ymmärtämällä Annikin kertoman *menen minä sinne niin pian kun vaan mahdollista* siihen, että Annikki toivoisi muuttoa jo tällä hetkellä, vaikka hän puhuu nimenomaan tilanteesta, jossa hänen kuntonsa heikkenisi nykyisestä. Annikki rakentaa tulevaa mahdollista muuttoa kertomalla edesmenneen ystävänsä olosta vanhainkodissa. Hänelle oli jäänyt vaikutelma, ettei ystävä viihtynyt siellä. *Koukkuniemeenhän minä menen, vaikka miltä tuntus, mikäs siel on ollessa sitte, tykkäs taikka ei* ilmauksiin voisi tiivistää Annikin käsityksen vanhainkotiin joutumisesta. Vanhainkoti on ikään kuin kohtalonomainen pakko kun oma kunto saavuttaa tietyn pisteen. Voi myös ajatella, ettei Annikki halua ottaa kantaa vanhainkodin mukavuuteen. Näin on ehkä siksi, ettei hänellä ole vanhainkodista omakohtaista kokemusta. Annikki myös käytti ilmausta *menen*. Näin hän tuo esille oman valitsemisen ja toiminnan toisella tavalla kuin kärräämisestä puhunut Helvi.

Minä: niin tässä yks rouva sano joka oli sielä oli niinku käyny väliaikaispaikalla niin hän sano että kun sielä on niin ihanaa että ku kaikki tehdään valmiiksi (nauran)
Annikki: jaa että tykkäs
Minä: niin että hän ainaki tykkäs sitte mutta mutta tietysti onhan se varmaan se oman kodin jättäminen aina sit
Annikki: oma huonehan niillä on

Keskustelumme jatkuu sillä, että viitataan Marketan haastatteluun ja hänen kokemukseensa vanhainkodin ihanuudesta. Tuon esille, että oman kodin jättäminen voi olla vaikeaa. Tällöin Annikki napauttaa, että onhan vanhainkodissa oma huone. Hän rakentaa käsitystä siitä, että kodin tai vähintään oman yksityisen tilan voi rakentaa minne tahansa, jossa on omaa tilaa (Granfelt 1998, 107; 2003, 160).

Liikuntakyvyn rajoituksista ja sairauksista kärsivä ihminen voi kokea irrallisuutta omassa ympäristössään vaikka voisikin asua tutussa kodissaan (Pietilä & Tervo 1996, 31). Tämä johtuu

kenties siitä, että vaikka koti aiemminkin saattoi olla elämisen keskus, ennemmin muu ympäristö oli selkeämmin yhteydessä kotiin. Kodista tulee enemmän irrallinen saareke kaiken keskellä jos ei sieltä kykene liikkumaan vapaasti sen ympäristössä ja edemmäksi. Kun oma ruumis rajautuu lähinnä omaan asuntoon, ja jopa niin että siellä ei kykene tekemään kaikkea tai esimerkiksi sänkytilaaksi joutumisen myötä, myös koti merkityksellistyy uudella tavalla. Tutuksi käyneet rituaalit ja liikkumisen polut asunnossa voivat tuoda turvallisuuden tunnetta. Tähän voi myös liittyä se, että raja itsen ja koetun ympäristön välillä katoaa. Vanhustutkimuksessa muisti ajatellaan usein myös peilinä. Tällöin tärkeä on erilaisten kodissa olevien tavaroiden mennyttä ja tulevaa yhdistävä ja näin elämäntarinaa luova funktio. Liikkumiseen perustuvan ruumiillisuuden ja peiliajattelun yhteenkietoutuva luonne tulee esille erityisesti liikuntakyvyn menetyksen myötä, jolloin mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa kodissa olevien tavaroiden kanssa vähenee. (Krasner 2005.)

On tärkeää huomata, etteivät koti hyvänä asuinpaikkana ja laitos vankilana ole ainoita tapoja, joilla niitä aineistossani käsitteellistettiin. Esimerkiksi jo edellä oleva Annikin suhtautumistapa on tavallaan hyvin käytännöllinen. Asumisen kustannukset ja toimintakyvyn kannalta paras toimivuus ja asunnon helppohoitoisuus voivat olla tunnesiteitä tärkeämpiä asioita asumismuotoa mietittäessä (Rowles 1993; Heywood ym. 2002, 86-87). Vaikka vanhainkotiä ei voisi nostaa oman kodin veroiseksi asumisen järjestelyksi vanhainkodissa asuminen voidaan hyväksyä omasta hyvinvoinnista huolehtimisen ehtona (Rubinstein & Parmelee 1992, 158-159). Vaikka Annikin kertomassa voi aistia myös ajatusta vanhainkodista epämiellyttävänä paikkana niin hän tuo esiin myös oman tilan kodiksi tekemistä vanhainkodissa. Voi myös ajatella, että vastenmielisyys ei välttämättä kohdistu itse vanhainkotiä kohtaan vaan vaihetta, jota Annikki ennakoiki luonnehtimalla *huonoksi tulee niin sitte mää meen*. Terveystilan heikkeneminen voi olla pelottavampi asia kuin vanhainkotiin päätyminen.

Kirsi Lumme-Sandt (2005, 141) huomioi, että kotoa muuttamisesta kysyminen on helposti nuoremman haastattelijan mielestä arkaluonteisempaa kuin haastateltavien, joille kunnan heikkeneminen ja muuttaminen on asia, jota he ovat miettineet ja johon haluavat konkreettisen ratkaisun. Marketta toivoi saavansa pysyvän vanhainkotipaikan ja kehui vanhainkodin sosiaalista ilmapiiriä ja palveluja, kuten esimerkiksi valmiita ruokia ja sänkyjen petaamista. Hän koki olevansa enemmän vankina omassa kodissaan, jossa on yksinäistä ja josta poistuminen on hankalaa huonosti liikuntarajoitteiselle suunnitellun pihan vuoksi.

Minä:joo elikkä elikkä onko teillä jotain toivomuksia siitä että mistä mistä elämänvaiheista te mieluiten puhuisitte esimerkiksi

Marketta: no se nyt on kauheeta tää yksistään asuminen täällä

Minä: joo

Marketta: ja sitte toi kun ei pääse tonne alas

Marketta: kesälläkin se tie niin santanen niin vie niin lujaa etten mä jaksaa

Minä: joo

Marketta: millään pitää vastaan

Minä: se oli niin jyrkkä

Marketta: niin on se on niin jyrkkä ja kesällä on samalla lailla jyrkkä ja talvella on viä liukas

Marketta kertoi, että puhuu mieluiten siitä, miten kamalaa kodissa yksin asuminen on. Tähän avaukseen aivan ensimmäisen haastattelun alussa tosin saattaa hiukan vaikuttaa se, että hän oli ilmeisesti käsityksessä, että olisin jokin työntekijä, joka kartoittaa vanhusten tilanteita. Arvelin jälkeinpäin, että hänellä oli ajatus, että olisin mahdollisesti pystynyt vaikuttamaan myös laitossijoituksiin. Tämä Marketalla tietämättäni ollut käsitys tuli korjatuksi vasta ensimmäisen haastattelun loppusuoralla hänen kysytyään, kuka maksaa minulle palkan ja kun selvitin, että olen opiskelija, enkä esimerkiksi kaupungin työntekijä tai minkäänlaisessa työsuhteessa projektiin liittyen. Marketta kokee kodin rajoittavan hänen liikkumistaan ja vaikkei hän tässä katkelmassa suoranaisesti puhu yksinäisyydestä vaan yksinasumisesta niin kerronnassa tulee esille sosiaalisten suhteiden kaipuu. Alla seuraavassa katkelmassa hän myös puhuu yksinäisyydestä.

Marketta: kyllä siä niin hyvänä pidetään että

Minä: joo

Marketta: jokaikisellä on oma huone ja sitte tota siä petataan joku käy sillä aikana petaamassa kun ollaan aamupalalla

Minä: joo

Marketta: päiväpeitteen siihen ja täkit suoraan ja

Marketta: sielä oli hyvä olla ihan kyllähän se tietysti kun kotiokin tuli ni tuntu kivalta kun tuli kotio mutta

Minä: hmm

Marketta: on se yksinäistä semmosta täällä

Marketta toivoo helpotusta arkisiin kotiaskareisiin: valmiita ruokia ja sänkyjen petaamista. (ks. myös Lumme-Sandt 2005, 141). Hän kuvailee kotona olemista yksinäiseksi. On myös hyvä muistaa, ettei yhteen paikkaan kiintymistä tule vanhusten kohdalla liioitella ja omaa asuntoa aina pitää automaattisesti parhaimpana asumisvaihtoehtona (Rowles 1993; Vilkkö 1997a, 179-182; Vilkkö 2000). Vanhainkotipaikkoja on vähennetty niin paljon, että on myös paljon vanhuksia, joilla voisi olla halua muuttaa vanhainkotiin mutta koska vanhainkotipaikkoja on vähemmän kuin

tarvitsijoita he eivät täytä asetettuja kriteerejä. Paikkoihin kiintyminen on läpi elämän jatkuva prosessi. Vanhat kiintymyksen kohteet voivat pysyä vaikka tulisi uusia. (Rubinstein & Parmelee 1992, 143.) Haastateltavistani kaikki olivat asuneet vähintään kolmessa eri asunnossa elämänsä aikana. Olisi kiinnostavaa tutkia vaikuttaako esimerkiksi se, että on muuttanut leskeytymisen jälkeen uuteen asuntoon mahdolliseen haluun muuttaa palvelutaloon tai vanhainkotiin vai määrittävääkö muut asiat muuttamisen haluttomuutta tai halua. Marketta kertoi kiintymyssuhteesta moniin elämänsä asuntoihin. Hän vaikutti pystyvän joustavasti kiintymään uusiin paikkoihin. Vanhainkoti tuli esille haaveena uudesta paikasta, johon kiintyä.

Minä: mua on sillai ruvennu hyvin paljo kiinnostaan nuo erilaiset että miten sitä jotkut kun jotkut ei ei halua missään nimessä kotoaan lähtee mihinkään ja toiset taas haluaa että miten sitä sitte

Marketta: ni

Minä: perustellaan ja

Marketta: niin se on niin kuule kauheeta se lähteminen kans että noin mä nykkin äskön justiin ajattelin sitä että mitä sitte mukansa ottas kun lähtis

Minä: joo

Marketta: ei muuta mahtus kassiin kun vaatteet

Minä: niin joo

Marketta: ja vielä tekis muutakin ottaa mieleni tommosen valokuvat ja

Minä: niin joo mä vielä sitä että kun noi valokuvat ja tommosetha oli oli ilmeisesti tosi tärkeitä

Marketta: ni

Erityisesti Marketan kerronnassa tulee esille moniäänisyys. Koti ei ollut yksiselitteisesti vankila, josta haluaa pois. Kodissa olivat esimerkiksi monet rakkaat esineet, valokuvat, huonekalut ja vaatteet. Hän kertoi haastattelussa paljon eri tavaroihin liittyviä muistoja ja esitteli esimerkiksi vaatekaappinsa sisältöä. Kun asuminen ei enää tunnu miellyttävältä muuttoaajatukset tulevat mieleen (Shenk ym. 2004, 167-168). Voittopuolisesti Marketan haastattelussa monessa kohdassa, jossa keskustelimme vanhainkodista tuli esille se, että hän halusi muuttaa vanhainkotiin. Yllä lainaamassani katkelmassa hän kuitenkin esittää, että lähteminen olisi kamalaa erityisesti sen vuoksi, että olisi vaikea valita, mitä ottaa mukaansa. Hän sanoi vanhainkotiin muutosta ja omassa kodissa asumisen jatkamisesta myös yhdessä kohtaa haastattelussa *on vähä sinne ja tänne niin* Voi tuntua ristiriitaiselta, että vanhainkotiin meneminen, jota hän aiemmin luonnehti paikkana, jossa pidetään hyvänä, tuli yhtäkkiä esille kamalana. Marketan perustelut tuntuvat luontevilta kun ajattelee kodin tavaroiden luonnetta muistojen ylläpitäjinä.

Minä: onko tää asunto tuntuuko tää nyt sitte sellaselta et et haluaisit tässä niinku asua vaikka

Hilja: juu

Minä: ihan ihan jatkossakin

Hilja: juu

Minä: et oo varmaan miettinykkään mitään muita

Hilja: kyl mä oon joskus ajatellu et olis kiva et olis niinku olohuone ja makuuhuone erikseen mutta mutta sit mä oon aatellu kun täston varsinkin tuolta huoneesta niin todellakin nätti ja tonne noin se

on vaan niin hienoa kun aurinko laskee

Minä:joo

Hilja:niin todella kauniita värejä kun tää mun (...) veljeni sano että että keskity että vaikka tohon koivuun taikka johonkin muuhun

Minä:hmm

Hilja:että kun huomaat että siinä on jotain semmosta silmää miellyttävää niin ime se oikein sisääs ja katso pitempään

Minä:joo

Hilja:ja tarkkaile lintuja

Nuorimmat haastateltavani Hilja ja Siiri eivät käsitelleet muuttoajatuksia suhteessa vanhainkotiin tai palvelutaloon. Siiri oli pohtinut omakotitalosta muuttamista esimerkiksi rivitaloon *helpommille päiville*. Kuten ylläolevassa kohdassa tulee esille Hilja oli miettinyt mahdollisuutta väljempään asumismuotoon. Itselleni tämä oli haastattelijana yllätys sillä olin olettanut kysymykseni virittävän puhetta esimerkiksi palvelutaloista tai muista tämän tyyppisistä asumismuodoista. Hiljan kertominen ikkunan näkymästä ulos ja myös lintujen tai muun luonnon tarkkailemisesta on merkittävää, koska hän ei voi liikkua paljon ulkona. Tällöin ympäristön tarkkailun mahdollisuus ja näköalapaikkojen luonne sekä maisemien miellyttävyys korostuu (Swenson 1998, 390). Jokaisessa haastattelussa tuli esille tähän liittyviä asioita. Helvi kuvaili parveketta liian kuumaksi, Annikki kertoi aiemmin parvekkeella olleista kauniista kukista, Marketta kertoi, että näkee ikkunasta tielle ja tuntee tuttuja kävelystä ja myös Siirin kanssa keskustelin haastattelun aikana naapurustosta, joka näkyi ikkunasta.

Kököttäminen ja merkittävä liikkuminen

Minä:joo ja sitte siitä oli kun tossa tossa nytkin justiin kun istuttiin vielä Marian (sosiaalitalkari) kans niin sanoit et et lähde yksin tonne sitte nyt nyt liikkumaan tota ni eikse ollu sen huimaamisen takia sitte että

Helvi:no on

Minä:joo

Helvi:että kun mä pelkään et jos kaatuu ei siitä pääse ei millään pääse ylös itse että

Minä:joo

Helvi:ei oo sen vertaa voimaa

Minä:hmm

Helvi:noissa polvissa

Minä:joo

Helvi:että noin pääsis sillai ponnahtaan ylös

Minä:joo

Helvi:sitä kaikki noi sanoo juur että he pelkää sitä juur että

Minä:joo

Helvi:ei pääse tota

Minä:hmm

Helvi:sitten ylös

Helvi ikään kuin oikeuttaa pelkonsa sillä, että kaikki noi sanovat pelkäävänsä sitä, että kaatuvat eivätkä pääse omin avuin ylös. Helvi ei erittele sitä, keitä ovat *kaikki noi*. Ilmeisesti hän viittaa muihin talossa asuviin iäkkäisiin ihmisiin tai ehkä yleisemminkin tuntemiinsa ikääntyneisiin. Tämän jälkeen keskustelemme erityisesti Helville sattuneista kaatumisista, joiden vuoksi hän oli joutunut käymään lääkärissä tai olemaan sairaalassa. Näitä hän luonnehtii tällin saamisena, *tärskynä* ja kertoo menneensä niiden seurauksena *pökkiin*. Bettina Becker (2001) on käsitellyt iäkkäiden ihmisten kivusta kertomia tarinoita. Hänen artikkelistaan vanhusten kivun kerronnasta löysin yhtäläisyyksiä haastateltavieni tavoista puhua liikkumisen rajoittamisestaan. Helvin kertoma kaikkien kaatumiseen kohdistuvasta pelosta tulee lähelle Beckerin kuvailemaa tapaa hyödyntää kulttuurista tarinavarantoa kivusta väistämättömästi vanhenemiseen kuuluvana ilmiönä (ma., 94). Liikkumisen rajoittaminen on myös samalla tavalla kuin kipu asia, jonka voi olettaa ilman muuta ikääntymiseen kuuluvana seikkana (myös Koskela 1999a, 314 ; Koskela 1999d, 15).

Minä:niin joo muistatko sitte niinku mitään tämmösiä et mitä oot eri elämänvaiheissa pelänny että onko esimerkiksi tällä hetkellä jotain semmosta se huimaaminen nyt tuli tossa

Helvi:ei mulla ny mitään ainakaan erikoista

Minä:hmm

Helvi:pelkoo oo

Minä:hmm

Helvi:sitä vaan että tietenkin että kuinka tässä eteenkipäin pärjää

Minä:joo

Helvi:ja kuinka kauan pärjää

Minä:hmm

Helvi:että kyllähän se joskus ajattelee että tää aika yksinäistä on kun ei pääse enää sillai käveleen

Minä:joo

Helvi:että kun mä olin kova käveleen

Minä:hmm

Helvi:mä olin kova ulkoileen että joka päivä me ton sisareni kans käytiin kävelemässä

Minä:joo

Helvi:ulkoilemassa

Minä:hmm

Helvi:mutta tota nytkun oikein sitä ajattelee että täällä kököttää

Helvi kertoo huolestaan siitä, miten pärjää jatkossa ja kuinka kauan pärjää. Hän vähättelee huoltaan sanomalla, ettei hänellä ole erikoista pelkoa. Tämä saattaa liittyä myös siihen, että Helvi on jo aiemmin sanonut pelkäävänsä kaatumista, ja erityisesti sitä, ettei pääse yksin ylös. Viittaa tähän alussa mainitessani, että huimaamisesta on jo puhuttu. Tällöin hän korosti voimakkaasti, että *he pelkää sitä juur*. Helvin pelko esimerkiksi kaatumisesta ei ole erikoinen vaan pikemmin kaikkien hänen tuntemiensa saman kuntoisten ja ikäisten tuttavien jakama (ks. Jokinen, A 1993, 203). Samalla tavoin voisi ajatella, että huoli pärjäämisestä kaiken kaikkiaan koskettaa kaikkia ikäihmisiä. Huoli pärjäämisestä kytkeytyy sekä kysymykseen siitä, missä jatkossa asuu että myös kysymykseen siitä, miten arkisista asioista pystyy jatkossa selviytymään. Nähdäkseni tähän liittyvät

myös mietteet siitä kuinka paljon elonpäiviä ylipäättään on jäljellä.

Keskustelin Helvin kanssa aiemmin siitä, että hän on puhunut sukulaisensa kanssa mahdollisesta muuttamisesta pois kotoa ensimmäisen kaatumisensa jälkeen. Hän kertoi myös lisääntyneestä huimauksesta, jonka takia ei uskalla mennä yksin kauppaan tai kävelemään muutenkaan. Hän korostaa sitä, että jalkoja pitäisi treenata. Se, että sisällä kotona kävelee jonkin verran, ei ole hänen mukaansa sama asia. Hän kertoo ajattelevansa, että kököttää. Kököttäminen on hyvin liikkumaton metafora. Pikemminkin se tuo mieleen kumarassa istuvan jäniksen eikä ihmistä. Kököttävä on itseensä päin kääntynyt ja monella tavalla täysin vastakohtainen kuntoilevalle ja kinttujaan treenaavalle Helville, joka viettää sosiaalista elämää ulkoilemalla sisarensa kanssa. Olin ensiksi haastattelua läpikäydessäni yllättynyt siitä, mihin Helvi kääntää puheen tämän jälkeen.

Helvi:mä oon kyllä kova lukeen ollu

Minä:joo

Helvi:mä oon kyllä ni valtava ollu lukeen että mä olin 14 vanha kun mä kävin ensimmäisen kerran lainakirjastossa

Minä:hmm

Helvi:kaupungissa

Minä:hmm

Helvi:ja tota se oli vielä siinä vanhassa paikassa siinä kosken rannalla

Minä:joo

Helvi:niin tota sillen alotin ja ihan tähän asti melkeen olen että olen nyt sillai että pari kolme vuotta no siitä asti

Minä:hmm

Helvi:kun mä ensimmäisen kerran kaaduin tossa

On mielenkiintoista, että itseään yksinäiseksi ja kököttäväksi luonnehtiva Helvi alkaa puhua rakkaasta lukemisharrastuksestaan. Aihe ei tunnu liittyvän pelkoihin. Se on ehkä korvaava harrastus liikkumiselle. Koska Helville on äiti sanonut, että hän voisi olla jo professori lukemiensa kirjojen määrällä mitattuna hän ehkä kokee, että vaikka on ollut kova kuntoilemaan, on hän myös kököttänyt kirjojen ääressä. Unohtaako Helvi, että otin alun perin puheeksi pelot enkä harrastuksia? Helvin aiheen vaihdos on ehkä keino päästä kohti positiivista aihealuetta. Hän vaihtaa aihetta synkästä pärjäämisen miettimisestä suosikikseen luonnehtimiensa rakkaus- ja historiallisten romaanien mielikuvitukselliseen maailmaan. Kirjallisuuden voisi nähdä myös väylänä ulos yksinäisyydestä. Kuvainnollisella tavalla lukemalla voi liittää itsensä osaksi suurempia kokonaisuuksia, punnita omaa paikkaansa suhteessa luettuun ja muihin saman tarinavarannon jakamiin ihmisiin (Eskola 1997, 40-42). Oman kököttämisen pystyy unohtamaan lukemalla. Lukeminen voisi vielä antaa mahdollisuuden liikkua monenlaisissa maailmoissa, joihin jalat eivät kanna (ks. myös Elovainio 1996, 36). Lukemisen suhteen sosiaalinen tilanne rajoituksineen kietoutuu voimakkaasti mielikuvituksen käytön mahdollisuuteen. Helvi ei enää pääse liikkumisvaikeuksiensa vuoksi

vierailemaan kirjastoon, johon hänellä vaikuttaa olevan vahvat tunnesiteet, mikä ei voi olla vaikuttamatta hänen lukemismahdollisuuksiinsa. Monessa kohtaa haastatteluissa tuli esille se, että varsin konkreettiset liikkumisen esteet ovat osaltaan vaikuttamassa haastateltavieni elämänlaatuun.

Hilja: juu sillä sillä mä niinku ajattelin et et kun ei siitä siitä kukaan syytä mua että mä nyt aina vaan luen taikka ei syytä jos mää menen päivänokosille niin nehän on kaikki semmosta plussaa

Hilja otti lukemisen esille rakkaana harrastuksena, jonka parissa hän viettää nyt pitkiä aikoja. Liikkuminen voi olla myös pientä ja merkittävää. Ajattelin haastatteluja suunnitellessani ja vielä osin niitä tehdessäni varsin konkreettista liikkumista. Keskityin myös enemmän kodin ulkopuolella tapahtuvaan liikkumiseen. Haastatteluja läpikäydessä tuli esille, että liikkuminen saattoi olla ajatuksissa tapahtuvaa. Haastattelutilanteita aloin myös ajatella niin, että niissä liikuttiin haastateltaville tärkeiden muistojen parissa. Esimerkiksi kirjoja lukemalla voi mennä mielessään mihin tahansa paikkaan. Myös nokosille menemisen mainitseminen tuo esille, miten arkipäivää rakentavat pienet liikkumiset. Swenson (1998, 387) mainitsee vanhojen naisten kertomista tärkeistä päivittäisistä tekemisistä kodissa muun muassa nokosten ottamisen, lukemisen ja unelmoimisen. Nämä ovat asioita, jotka on totuttu ajattelemaan passiivisena toimintana, vaikka niitä voitaisiin pitää myös aktiivisuutena (Rantamaa 1996, 169).

Siiri: ihan kun rauhallisesti on paikallaan niin ei satu yhtään

Minä: joo

Siiri: mutta kun lähtee liikkeelle niin se on sitte semmosta temppuilemistä että

Minä: niin joo onks nyt ollu sen takia kauheen hankala tossa istua tota

Siiri: ei

Minä: näinkin pitkään ku

Siiri: ei mä yleensä istunkin tässä ja noston vielä jalkani tänne rahille niin niin tässä ei satu

Hilja: nyt kun mä melkein tiedän joku sanoo et missä on kotiapukin niin mä sanon et joo se on tuolla noin et kuinka sää löydät mä sanon et mää muistan mihin mä oon laittanu

Annikki: minä voimistelen joka ilta noston jalkoja ja jalkoja niinku voimistelutan

*Minä:joo mutta te sanoitte että te nyt voimistelite iltaisin että
Annikki:juu nostelen jalkojani ettei tää (kertoo sairaudestaan) pääse yllättään mua
Minä:joo no sehän on vähän niinku urheilua
Annikki:niin on sairaalassa se oli sillonkun leikattiin (...)
Minä:hmm
Annikki:ja sitä voimisteltiin kaikkia liikkeitä niin mää tein niitä samoja kun se rouva oli mun vieressä
Minä:joo
Annikki:se olikin hyvä kun minä opinkin ne liikkeet
Minä:hmm
Annikki:oikein hyvä*

Siiri tuo haastatteluissa esille paljon kipuun liittyviä asioita. Olin huolissani siitä, että pitkäkestoinen haastattelu kävisi fyysisesti liian raskaaksi. Tuoli, jossa hän istui haastattelutilanteissa on hänen mukaansa sellainen, jossa hän viettää paljon aikaa. Siinä istuessaan hän ei tuntenut kipua, josta joutui usein kärsimään pienessäkin liikkeessä. Ikääntymisen myötä lisääntyvät ruumiilliset vaivat tuntuvat usein jokapäiväiseltä taakalta, mutta yleensä ne hyväksytään luonnollisesti elämään kuuluvina asioina (Heikkinen 2000, 474). Siirin asunnossa tuoli oli sijoitettu monien toimintojen kannalta keskeiselle paikalle. Tuolin vieressä oli pöytä, televisio, puhelin, valokuvia ja sänky ja se oli sijoitettu lähelle ikkunaa. Vanhojen naisten kuvauksissa tulee esille se, miten suurin osa asioista tehdään pienessä tilassa, jonka keskuksena voi olla esimerkiksi nojatuoli. Tyypillistä tällaiselle tilalle on myös se, että siinä kaikki on helposti käden ulottuvilla. (Ks. Swenson 1998, 387.) Hiljan kuvauksessa keittiöstään tulee esille erityisesti se, että hän muistaa minne tavarat on laittanut. Hiljalla oli paljon tavaraa ja vähän kaappitilaa keittiössä. Hän onnistui kuitenkin hallitsemaan tätä tilannetta jopa paremmin kuin kotiavun työntekijät, jotka ihmettelivät sitä, että hän muisti kunkin tavaran sijaintipaikan. Annikki puolestaan kuvaili toimivansa aktiivisesti päivittäin sairaalassa fysioterapeutilta saamiensa ohjeiden avulla sen eteen, ettei sairaus pääsisi yllättämään häntä. Hän on tyytyväinen siihen, että ohjeistus oli ollut sellaista, että hän oli oppinut nämä liikkeet. Sairaalassa annetut voimisteluohjeet antavat luottamusta hallita omaa ruumista ja tilaa omassa kodissa vaikka huonontunut kunto rajoittaa arkista elämää.

Anu Leinonen ja Paula Rantamaa (2001), jotka ovat tutkineet liikkumiseen liittyviä Et-lehden mainoksia, tuovat esiin, että liikkumiseen tarkoitettujen apuvälineiden mainonnassa näkyy juuri ristiriitaisuus. Niissä tuodaan esille aktiivisuutta ja liikkeellä oloa, joka saavutetaan rajoitteista vapautumalla. Niissä ei kuitenkaan enää, toisin kuin automainoksissa, korosteta niin paljon itsenäisyyttä vaan niissä puhutaan myös levähtämisestä ja viitataan riippuvuuteen ja avuntarpeeseen. Niissä tuodaan heidän mukaansa esille myös sukupuolittunut elementti. Naisen hauraus ja ruumiillinen vanheneminen voidaan ottaa helpommin esille kuin miehen vastaava. Kummassakin mainostyyppissä tulevat kuitenkin esille yhtäläisesti turvallisuus, elämän jatkuvuus ja

sukupolvien välinen toiminta.

Hilja: mutta sinänsä elämänhalun mä oon aikalailla menettäny että kun nämä sairaudet vie voimia niin niin tota ei mus oo yhtään semmosta vauhtia siis niinku fyysistä vauhtia

Minä: hmm jaksais toimia

Hilja: juu

Minä: ja tehdä sitte

Hilja: ja sitte ku tota mitä mä oon kuullu että jo ihan niinku lapsena koetut pettymykset jotka on ollu todella pettymyksiä ja joita vanhemmat ei oo ehkä oikein niinku huomanneetkaan

Minä: hmm

Hilja: niin tota vaikuttaa hurjan suuresti mielialaan sitte vanhuusiässä

Hilja kuvaili sitä, miten hänellä ei ole fyysistä vauhtia, jota tarvitaan toiminnan kimmokkeeksi. Hän satoi fyysisen vauhdin puuttumiseen myös masentuneen mielialan. Masentuneen mielen hän kytki paitsi sairauksiin myös erityisesti masennukselle altistaviin lapsuudenkokemuksiin. Hiljan kertomassa tulee vahvasti esille eri elämänvaiheiden yhteys toisiinsa. Tämän luvun haastattelulainauksissa tulee esille, että ylipäätään nykyhetkeä suhteutetaan aiempiin elämänvaiheisiin. Kerronnassa tuodaan esille myös sitä, että itsellä on oman vielä oman elämän tilojen hallintaa. Tämä voidaan osoittaa esimerkiksi sillä, että siirrytään negatiivisista asioista puhumisesta kohti mukavia asioita, joita vielä pystytään tekemään.

7 Sosiaalitalkkareiden ja muiden palveluiden merkitys turvallisuuden tunteelle

Tässä luvussa käsittelen erityisesti sosiaalitalkkarin vaikutusta haastateltavien turvallisuuden tunteeseen. Osin teen sitä vertaillen sosiaalitalkkareita muihin työntekijäryhmiin. Osin taas korostan sitä, että asiakkaan suhde joko kodinhoitajaan tai sosiaalitalkkariin voi muodostua läheiseksi ja turvallisuutta tuovaksi. Automaattisesti ei voikaan sanoa, että haastateltavieni suhteet sosiaalitalkkareihin olisivat tällaisia ja kotipalvelun työntekijöihin tällaisia, vaan näitä suhteita ovat muovaamassa monet seikat. Niihin vaikuttaa se, vaihtuuko työntekijä, erilaiset henkilöihin liittyvät tekijät ja eri työkulttuurit. Tärkeä tekijä on myös aika, jolloin hoiva tapahtuu. Kodinhoitajien ja sosiaalitalkkareiden työnkuvan muuttuminen vaikuttaa suhteen laatuun. Kerron tässä luvussa myös haastateltavien kertomaa turvapuhelimista. Turvapuhelinta nimittäin määriteltiin erityisesti mahdollisuutena apuun. Sitä myös määriteltiin, kuten muita apuja, suhteessa omaan sosiaaliseen verkostoon, ei teknisenä vempaimena. Käsittelen haastateltujen kertomia kokemuksia sosiaalitalkkareista ja muista apua tarjoavista työntekijöistä suhteessa kunkin haastatellun elämäntarinan kontekstiin. Välillä haen erilaisia linkityksiä kaukaakin. Toivon silti, että pääjuonteena pysyisi haastateltavien aiemmin kokeman yhteyden turvallisuuden tunteeseen nykyisessä tilanteessa, jossa he ovat kotihoidon palvelujen piirissä.

Saman kävijän tärkeys

Sosiaalitalkkaritoimintaa on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty erityisesti kiireettömyyden ja asiakkaan toivomukset huomioivan työtavan kautta (Sangi 2001, 110-111). Yksinäisyys ja turvattomuus on nähty ongelmiksi, joita asiakkailla on ja joihin sosiaalitalkkaritoiminnalla pystytään jollakin tavalla vastaamaan. (ma., 2001, 101, 105-106.) Ongelmat kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat kotona selviämiseen (Pietilä & Tervo 1996, 31, ks. myös Ala-Nikkola 2003, 42-43). Itse havaitsin haastatteluissa samantyyppisiä asioita. Toive, että sama ihminen voisi käydä mahdollisimman pitkään nousi voimakkaasti esille haastateltavien puheissa.

Helvi: Maria (sosiaalitalkkari) se on kauheen mukava Maria että

Minä: joo

Helvi: mää tykkään ja se on niin mukavaa sitte senkin takia että kun sen tulee tunteen ja tuolla lailla

Minä: hmm joo

Helvi: että tota mää tykkään semmosesta että aina olis sama

Minä: joo

Helvi: että ne kotisairaanhoidajakkin aika usein vaihtuu

Minä: joo no mä sitä just meinasin

Helvi: ni

Minä: kysyä että vaihtuuko ne ja et miten tärkeetä

Helvi:joo
Minä:se on et et on sama ku yleensä
Helvi:joo
Minä:tuntuu melkeen
Helvi:joo joo
Minä:et suurin osa tykkäis
Helvi:ni
Minä:että sama kävis että
Helvi:joo kyllä mutten mä tiiä vaihtuuko ne tuollakin sitte kotisairaanhoidajat
Minä:joo
Helvi:kun meillä oli mä kävin sen jälkeen kun mä jäin eläkkeelle
Minä:hmm
Helvi:niin tossa kun oli se tossa ne hoitajat tossa Terveysaseman nimi
Minä:joo
Helvi:rakennuksen nimen tykönä mä kävin siinä aina
Minä:hmm
Helvi:niin tota ne oli aina samat
Minä:joo
Helvi:en mä tiä nyt vaihtuu ihan jatkuvasti
Minä:joo
Helvi:että se on niin ilkeetä ku tulee aina eri ja ja mieltii sitä että oonko mä ton nähny että se on niin oudon näkönen että
Minä:niin joo
Helvi:vanha ihminen muutoinkin höppänä niin eihän sitä sillai tunne niitä eikä ne jää niin mieleen siis vaikka on kerran nähny
Minä:hmm
Helvi:ni tota
Minä:eikä voikkaan nähdä jäädä
Helvi:ni
Minä:tietenkään sillai
Helvi:joo että se olis siinä mielessä niin noin niinkun toi on nyt kamalan mukava
Minä:joo
Helvi:joka nyt käy toi niin tota jotenkin sillai turvallinen että taikka sillälaila että
Minä:hmm
Helvi:kun se olis sama ainakin useamman kerran
Minä:joo ettei ihan kokoajan vaihdu sitte
Helvi:niin ettei aina vaihdu

Helvi arvostaa sitä, että on mahdollisuus tulla tuntemaan sosiaalitalkkari. Ilkeäksi hän luonnehti sitä, kun ei muista onko tavannut jonkun kotihoidon työntekijän aiemmin vai ei. Tähän liittyy myös omanarvontunne. Tilanne, jossa ei muista, onko tavannut työntekijän aiemmin vai ei voi olla kiusallinen omanarvontunteen kannalta. Helvin mielestä se korostaa vanhan ihmisen höppänyyttä. Haastattelijana yritin pehmentää Helvin näkemystä siitä, että hän olisi höppänä, kun ei muista onko nähnyt jonkun työntekijän aiemmin vai ei. Korostin, että Helvin kokemus on ymmärrettävä. Yhden tapaamiskerran jälkeen ei välttämättä muista, onko tavannut hoitajan aiemmin saati sitten mistä silloin on esimerkiksi puhuttu. Samantyyppinen kiusallinen kokemus voi olla myös työntekijällä jos hän ei muista tiuhaan vaihtuneiden ja harvoin tavattujen asiakkaidensa kanssa keskusteltuja asioita

(Ala-Nikkola 2003, 66-67). Olin myös jo aiemmin haastattelussa tuonut esiin, että käsitykseni mukaan asiakkaat yleensä pitäisivät siitä, että kävijä pysyisi samana. Helvi sanoi, että kun on sama kävijä siitä tulee turvallinen olo. Konkreettisesti on varmasti niin, että ovi on helpompi avata ihmiselle, jonka ennestään tuntee ja johon tässä mielessä luottaa. Tutuksi tulemiseen vaaditaan aikaa ja yhdessä tehtyjä asioita. Samantyyppinen havainto on tehty palvelutaloasumista käsittelevässä tutkimuksessa. Henkilökunnan vaihtuvuus ja kiireisyys ovat asukkaiden mielestä ongelma. (Kivelä 2003, 133-134, 137.) Haastateltavien puheessa tuli esille se, että he olivat valmiita hyväksymään sen, ettei kotihoidosta voi aina tulla sama työntekijä. Esimerkiksi loma- tai koulutuspäivätauaukset ymmärrettiin.

Sopiva-projektissa, toisin kuin Sangin (2001) tutkimassa sosiaalitalkkaritoiminnassa, on mielenkiintoista se, että asiakkaat eivät maksa erikseen sosiaalitalkkarin käynneistä. Maksuttomuuden voi nähdä puolustavan paikkaansa jo siinä, että sosiaalisesta tuesta maksaminen voisi vanhuksista tuntua vieraalta ajatukselta. Lisäksi lähes kaikki projektiin valitut ja kaikki haastateltavani saivat apua viikoittain kun taas Sangin tutkimukseen osallistuneet asiakkaat saivat apua silloin kuin itse ottivat yhteyttä, joten tapaamisten välit saattoivat venyä useiksi kuukausiksi. Tämä oli varmasti vaikuttamassa suhteiden läheisyyteen.

Hilja: et se on todellakin semmosta täydentävää ja sitte sillätavalla erilaista ja sitte niinkun jos sosiaalitalkkarin kanssa niin ei koe että haaskaa aikaa kun juttelee

Minä: hmm

Hilja: et se korostuu voimakkaasti että ja mitä niinku läheisemmäks tuntee koska siion kyseessä sama ihminen ihminen kun kotipalvelusta voi tulla joskus kuka tahansa vieraampikin ja kun on sama ihminen niin uskaltaa niinku paljastaa semmosia asioita jotka painaa mieltä

Hilja kuvaili, ettei koe haaskaavansa aikaa jutellessaan talkkarin kanssa, mikä voi selittyä toiminnan maksuttomuudella. Hän korostaa sitä, että kun ihminen on sama, tulee työntekijän kanssa läheiseksi. Läheisyyteen vaikuttaa myös työn luonne, kuten myöhemmin Hiljan haastattelusta poimimistani lainauksista selviää. Hilja toi erityisen paljon esille henkisen tuen merkitystä ja mahdollisuutta puhua talkkarille aroista ja tärkeistä asioista sellaisistakin, joita ei pysty kotipalveluhenkilöstölle kertomaan. Hän kertoi joistain kotipalvelun työntekijöiden epäonnistuneista työtavoista. Sen perusteella hänen voisi olettaa olevan asiakas, joka haluaa palveluita joihinkin hyvin konkreettisiin asioihin ja tietyllä tavalla. Hän esimerkiksi kertoi itsepäisestä kotipalvelun työntekijästä, joka oli pessyt lattian Hiljan mielestä väärällä tavalla. Tälle voisi etsiä selitystä esimerkiksi siitä, että Hiljan lapsuudenkodissa oli kotiapulainen ja myöhemmin elämässään hän on ostanut esimerkiksi siivouspalveluita. Näin Hiljan tausta ylempään keskiluokkaan kuuluneena olisi ensisijaisesti määrittämässä hänen käsityksiään kotihoidosta. Hiljan kerronnasta löytyy myös aivan toisenlainen kertomisen tapa kuin kotihoidon työntekijöitä heidän suoritteidensa laadun pohjalta kriittisesti

arvioiva. Sosiaalitalkkarista hän puhuu lämpimään, hymyilevään ja tuttavalliseen sävyyn. Sosiaalitalkkari on tullut tuntemaan hänet niin hyvin, että osaa jopa ehdottaa asioita, joita Hilja itse ei sanojensa mukaan ole saanut ehdotettua. Ajan haaskaamattomuus näyttää kytkeytyvän myös siihen, että aikaa on tarpeeksi tutustumiselle ja keskustelulle, jota käytännön työt tukevat.

Minä: et eiks nää talkkaritki kirjota siihen viestivihkoon

Hilja: kyllä

Minä: onks heidän tyyli onks siinä kirjottamisessa eri tyyli ku viimeksi vähä sitä tosiaan moitiskelit sitä just näiden kotipalveluhenkilöstön et kuinka he kirjottelee että

Hilja: juu oli näin näin sosiaalitalkkarit kirjottaa lähinnäkin sillai niinku mukavasti taikka sillai että positiivisia asioita

Minä: hmm

Hilja: korostaen

Minä: joo

Hilja: että jotenki niitä näitä ja ja tota on saattaa joskus vähä semmonen ajatuski olla että eipä sitä ny sitte paljo muuta ehdittykää (naurahtaa) mutta että joki jokin sitte mitä Tapio (sosiaalitalkkari) on tehny että Tapiokin mukana sitte tai Tapio laitto naulakon seinään että

Näin Hilja kertoo mielestään kotihoidosta poikkeavista sosiaalitalkkareitten kirjaamistavoista. Hänen voi nähdä viittaavan kahtaalle. Siihen, että hän voi luottaa talkkariin siinä, etteivät hänen kertomansa mieltä painavat asiat päädy muiden työntekijöiden luettavaksi ja yhteisiin palavereihin syyttelevässä hengessä. Projektin viimeisessä kokouksessa, jossa esittelimme gradujamme kotihoidon henkilöstö kiinnitti huomiota tähän luottamuksellisuuteen. Esimerkiksi omahoitajajärjestelmän tärkeys nostettiin esille siinä, ettei asioita tarvitse levitellä laajasti työntekijöiden kesken. Luottamukselliset välit ovat vaikuttaneet siihen, ettei Hilja kertonut talkkareiden työtavoista negatiivista. Kun esimerkiksi yhden pienen kunnostustyön toteuttaminen ei ole ollut mahdollista, hän on luottanut talkkarin arvostelukykyyn asiassa. Hiljan kokemukseen liittyy se, että kun luottamukselliset välit on saavutettu hän ei ole enää käskyttäjä ja vaatija vaan pystyy ottamaan vastaan seuraa ja keskustelemaan talkkarin kanssa.

Vaikka tiimityöskentely ja tiedon jakaminen varmasti puolustaa paikkaansa, voi sosiaalitalkkarin nähdä olevan ikään kuin puolueettomalla maaperällä, mikä tekee omista heikkouksista uskoutumisen helpommaksi. Hilja vertaili kotihoidon ja sosiaalitalkkarin kirjaamiskäytäntöjä hänen luonaan olevaan vihkoon, johon työntekijät kirjoittavat käynneistä asiakkaan luona. Hän mainitsi, että kokee kotipalvelun toiminnan välillä nuuskimisena. Sosiaalitalkkari kirjoittaa hänen mukaansa asioista positiivisessa hengessä. Tämä luo kuten Hilja toisaalla haastattelussa sanoi *lepposaa meininkiä*. Positiivista henkeä luovan kirjoittamisen voi ajatella myös sisältävän ympäri pyöreyttä. Kun pitkästä käynnistä kirjataan vain että naulakkokin laitettiin seinään mahdollisesti henkilökohtaisia ja kipeitä asioita käsitelleet keskustelut jäävät työntekijän ja asiakkaan välisiksi. Hiljan haastattelussa näkyi selkeästi se, miten hän koki, että sosiaalitalkkari antaa hänelle

mahdollisuuden elää elämäänsä parhaaksi katsomallaan tavalla kun taas kotipalvelun työntekijät mielellään heittäisivät esimerkiksi hänen asunnostaan Hiljalle tärkeitä tavaroita pois siistimisen nimissä.

Haastatteluissani tuli esille, että pitkäaikaista suhdetta kodinhoitajaan arvostetaan.¹¹ Kun sama kodinhoitaja oli käynyt pitkään oli hänen kanssaan muodostunut läheinen suhde. Tällöin välit sosiaalitalkkarin kanssa eivät olleet muodostuneet yhtä läheiseksi. Kaikki haastateltavat näkivät talkkareiden käynnit kuitenkin hyödyllisinä, eikä toimintaa kohtaan esitetty moitteita. Aiemmin kodinhoitajan työnkuva saattoi lähentyä sitä, mitä talkkarit nykyään tekevät. Sekä asiakkaat että työntekijät joustavat kun suoritettavia tehtäviä ja asiakkaaksi pääsemistä rajataan ja töitä pilkotaan erillisiksi tarjottavaksi palveluiksi kuten kylvetyspalveluksi tai ateriapalveluksi (Tedre 1993, 61-75; 1999, 181). Sosiaalitalkkareiden kaltaista palvelua tarvitaan paikkaamaan niitä aukkoja, joita on aiheutunut kotipalvelutoiminnan tiukemmasta rajaamisesta. Tämä tuli selvästi esille Annikin haastattelussa. Hän kertoi lämpimästä ja läheisestä suhteestaan kahteen kodinhoitajaan, vakinaiseen heillä käyneeseen ja tämän lomatuuraajaan ajalta, jolloin hän vielä toimi miehensä omaishoitajana ja oli itse hyväkuntoinen. Nämä kodinhoitajat tekivät mitä erilaisempia asioita heillä käydessään, sillä hän esimerkiksi kertoi, että kodinhoitaja leikkasi hänen tukkansa.

Annikki: mutta mä kerron yhdestä kodinhoitajasta sitte kävi sitä ennen yks kodinhoitaja ja kävi sen Liisan aikana kun Liisalla oli loma loma ni siinä oli ihmeellinen kodinhoitaja

Minä: hmm

Annikki: aina kun mä näin niin mulle tuli hyvä olo

Minä: joo

Annikki: ja hän kaukaa viitto ja käsineen kun se hän näki minun ja minä sanoin et mikähän siinä on kun mulle tulee hyvä olo kun mä näen sinun (naurahtaa)

Minä: joo

Annikki: siinä oli ihmeellinen kodinhoitaja

Annikki luonnehtii kodinhoitajaa kahteen kertaan sanalla ihmeellinen samoin kuin myös sitä, että kodinhoitajan nähdessään hänelle tuli hyvä olo. Hän kertoo myös ihmetelleensä asiaa kodinhoitajalle. Tämä kuvastaa mielestäni luottamusta kodinhoitajaa kohtaan ja jälleennäkemisen iloa, joka on ilmeisen molemminpuolista. Työntekijän viittominen käsineen kaukaa ilmeisesti viittaa tähän. Se, että Annikki naurahtaa kertoessaan asiasta, eikä osaa selittää omaa hyvän olon tunnettaan

¹¹ Työntekijän kannalta vakituiset asiakkaat voivat olla raskaitakin, jos omiin asiakkaisiin kuuluu erityisen psyykkisesti tai fyysisesti raskaita autettavia (Szebehely 2003, 112-113). Näin voi olla varsinkin jos status ja valtaero auttajan ja autettavan välillä ovat tulkittavissa niin, että auttajasta tulee käskytyksen kohde (Eliasson-Lappalainen 2003, 148-150; Tedre 1993, 96; Tedre 1999, 133). Esimerkiksi Sopiva-projektin kokouksissa kotipalvelun edustajat kiittelivät sitä, että sosiaalitalkkarit ovat tehneet hyvää työtä ei aina kaikkein helpoimpien asiakkaiden kanssa. Luultavasti on tärkeää, etteivät kaikki sosiaalitalkkareiden asiakkaat olisi henkisesti hyvin kuormittavia, ettei työnkuva muodostuisi liian raskaaksi.

kertoo myös tilanteen hämmentävyydestä Annikille. Annikin kertoma on ymmärrettävä myös sitä vasten, että miehen hoitaminen oli raskasta ja tilanne aiheutti pelkoja. Kodinhoitaja oli varmasti toivottu kontakti ulkomaailmaan ja käytännön tilanteiden helpottaja.

Annikki:nää on hyviä yskän karamellia

Minä:joo

Annikki:nää on kodinhoitaja

Minä:hmm

Annikki:nää on Maija-Liisan karamellia nää sano

minä:niin joo että hän on niitä

Annikki:niin hän niitä söi ja sitte me ostettiin aina ja nyt Matiaksenkin (sosiaalitalkkarin) kanskin ostetaan Maija-Liisan karamellia

Minä:joo

Annikki:jos on kurkku tukossa niin nää on hyviä

Muisto kodinhoitajasta on säilynyt elävänä. Annikki pitää hänen kanssaan edelleen yhteyttä ystävänä. Myös karkit, joita hän syö muistuttavat kodinhoitajasta. Karkkien ostaminen yhdessä kodinhoitajan kanssa on jäänyt perinteeksi, jota Annikki nyt toteuttaa sosiaalitalkkarin kanssa. Tässä tulee esille, että suhteet työntekijöihin muodostavat asiakkaiden elämässä ketjuja, joissa positiiviset ja negatiiviset kokemukset helposti kumuloituvat. Kodinhoitajaa Annikki muisteli kertomalla ihanista ruuista, joita tämä teki. Käytännöllisten työsuoritusten muistelu lomittuu Annikin kerronnassa puheeseen mielihyvystä, jota tapaamiset tuottivat. Voi ajatella, että henkinen ja konkreettinen tuki kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Se, että työntekijä voi tarjota konkreettista arkielämää helpottavaa apua helpottaa muun tuen vastaanottamista. Tässä mielessä on surullista, että Raha-automaattiyhdistys on tehnyt linjauksen, että sosiaalitalkkareitten työhön ei enää saa kuulua suoritteita, jolloin sosiaalitalkkareiden työnkuva kapenee. Sosiaalitalkkarin työnimike on muuttunut vuoden 2006 alusta korttelikaveriksi. Työnkuvan laajeneminen tapahtuu yhteisöllisen vanhustyön suuntaan, mikä voi auttaa esimerkiksi yksinäisiä vanhuksia solmimaan kontakteja toisiinsa. Kaikki vanhukset eivät välttämättä ole tämän tyyppisestä toiminnasta kiinnostuneita. Lisäksi henkilökohtainen huomioiminen, se, että työntekijä viittilöi juuri minulle ja muistaa millaisia karkkeja yleensä ostetaan, on tärkeää.

Anne Kainlauri (1998, 193) luonnehtii arkirationaalisuuden käsitteellä sitä, miten koti erityisenä ympäristönä ohjaa työntekijän työtä asiakkaan kotona. Koska sosiaalitalkkareilla on mahdollisuus räättälöidä työnkuvaa melko vapaasti asiakkaan tarpeiden mukaisesti, työn arkirationaalisuus lienee erilaista kuin kotipalvelun työntekijöiden, jotka ovat pakotetumpia keskittymään välttämättömään perustyöhön (ma., 195).

Minä:onks tää sosiaalitalkkarijuttu niin tuoks se sitte jotakin semmosta uutta tavallaan siihen mitä ei niinku olisi ennemmin ollu vai tekeeks tekeeks he pitkälle kuitenkin samoja hommia että

Hilja: eiku mun mielestä eri eritavalla ja sitten

Minä: mikä siinä on erilaista tai

Hilja: no sanotaan että mä joudun niinku aivojani niinku käyttämään enemmän kun mietin semmosta hommaa mihin eivät ehdi tai halua ryhtyä et jotakin esimerkiks paperipinon läpikäymistä ja tota kun mulla oli yhdessä vaiheessa mä olin niin sairas että mä plättäsin kaikki vaan kirjekuoret ja lehdet ja kaikki pinoon (...)

Hilja: (...) niin tää on pari kertaa tehty mulle tämmönen täyssaneeraus

Minä: niin sosiaalitalkkari on nimenomaan

Hilja: niin

Minä: niitä sitte tehny joo

Hilja: en mä halua siis näyttää noille kotihoitajille et mitä mä oon minkänäkösiä laskuja mulla on

Minä: niin niin henkilökohtasia asioita

Hilja: se on jotenkin niin ja Hannan (sosiaalitalkkari) kans meille on tullu niin semmoset välit että sitte just sitäkin että mitäs mä nyt sanosin mitä me tehtiin jotakin on semmosta muutakin tehty sit me ainakin jutellaan sillai niinkun enempi enempi niinku tärkeistä asioista että noilla on semmonen aikailla juorukerho tuolla tuolla noin tuolla kotipalvelutoimistossa

Minä: niin jos et yhdelle kertoo

Hilja: et sielä on terveydenhoitajat ja lääkärit ja kaikki ne tietää kun niillä on yhteisiä kokouksia niin niin mä saatan joskus saada moitetta siitä että ne tarkastaa mun jääkaapin ja sitte ne kirjoittaa tohon viestivihkoon että mulla oli kaks avaamatonta tämmöstä ruokaa tuolla

Hilja nosti esille talkkareiden luotettavuuden sekä sen, että heidän tehtävänkuvansa eivät ole niin rajattuja kuin muulla kotipalveluhenkilöstöllä. Haastatteluissa tuli esille, että talkkarit pystyivät auttamaan erilaisten arjen rutiinien sujumisessa. Erityisesti luottamukselliset välit talkkarin kanssa voivat lisätä turvallisuuden tunnetta. Hilja on tietoinen siitä, että tukalassa paikassa hän voi pyytää talkkarilta apua sellaisissa asioissa, joita ei kehtaisi muulta kotipalveluhenkilöstöltä pyytää. Lisäksi hänen ei tarvitse olla huolissaan siitä, että työntekijä kieltäytyisi vedoten rajattuun tehtäväkenttäänsä. Taloudelliset asiat, ja erityisesti sen, että on jättänyt laskuja maksamatta, voi kokea arkaluontoisina. Haluttomuus puhua taloudellisista asioista monelle työntekijälle voi Hiljan tapauksessa liittyä myös hänen keskiluokkaiseen taustaansa. Haastatteluhetkellä Hiljan taloudellinen tilanne oli tiukka ja hän saattaa kokea tämän nolompana kuin koko elämänsä niukoilla varoilla pärjänneet. Toisessa kohdassa Hilja kertoi siitä, että hänen on vaikea pyytää apua ja tunnustaa, ettei ole saanut jotakin asiaa itse tehdyksi. Se, että välit muodostuvat sellaisiksi, että apua kehtaa pyytää voi olla erittäin oleellista. Hilja toi esille, että koska sama ihminen on käynyt pitkään, tälle uskaltaa tunnustaa jos jokin asia painaa mieltä. Sosiaalitalkkariprojektissa työntekijöiden pieni vaihtuvuus on ollut hyvä asia. Yksi työntekijä vaihtui projektin aikana.

Siiri: meneeks sulla sillain hyvin vai tuntuuko susta pahalta että että hän kerkes oikein kyseleen sitä että missä oikein mennään

Minä: joo

Siiri: että mikä mullon henkinen kantti

Siiri toi esille sen, että hänellä pitkään käynyt kotipalvelun työntekijä tiedustelee myös henkistä

kanttia. Siirin mielialaan ovat vaikuttaneet sekä menetykset lähipiirissä että oma fyysisesti rankka sairastaminen. Hän kuvailee, että työntekijä ehtii kysellä näistä asioista työn lomassa. Tähän liittyy se, että kotihoidosta on yleensä käynyt kaksi työntekijää samalla kertaa. Toinen keskittyy enemmän kodinhoitoon ja toinen terveydenhoitoon.

Luottamuksen ja turvallisuuden kokemuksen kannalta tärkeältä vaikuttaa työntekijän kyky olla kiinnostunut asiakkaan tilanteesta ja ottaa vastaan myös surullisen sävyisiä ja ahdistavia asioita (ks. myös Saarenheimo 2003, 67). Tätä taustaa vasten vähään tyytyväiset vanhukset voisivat olla juuri niitä, jotka eivät kehtaa tai osaa sanoa toivomuksiaan ja tarpeitaan ääneen. Sosiaalitalkkari koetaan irralliseksi kotipalvelutiimistä, minkä vuoksi hänelle voi olla helpompi uskoutua. Tämän vuoksi sosiaalitalkkarin palvelun tarjoaminen erityisesti sellaisille asiakkaille, jotka kotihoidon kanssa ovat ajautuneet syystä tai toisesta konfliktiin, voisi olla paikallaan. Tällaiseksi konfliktitilanteeksi voisi ajatella auttajatahojen mielestä avun tarpeessa oleva henkilön kieltäytymisen ottaa apua vastaan. Projektiin kuulunut palvelun maksuttomuus voisi tällöin myös kannustaa kokeilemaan sosiaalitalkkarin apua koska monet vanhukset moittivat kotihoidon maksullisuutta ja käyntien määrän vaikutusta maksuihin.

Annikki:juu tää oli ihan mukavaa Matias (sosiaalitalkkari) soitti et hän tulee silloin ja silloin ja Matias tuli silloin kun lupas

Haastatteluissa tuli esille, että varsin arkiset asiat vaikuttavat siihen, että sosiaalitalkkareihin luotetaan. Tällaisia olivat muun muassa ystävällisyys, mukavuus ja se, että talkkari oli soittanut ja kertonut koska tulee käymään ja myös tullut silloin. Nämä kuulostavat ehkä itsestäänselvyyksiltä mutta olivat haastateltavieni mielestä mainitsemisen arvoisia eli heille merkittäviä asioita. Käyntiajasta neuvottelemisen mahdollisuus tai vähintään käyntiajan etukäteen tietäminen lisäävät itsemääräämisoikeutta ja asiakkaan mahdollisuutta päivän aikataulun suunnittelemiseen (Tedre 1993, 85-87).

Haastateltavistani ilmeisesti vain Hilja oli saanut apua talkkarilta erilaisissa näppäryystöissä satunnaisesti jo ennen projektia maksavana asiakkaana. Hän kertoi myös saaneensa apua Mummon kammarin talonmies Pikkaraisilta. Pikkaraiset ovat vapaaehtoisia, jotka tekevät erilaisia kodin askareita kotona asuvien vanhusten luona (Kokko; Avunvälitys kotona asuvalle vanhukselle 2006). Heistä poiketen sosiaalitalkkarin työssä korostuu sosiaalinen puoli ja työtehtävien räätälöinti kullekin asiakkaalle sopivalla tavalla (Sangi 2001, 103). Nostan Pikkaraiset esille, vaikkei heistä aineistossani paljoa puhuttukaan juuri sen vuoksi, että heidän kauttaan tulee esille sosiaalitalkkaritoiminnan erityispiirteitä.

Minä: ai se on maksuton joo joo mitä mieltä sitte oot siitä et onk se siis ihan samantyyppistä kun tää talkkarijuttu vai eroaako se sitte taas
Hilja: no ei sitä oo ihan niinku selkee tehtävä ja tota ne he ei tee mitään muutakun sen että tulis jonku taulun seinään proppaaminen se on siinä näkemiin

Talonmies Pikkaraiset tekevät Hiljan mukaan tarkasti rajatun tehtävänsä, mikä voi olla hyvä apu kun pitää vaikkapa saada taulu tai hylly seinään tai on tarve jollekin muulle pikkuremontille. Sosiaalitalkkariin verrattuna Pikkaraiset kuitenkin poistuvat saman tien työnsä tehtyään. Sosiaalitalkkarin käydessä säännöllisesti suhde autettavan kanssa ei ole sellainen, että sitä voisi luonnehtia *se on siinä näkemiin*. Yhteinen suunnittelu, suhteen kestäminen ja tiheämmät käynnit mahdollistavat pitkäkestoisempia suunnitelmia ja myös mahdollisuuden tekemättömyyteen. Tekemättömyys voi olla tärkeää yhdessä olemisen kannalta. Hiljan luonnehtima kokemus siitä ettei haaskaa aikaa vaikka vain juttelisi on olennainen.

Haastateltavat tuovat esille se, että hyvän suhteen syntymiseksi työntekijöiden kanssa vaatii aikaa ja yhdessä tehtyjä asioita. Konkreettiset työtehtävät rakentavat suhdetta ja sen kautta on vähitellen helpompi ottaa vastaan myös muuta apua. Työntekijät voivat olla monenlaisten tilanteiden ja tuntojen helpottajia. Oma tilannetta ja hankalia asioita ei syvällisesti ennen luottamuksen syntymistä haluta jakaa. Syvällisestä keskustelusta hyötyminen tai ylipäättään tällaisen keskustelun syntyminen vaikuttaa vaativan pidempään jatkuneita käyntejä. Haastateltavien kerronnassa tulee myös esille, että heille tärkeiden asioiden selvittäminen voi jäädä kokonaan tekemättä joko työnrajausten vuoksi tai siksi, ettei koe jotakuta työntekijää luottavaksi.

Sosiaalitalkkareiden parityöskentely ja sukupuolen merkitys

Myös sosiaalitalkkareiden parityöskentely nousi esille haastatteluissa. Erityisesti Hilja korosti sitä, että on mukava kun naissosiaalitalkkari käy vakituisesti ja tarvittaessa miessosiaalitalkkarin saa tekemään erilaisia näppäryystöitä. Aiemmin lainaamassani haastattelun kohdassa, jossa Hilja kertoi kirjaamiskäytännöistä, tuli esille, että miessosiaalitalkkarin tekemä työ saattoi joskus olla niitä suoritteita, jotka saatettiin kirjata ylös vaikka tärkeämpää ehkä oli keskustelu naissosiaalitalkkarin kanssa. Siiri toi esiin, että toinen talkkari oli käynyt paikan päällä tutustumassa ja esittäytymässä, jolloin oli puhuttu erityisesti siitä, että pihatöihin olisi mahdollista saada apua. Myös Annikin haastattelussa tuli esille, että hän oli tavannut kummatkin talkkarit. Talkkareiden työparitoiminta toimi yleensä niin, että vaikka he olisivat käyneet yksin jonkun asiakkaan luona, saattoi työpari tuurata esimerkiksi loman aikoina, jolloin myös työpari tuli asiakkaalle tutuksi. Haastateltavistani Hilja halusi läheisimmän talkkarinsa olevan nainen. Tosin on vaikea sanoa mikä liittyy sukupuoleen ja mikä muuten henkilökemioihin. Yleensä haastateltavani eivät ottaneet kovin paljon kantaa

talkkarin sukupuoleen, siihen haluaisivatko nais- vai miesauttajan.

Minä:niin joo kun hän hän on sillä samalla alueella ollu ku Matias ollu sitte talkkarina niin

Annikki:juu niin on ollu

Minä:hmm mut oliko tuntuko se muute että ku Matias oli mies oliko se sitte oliko hän sinänsä sitte erilainen tai

Annikki:oli niinku turvallisempi taikka mikä se oli tunne

Minä:joo niin tuola kaupassa käydessä esimerkiksi

Annikki:niin niin

Annikki mainitsi kysyessäni, että miestalkkari voi tuntua turvallisemmalta kuin naissosiaalitalkkaari. *Turvallisempi taikka mikä se oli tunne* tuo esille sitä, että Annikin oli vaikea kuvailla eroa. Ehkä turvallisuuteen on helppo päätyä, koska siitä on haastattelussa niin paljon puhuttu. Miesauttajaan varmasti liittyy käsityksiä esimerkiksi auktoriteetista ja naista suojelevasta luonteesta, johon Annikki viittaa sanoessaan, että tuntuu turvallisemmalta.

Marketta:niin semmonen ihana poika sitten niin se tekee kaikkee

Minä:joo

Marketta:kun se ensimmäistä kerran tuli tosta ovesta pitkä poika ja silmät suurella kuule se sano että mä teen sitte ihan kaikkea mitä sää vaan vaadit

Minä:joo

Marketta:se kuule silitti keittiön verhot

Minä:hmm

Marketta:ja pisti ne sinne ylös ja makuuhuoneeseen

Minä:joo

Marketta:ihan kaikki se teki

Marketta aloitti sosiaalitalkkarista kertomisen spontaanisti ensimmäisen haastattelun alkupuolella. Hän korosti sosiaalitalkkarimiehen fyysisiä ominaisuuksia, pituutta ja silmiä. Ihanuus on ominaisuus, jonka voi ajatella toiminnan ja luonteen lisäksi ulkonäköön liittyväksi. Hänen kertomastaan huokuu selkeästi myös se, että hän on kokenut imartelevana sen, että sosiaalitalkkaari on sanonut tekevänsä kaikkea, mitä vain Marketta vaatii. Tällaista tarinaa Marketta tuskin olisi naissosiaalitalkkarista kertonut, vaikka hän kutsuu myös esimerkiksi sukulaisnaisiaan ihaniksi ja käyttää ilmausta ihana useaan otteeseen haastattelussa eri ihmisistä. Hyvä vaikutelma oli jäänyt heti kun sosiaalitalkkaari oli astunut ensimmäisen kerran ovesta sisään ja hän oli kertonut työnkuvastaan.

Sosiaalitalkkareiden työnkuvan vapaamuotoisuus lisää heidän arvostustaan. Esimerkiksi Marketta ihmettelee siivoojaa, joka hänellä on käynyt ja jonka tehtäväkuva on rajattu niin, ettei hän pyyhi pölyjä.¹² Koko kahden haastattelun kontekstiin sijoitettuna sosiaalitalkkarimies sijoittuu Marketan

¹² Haastattelussa ei tullut varmasti esille oliko Marketan siivoojaksi nimittämä henkilö todellisuudessa kotihoidosta tai esimerkiksi seurakunnasta, kuten Marketta itse arveli. Ilmeisesti kaupallisen yrityksen työntekijästä ei kuitenkaan

oman jo edesmenneen miehen kanssa samaan kategoriaan työteliäänä ja ystävällisenä. Marketalla on myös suvussa miehiä, jotka käyvät häntä auttamassa. Marketan elämän tärkeät miehet ovat ilmeisesti olleet turvallisia. Esimerkiksi isäpuoltaan, jota hän myös luonnehti ihanaksi mieheksi, hän kuvailee hyvänlaiseksi siinä mielessä, ettei tämä koskaan kohdistanut Markettaan väkivaltaa, vaikkei ollut tämän oikea isä. Sosiaalitalkkari sopii tähän samaan ihanien miesten joukkoon. Näiden kaikkien kehuttujen miesten vastakohtaksi asettuu Marketan kauhukuva nykymiehestä, joka on sellainen, ettei tee kotona mitään vaan *nykyään ei tee mitään noi äijät kun niitä kattelee ei muutakun maataan ja maha lihoo*. Tämä kohta haastattelussa liittyy siihen, että itse esitän Marketan miehen kenties olleen poikkeuksellinen omana aikanaan hänen tekemiensä kotitöiden perusteella.

Tärkeä lienee myös sanavalinta 'poika' sosiaalitalkkarin yhteydessä. Se liittyy varmasti ensisijaisesti Marketan omaan ikään. On ymmärrettävää, että häntä huomattavasti nuorempi miespuolinen talkkari näyttäytyy ja käsitteellistyy poikana. Tämän voi nähdä liittyvän siihen, ilmeisesti Marketalle mieluisaan, rooliin, että hänelle on annettu lupa vaatia ja pyytää mitä toivoisi tehtävän. Pojalle on ehkä helpompi esittää toivomuksia kuin miehelle. Sekä poika että mies erottuvat edukseen äijistä, jotka vain makaavat. Sana äijä ei muuten esiintynyt Marketan haastattelupuheessa. Mahan lihomisen voi assosoida paitsi laiskotteluun myös liialliseen alkoholin käyttämiseen. Helvin haastattelussa tuli esille miestyyppi, jota hän kutsui retkuiksi. Tähän miestyyppiin liiallinen alkoholin käyttö liittyi saumattomasti. Helvin kuvailemat retkut olivat miehiä, jotka eivät tulleet liian lähelle omaa elämänpiiriä kun heitä ei ollut omassa perheessä tai samassa talossa, jossa itse asui. Helvi kuitenkin kertoi, että hyvän lapsuudenystävän isä oli juoppo ja aiheutti ongelmia perheessään esimerkiksi panttaamalla perheensä vaatteita viinarahojen saamiseksi. Poika on selkeästi positiivinen ilmaus äijään verrattuna. En usko poika-sanankäytön Marketan tapauksessa liittyvän työttömyyden kaltaiseen hiukan alentavaan puhetapaan, vaan olevan positiivisesti väritynyt. Jo se, että sosiaali- ja terveysalalla miehet ovat vähemmistössä vaikuttaa siihen, että kotiin tulevien auttajien joukossa miehet erottuvat edukseen.

Elämän merkitykselliset asiat

Siinä missä oma ruumiillisuus saattaa rajata paikalleen ja vaivat ja rempat voivat synnyttää pelkoa, voi toinen ihminen toimia tukijana näitä kehityskulkuja vastaan tai tasapainottaa niitä. Keskustelin

ollut kyse. Kodin siivoamisen voi kokea kunnon kansalaisen velvollisuutena ja henkilökohtaisen kontrollintunteen välineenä, jonka puute vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin negatiivisella tavalla (Aaltojärvi 2005, 88-89). Jos siivousta ajatellaan näin tulee ymmärrettäväksi, miksi vanhuksia loukkaa se, etteivät he saa kotihoidosta siivousapua. Vanhoille naisille tämä on ehkä vielä voimakkaampia tunteita nostattava asia kuin miehille, koska heistä moni on omaksunut siisteyden ja siistimisen naisen tehtäväksi. Helvi luonnehti tullessaan äitiinsä siinä, että ei saa olla sekasta. Marketta taas pohti, että hänen mummonsakaan teki vielä hänen iässään monenlaisia askareita kotona.

Hiljan kanssa hänen mahdollisuudestaan käydä lähikaupassa.

Minä:joo kuinka kuinka usein yleensä uskallat sinne mä mietin tota et jos on niinku näitä pyörtymisjuttuja niin uskaltaaks sitä usein lähtee sitte niinku

Hilja:no se on se että kun mulla nyt käy siis se ulkoiluttaja

Minä:hmm

Hilja:sitte kotiapu maanantaina ja sitten tota noin niin Hanna (sosiaalitalkkari) torstaina

Minä:joo

Hilja:niin siinä on kolme mahdollisuutta lähtee

Minä:hmm

Hilja:niin kyllä mä yleensä oon lähteny siis ainakin kerran viikossa kun on toinen ihminen niin sitä se piristää

Minä:niin niin se on ihan eri asia tietysti

Hilja:niin

Minä:mut yksin varmaan ei sitte

Hilja:ei ei

Huomasin, haastattelua nauhalta kuunnellessani sen, että korostan itsepäisesti autonomian ja itse tekemisen merkitystä. Oletan asiakkaitten ilman muuta olevan sitä mieltä, että he haluaisivat tehdä asiat itse. Esimerkiksi Vakimo (2001, 313) kritisoi sitä, että autonomisuutta ja aktiivisuutta ihannoidaan ja toisista riippuvaisuutta pelätään. Viime kädessä ihmisten elämään kuuluu aina myös riippuvaisuutta (Juhila 2005, 15; Jokinen, E 1996, 189). Hilja esimerkiksi korosti sitä, että toisen ihmisen seura piristää ja ulos lähteminen tuo vaihtelua.

Huomasin, että elämän merkityksellisten asioiden ylläpitämisessä talkkarin osuus saattoi olla tärkeä. Erityisesti kauppareissuille pääseminen oli osalle haastateltavistani tärkeää.

Siiri:niin että pääsenkö mä kun se olis niin hyvä lähteä vaikka iha vaikka ihan sillai lähtis että mää menisin mentäs taksilla sinne

Minä:hmm

Siiri:ja mää istusin siä aulassa ja vartoisin ja sosiaalitalkkarin etunimellä olis sitte kauppalista et se kävis kaupassa ja tultas sitte taas taksilla kotiin

Minä:niin joo

Siiri:kun tota määkin käyn kerran viikossa vaan niin sitä on sitte ostoksia on niin paljon

Minä:ni mikste tykkäsitte hänestä (sosiaalitalkkarista) sitte

Annikki:minä en tiedä hän oli ystävällinen ja kaupassakäynti kävi niin hyvin

Minä:joo niin te kävitte hänen kanssa yhdessä

Annikki:juu

Siiri kertoi siitä, että olisi halukas lähtemään kauppareissulle siinäkin tapauksessa, ettei jaksaisi liikkua kaupassa, vaan joutuisi jäämään aulaan istumaan. Taksilla matkustettaessa tavarat on helppo kuljettaa kotiin. Tämä on tärkeää kun ostettavaa on paljon. Siiri myös kertoi, että silloin kun hän oli paremmassa kunnossa kun kahdella haastattelukerralla hän oli liikkunut niin paljon käyttäen

kuljetuspalvelulain mukaisia taksimatkoja, että matkat loppuivat yleensä aina kesken. Tällöin hän arveli myös, että kun kuntoutuu haastatteluhetkellä vaivanneista vammoista hän alkaa taas ajaa enemmän taksilla. Näin pienten käyntien voi ajatella pitävän liikkumista yllä myös tulevaisuuden varalta. On myös tärkeää, että kauppaan pääsee katselemaan ja tekemään valintoja.

Annikki kertoi pitävänsä talkkarista koska talkkari on ystävällinen ja pitää lupauksensa eli tulee silloin kun on luvannut. Hän kertoi myös, että kaupassa yhdessä käyminen onnistui hyvin. Annikki kertoi, että kirpputorit ovat olleet hänelle aikaisemmin yksi mielenkiintoisimmista käyntikohteista.

Minä:joo käyttekö te ootteko te yksin käyny asioilla pystyttekö enää käydä yksin että

Annikki:en mä pysty enää käymään

Minä:joo

Annikki:kyllä mä muuten pystysin mutta liikunnan takia

Minä:niin joo

Annikki:kyllä mä muuten kaikki asiat toimitan ja mietin että mitä ostetaan ja raha-asiat ja kaikki

Minä:hmm joo

Annikki:mä en pysty oikein uskalla lähtee

Minä:hmm

Annikki:eikä taksi otakaan mua se sanoo että onko saattajaa(aurahtaa)

Minä:niin joo et he kysyy automaattisesti

Annikki:juu

Minä:että onko joo ja se voi varmaan olla ihan hyvä juttu sitte

Annikki:niin varmaan onkin kyllä mä 75 vuotiaana vielä menin lujaa tuolla kauppaan ja jokapaikkaan

Annikki kertoi menneensä lujaa vielä muutamia vuosia sitten. Kun kysyin, miten hän kokee ikänsä hän vastasi:

Annikki:olen vanhahan minä oon ku taivas

Minä:(nauran) niinjoo niin et te ajatelette niin että

Annikki:olenhan minä vanha jo

Minä:joo

Annikki:olen viis vuotta vielä mä olin nuori

Tällöin yhdessä talkkarin kanssa tehdyt kauppareissut asettuvat kontekstiinsa siinä, että ne mahdollistavat ainakin pienen osan entisistä aktiviteeteista. Annikki kertoi siitä, ettei yksin uskalla liikkua, eikä edes voi koska taksi ei ota kyytiin. Samalla hänelle oli tärkeää tuoda esiin, että liikkumisen ongelmat ovat ainoa syy siihen, ettei hän liiku yksin. Kyse ei ole siitä, ettei hän tietäisi mitä kaupasta haluaa ja tarvitsee tai pystyisi hoitamaan raha-asioitaan. Annikki siis tuo esille sitä, että hän hallitsee ja muistaa tärkeät asiat.

Huomasin haastatteluja teemoitellessani ja lukiessani, että sosiaalitalkkarit olivat pystyneet auttamaan haastateltaviani monissa sellaisissa asioissa, jotka lisäsivät heidän viihtyvyyttään kotona.

Nämä saattoivat olla pieniä asioita. Esimerkiksi Marketta kertoi, että hänelle oli ollut tärkeää, että sosiaalitalkkipari oli siirrellyt hänen taulujaan niin, että ne olivat paremmin sekä hänen että vieraiden katseltavissa. Tedren (1993, 91) mukaan mitä huonokuntoisempia kotipalvelun asiakkaat ovat sitä vähemmän he pystyvät vaikuttamaan työnsisältöihin. Hän viittaa yksityisen tilan muuttumiseen vähemmän kodinomaiseksi esimerkiksi siksi, että laitosmaisempi kotitila voi helpottaa kotihoidon työtä. Äärimmillään kodista katoaa kodin tuntu kun esimerkiksi esineet siirretään syrjään siivouksen helpottamiseksi, jolloin asukkaan henkilökohtainen elämänhistoria ei enää kodissa näy. Tällaista tilannetta voi kuvata jopa vallanvaihdoksi kodin tilassa. Ajattelisin, että sosiaalitalkkipari voi toimia juuri vastapainona kodin laitostumiselle. Kotipalvelun kehittämistyössä ja arjen käytännöissä kodinhoito on alettu nähdä toissijaisena ja terveys korostuu sosiaalisen sijaan (Tedre 1999, 74, 82, 89, 119, 149-157, 173-183; Anderson ym. 2004, 492). Tedre (1993, 1999) on kerännyt aineistonsa 1980-luvun loppupuolella. Uudemmissa tutkimuksissa näkyy että karsitut kodinhoitoavut sekä ulkoilu- ja asiointiavun puute ovat asioita, joihin asiakkaat ovat tyytymättömiä (Anderson ym. 2004, 487-488). Työn rajaaminen rationalisoinnin ja säästämisen nimissä on jatkunut edelleen kotihoidon työssä (ma., 489; Vabø 2005, 175). Tilaaaja-tuottajamallin tuominen vanhusten kotihoitoon voi johtaa siihen, ettei tarpeista enää pystytä joustavasti neuvottelemaan ja niihin vastaamaan asiakkaiden nopeasti muuttuvissa tilanteissa vaan tarpeet määritellään ennalta ja niiden muuttaminen on hankalaa (ma., 176-176). Sosiaalitalkkiparin apu voi tarjota mahdollisuuden ylläpitää vanhoja tuttuja ja tärkeitä toimintoja. Kotityöt kuten taulujen uudelleen asettelu tai verhojen silittäminen voi tehdä kodin viihtyisemmäksi. Kun lähdetään kodin ulkopuolelle tai kotia muokataan miellyttävämmäksi puututaan ruumiin rajoituksiin esimerkiksi tukemalla ruumiin asentoja, kuten taluttamalla yhdessä kävellessä (Tedre 2004b, 54).

Haastatteluissa nousi esille monia asioita, joiden kohdalla en voinut olla ajattelematta, että sosiaalitalkkipari voisi varmaan olla apuna tuon tyyppisessä työssä. Annikki kuvaili, miten oli hoitanut kukkia ja miten oli aiemmin istunut parvekkeella kun siellä oli ollut kauniita kukkia ja käynyt kirpputoreille katselemassa. Helvi puhui siitä, että oli aiemmin käynyt kirjastossa. Muistojen ylläpito tilassa nousi monissa haastatteluissa esille tärkeänä asiana. Jollei suhde työntekijään ole luottamuksellinen ja käynneille varattu kylliksi aikaa, ei keskusteluissa päästä ehkä edes niin syvälle, että autettavien toiveet tulisivat esille. Kukaan työntekijä ei tietenkään pysty vastaamaan kaikkiin tarpeisiin, joita asiakkailla voisi olla. Varmalta vaikuttaa, että talkkarit tekivät sen tyyppistä työtä, joka auttoi haastateltavien kotona asumista. Haastateltavilla oli paljon sellaisia vanhoja harrastuksia joiden ylläpitäminen yhdessä toisen kanssa olisi heille merkittävää. Näen tärkeänä, että sosiaalitalkkipareiden työnkuva pysyy kyllin etäällä perushoivatyöstä ja erottuu esimerkiksi yksityisestä siivouspalvelusta. Sosiaalitalkkiparitoiminnasta jää vaikutelma, että siinä keskitytään

pääosin sellaiseen tekemiseen, joka tehdään yhdessä asiakkaan kanssa suunnittelusta lähtien. Työ ei myöskään ole siinä mielessä välttämätöntä hengissä säilymisen kannalta kuin kotipalvelun työ voi olla. Tosin välillisesti se voi sitäkin olla. Esimerkiksi masentuneelle asiakkaalle talkkarin käynnit voivat olla tekijä, joka katkaisee rutinoituneen arjen. Näin talkkareiden voi nähdä tekevän tärkeää työtä esimerkiksi iäkkäiden tekemien itsemurhien ennaltaehkäisyn suhteen.

Sosiaalitalkkareiden työn arkirationaalisuus voi turvallisuuden tunteen kannalta toimia esimerkiksi niin, että työssä autetaan asiakkaita ottamaan haltuun tiloja kodin ulkopuolella, mihin he eivät yksin pystyisi. Kodin tila voi myös heidän kannaltaan muotoutua viihtyisämmäksi ja sitä kautta välillisesti vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen. Kodin arkirationaalisuus voi sosiaalitalkkareiden työssä olla asiakkaiden kohtaamista ainutlaatuisina ja arvokkaina ihmisinä, joilla on päätäntävalta omassa elämässään.

Turvaranneke turvallisuuden tuojana ja sen takana olevat oikeat ihmiset

Huomasin haastatteluja tehdessäni, että aloin pohtia turvaranneketta samantyyppisistä näkökulmista kuin Koskela (1999e; 1999f; 2003) on pohtinut valvontakameroita. Hän kirjoittaa lähinnä kameroiden seuraamisen epävarmuudesta, ja siitä huomataanko niiden takaa erityisesti naisiin kohdistuvia uhkia. Lisäksi kameroihin liittyy salamyhkäisyys ja mahdollisuus voijerismiin. Mietin, lisääkö turvaranneke turvallisuuden tunnetta, koska sen päässä oleviin ihmisiin ei ole kontaktia. Teknisiin laitteisiin saattaa kohdistua epäluuloja myös niiden käytännön toimivuuteen. Haastateltavistani Marketalla ja Hiljalla oli turvaranneke. Heistä kumpikin oli siihen tyytyväinen. Ilmeisesti turvarannekkeen ylläpitäjät nauttivat heidän keskuudessaan luottamusta. Marketan haastattelussa ranneke tuli esille niinkin konkreettisesti, että hän painoi sitä meidän kummankaan huomaamatta vahingossa ja ilmoitti monitorista tilannetta tiedustelevalle hoitajalle väärästä hälytyksestä. Marketta toikin laitteen haittapuolena esille virrehälytykset, joiden takia hän ottaa rannekkeen yöksi pois, ettei säikähtäisi yhtäkkiä monitorista tulevaa ääntä.

Marketta: mut on se semmonen kauhee jännitys jos tossa sängyssä ny sitte niin tää rupee yhtäkkiä tuolta huudetaan ni

Minä: joo

Marketta: pelästyyhän sitä

Marketta: yöks mä otan sen aina pois mä ajattelen että sitä pelästyy kun tota noin tää rupee yöllä huutaan niin mä otan sen tohon lehtien päälle

Marketta arvostaa turvapuhelinpalvelua. Tästä huolimatta hän kokee hyväksi mahdollisuuden säilyttää riippumattomuuden siinä mielessä, että voi ottaa rannekkeen halutessaan pois.

Hiljan haastattelussa huomasin erityisesti, että monitorin päässä olevan elävän ihmisen tärkeys tuli esille. Hän kertoi ensin tilanteesta, jossa oli joutunut käyttämään ranneketta, jotta pääsi sairaalaan.

Minä: ootko muuten joutunu käyttään tuota ranneketta

Hilja: sillon kun mä soitin en en oo muutaku sillon viime keväänä

Minä: joo no tuntuuks se hyvältä onkse tuoko se turvallisuutta

Hilja: tää tuntuu niin ja sitten kun mun sisareni sai tietää ja veli ja kaikki niin siskokin oikein mä kuulin oikein kun se huokas (matkii sisarensa huokaisua) kun hän soitti pari kertaa viikos kun mä täällä olin yksin ja

Minä: hmm

Hilja: ja tota mitä sulle nyt kuuluu ja tikusta teki asiaa ja mä sanoin nyt mulla on turvaranneke

Hän kertoi siis tärkeänä syynä rannekkeen hankinnalle sen, että se huojensi yhtä paljon sukulaisten pelkoa hänen puolestaan kuin hänen omaa turvattomuuttaan. Sari Pekkarinen (2005) on analysoinut turvapuhelimen käyttöönottoa Vakimoon (2001) nojautuen vanhuustekona vahvan ja heikon toimijuuden käsitteiden kautta. Hän korostaa sitä, että yksilöllä on aina toimijuutta ja autonomiaa mutta heikossa toimijuudessa päätösvaltaa on luovutettu muille (Pekkarinen 2005, 123-124). Sukulaisten mielipide ja huoli on vaikuttanut turvapuhelimen hankintaan. Tämän voisi ajatella heikkoa toimijuutta ilmentävänä tekona (ma., 126-127). Tulkitsen kuitenkin, että turvapuhelimen takia Hiljan oma autonomia lisääntyy. Hän on kertonut olevansa sisarensa kanssa läheisissä väleissä ja heidän purkavan toisilleen arkoja asioita. Arvelen, että kun toisen ei tarvitse soittaa tikusta asiaa tehden vain varmistaakseen, että toinen on vielä hengissä, tämä voi tasa-arvoistaa yhteydenpitoa ja heidän välistä suhdetta (ks. Päivärinta 1998, 215-216). Kun tikusta asian tekemisen voi vaihtaa tärkeistä ja oikeista asioista puhumiseen, kyseessä on enemmän sisarten välinen tasa-arvoinen ja läheinen suhde kuin silloin jos toinen on riippuvainen huolehtimisesta. Hilja korostaa suhteessaan sisarensa ja sosiaalitalkkareihin juuri oikeista ja aroista asioista puhumisen merkitystä.

Hilja: ja tota ne soittaa joka ilta tarkistussoiton niin vähän ennen kahtatoista

Minä: ai ne soittaa

Hilja: juu

Minä: joo joo

Hilja: tai mun ei tarvi vastata tossa rupee vaan siinä siinä näyttöpäätteessä niin vihree valo rupee niinku vilkkumaan ja

Minä: hmm

Hilja: punasella

Minä: joo

Hilja: johonkin aikaan ja sit (epäselvä kohta nauhallalla)

Minä: joo

Hilja: niin se jos mikä antaa turvallisuutta et tietää et joka ilta

Minä: niin niin se on kyllä ihan ihan totta elikkä sitte jos siihenkö tarviiko siinä reagoida mitenkään vai he niinku testaa sen että toi laite toimii

Hilja: juu sitte on olis suotavaa että kerran kuussa niin kokeilis tän kunnon että painais ja sanois et tarkistussoitto

Hilja kertoi, että joka ilta tehtävä tarkistussoitto lisää hänen turvallisuuden tunnettaan. Tämä on konkreettinen osoitus siitä, että laitteen takana olevilla ihmisillä on väliä laitteen käyttäjille. Teknologian syyttäminen vuorovaikutuksen minimoimisesta ja ihmisten korvaamisesta (esim. Marin 2003, 40-41) ei haastattelujeni perusteella näytä todelliselta uhalta, kun se ei jää ainoaksi tarjotuksi palveluksi. Turvaranneke ei ole pelkästään kone tai robotti, vaan sen toiminta on ihmisten käsissä. Ihmisten, jotka käyttävät työaikaansa siihen, että ottavat yhteyttä avun tarvitsijoihin ja tarvittaessa hankkivat paikalle apua. Jos rannekkeeseen joutuu turvautumaan, on avun saanti tällöin ammattilaisten käsissä. Turvapuhelimen voi ehkä ajatella sosiaalisena tukena mutta hoivaa sen kautta ei tarjota koska turvapuhelinkontakteihin ei kuulu välitön ruumiillinen läsnäolo (Tedre 2004b, 57). Sekä Hiljalla että Marketalla oli kokemus siitä, että turvarannekkeella saisi helposti yhteyden apua tarvitessaan. Myös Eeva Maija Kivelän (2003, 135, 137) mukaan turvallisuuden tunnetta lisäävät positiiviset kokemukset turvarannekkeen käytöstä kun taas sen toimimattomuus aiheuttaa turvattomuutta. Jäin vielä ihmettelemään turvarannekkeita. Entäpä jos on esimerkiksi kaatunut eikä pysty painamaan rannekettaan. Keskustelimme tästä Hiljan kanssa vielä toisessa haastattelussa. Tällöin Hilja kertoi, että yhteydenottajat kuuntelevat asunnosta kantautuvia ääniä, esimerkiksi nukkuvan rauhallista hengitystä. Lisäksi yhteydenotto on sen verran äänekäs, että jos olisi esimerkiksi kaatunut niin äänen kuulisi ja voisi esimerkiksi vaikertaa, jolloin viestin avun tarpeesta pitäisi mennä perille.

Analyysiä tehdessäni Marketan ja Annikin haastattelut tuntuivat keskustelevan keskenään turvarannekkeesta ja sen tarpeesta ja tarpeettomuudesta. Nämä katkelmat välittävät puhetta samasta ilmiöstä eli omasta toimijuudesta ja päätöksenteosta eri näkökannoilta.

Marketta: kyllä tua kerhossa on melkein kaikilla on mutta toiset on taas niin leuhkoja että en mä tommosia pidä

Minä: joo

Marketta: mutta kyllä mä ainakin tykkään tää on turvallinen

Minä: hmm kyllä se ihan mun mielestä ainakin

Marketta: nykkin kun mä putosin viimeks viimeviikolla tosta kierähdin mä tossa tällä puolella nukun sitten noin niin kierähdin siitä olin siinä vähän aikaa siinä ennenku mä sain sitte tosta sängyn reunasta kiinni

Minä: hmm

Marketta: niin aattelin että soittasko tota kun mä väänsin ja väänsin ja väänsin ja väänsin

Minä: hmm

Marketta: tossa selälläni lattialla ja mutta kun ei ollut verta niin noin

Marketta kertoi, ettei ole kertaakaan käyttänyt ranneketta, vaikka on kaatunut useita kertoja kotonaan. Hän luonnehti, että saa siinä puhista kauan että pääsee pystyyn. Hän on siis valmis itse

ponnistelemaan ennen apuun turvautumista, jopa niin pitkälle, että minusta se kuulostaa jo hiukan pelottavalta, ja otin myöhemmin kantaa, että kyllä varmaan kannattaa painaa jos tuntee kipua. Hänelle ranneke on kuitenkin hätävara, ellei omin voimin jaksaisikaan millään nousta tai jos havaitsisi esimerkiksi verenvuotoa kaatumisen seurauksena. Marketan voimakkaan itse tekemisen ja yrittämisen voisi Pekkarisen (2005, 125) luokittelujen pohjalta nähdä kuuluvan *vanhuuden riippuvuutta vastaan kommentoivaksi vanhuusteoksi*.

Minä:tuleeko teille sitte aterioita tai jotakin onko turvapuhelinta tai sellasia

Annikki:ei en mä ny vielä niin hömppelö oo (nauraa)

Minä:joo

Annikki:ei oo

Annikki puolestaan liittää turvarannekkeen ja kotiin kuljetettavat ateriat hömppelönä olemiseen, vaikka värittää tämän sanomista nauramalla. Helvi käytti sanaa höppänä puhuessaan siitä, ettei välttämättä muista kaikkia kävijöitä. Hömppelö sana muistuttaa läheisesti höppänää. Puhetavat poikkeavat siinä, että Annikki sanoo, ettei ole vielä hömppelö kun taas Helvi yleistää höppänyyden ikäänkuin koskemaan kaikkia vanhuksia. Hän ei puhu suoranaisesti itsestään sanoessaan *vanha ihminen muutenkin höppänä*. Hän kuitenkin sisällyttää itsensä tähän vanhojen höppänöiden joukkoon. Ylpeys ja leuhkuus, jonka Marketta arvelee olevan syynä siihen, ettei hanki turvapuhelinta, saattaisivat siis olla Annikille syy siihen, ettei hänellä ole turvapuhelinta. Annikki kuvaili voimistelulla pitävänsä huolta siitä, etteivät sairaudet yllätä ja näin hän korosti omaa aktiivisuuttaan. Koska hän asuu lapsensa kanssa, hän ei ehkä ole kovin pitkiä jaksoja yksin kotona. Kumpikin haastateltava tuo esille omaa päätöksentekoaan ja omaa toimijuuttaan. Annikki sillä, ettei halua hankkia turvapuhelinta kun ei ole vielä hömppelö. Marketta taas korostaa toimijuuttaan sillä, että hän on aktiivisesti itse halunnut hankkia turvapuhelimen. Hän tuo myös esille ponnisteluaan, jonka turvin itse on jättänyt turvautumatta rannekkeeseen.

Turvattu avun saanti ja tasapainoilu lisäävun tarpeen arvioinnissa

Tärkeänä seikkana avun saamisesta tuli esille kokemus siitä, että tarvitessaan voi saada enemmän apua. Siirillä on monia sairauksia, jotka vaikeuttavat esimerkiksi kotitöiden tekoa. Hän tarvitsee apua myös sairauksiensa hoidossa. Tytär auttaa häntä paljon. Lisäksi hänellä on jo useamman vuoden käynyt kodinhoitaja. Sosiaalitalkkarin kanssa hän käy hoitamassa kauppa-asioitaan. Myös naapurustosta löytyy tarvittaessa auttajia. Haastattelussa tuli selkeästi esille, että turvallisuudentunteeseen vaikuttaa tieto siitä, että lisää apua on tarvittaessa mahdollista saada. Sen sijaan se, mistä apu tulee ei välttämättä ole niin selvää. Siiri mainitsi ensin sosiaalitalkkarin tulevan siivous- ja hoivapalveluja tarjoavasta yrityksestä.

Siiri: ja sitten tota mikäs se on Iss: kö se käy sitten toisen kerran semmonen joka käyttää mua kaupassa

Minä: joo

Siiri: ostoksilla kaksi kertaa viikossa ja nytkin on sanottu että sitten kun musta tuntuu siltä että mä en pärjää niin pyytää sitten vaan lisää apua

Minä: joo

Siiri: niin sitä tulee että sitä tulee että jos esimerkiksi tytär lakkaa jaksamasta

Minä: hmm

Siiri: niin sitten vaan kun hän ilmottaa että hän ei jaksa ni sitte pyytää lisää apua

Minä: niin joo että täällä käy nyt sitte niinku kaks ja sitte onko tää sosiaalitalkkari et hän sitte käy vielä erikseen

Siiri: niin se on se sosiaalitalkkari juu sehän se on joka mulla käy tiistaisin

Minä: joo elikkä niinku kodinhoitaja ja sosiaalitalkkari

Siiri: joo kyllä mä oon sillai sillai ihan tyytyväinen ja sittenku tota jotenkin mä siihen luotan niin että niin mä saan lisää jos mä tartten

Minä: joo

Siiri: jos mä todella tartten

Minä: hmm

Siiri: mutta tota mä oon pärjänny ny vielä ja sitte se riippuu juur tyttärestä et jos se lakkaa jaksamasta niin sittenhän

Siiri kertoi tässä yleisesti saamistaan kotipalveluista. Sosiaalitalkkari sekoittuu ensin siivouspalveluja tarjoavaan yritykseen. Tämä johtuu todennäköisesti palvelujärjestelmän viidakkoisuudesta. Kenties Siiri on harkinnut myös yksityisen siivouspalvelun ostamista tai ainakin hänelle on niistä kerrottu koska hän kertoo muualla haastattelussa, ettei hänen sitä ole vielä tarvinnut ostaa. Siirin kertomassa näkyy luottamus siihen, että tarvittaessa hän saisi apua. Tämän voi nähdä lisäävän turvallisuuden tunnetta (ks. myös Pietilä & Tervo 1996, 31). Siirille oli huojentavaa, että apua voi tarvittaessa pyytää lisää. Siirin kertomaan liittyy kuitenkin myös epävarmuus, joka tulee esille siinä, että hän pohtii moneen otteeseen tyttärensä jaksamista hänen hoitamisessaan. Tälle voi hakea selitystä esimerkiksi siitä, etteivät kunnan, yksityisten palvelutuottajien tai järjestöjen tarjoamat palvelut ole Siirin mielestä samanlaisia kuin oman lähisukulaisen tarjoama apu. Siirin haastattelun pohjalta huolen voi nähdä kytkeytyvän enemmän mahdollisuuteen, että tytär voisi ylirasittua hänen hoitamisestaan. Siiri korostaa sitä, että toivoisi tyttärensä tällaisessa tilanteessa tuovan asian esiin. Siirin voi nähdä olevan huolissaan siitä, ettei hän osaisi pyytää lisää apua ajoissa, eikä tyttärekään tätä kehtaisi vaatia. *Jos mä todella tartten* sanoessaan Siirin voi kuvitella tasapainoilevan sen kanssa, milloin on oikea hetki lisäävun pyytämiseksi. Milloin hänen oma kuntonsa ja ehkä erityisesti läheisten jaksaminen edellyttävät tätä. Ylipäätään haastateltavieni tilanteet voi nähdä tasapainoiluna sen kanssa, miten paljon apuja tarvitsee tai olisiko siirtyminen toiseen asumismuotoon paikallaan.

Siiri: mulla on ollut kauhea miellyttämistarve kun mä oon huomannu et että mä oon väärää

sukupuolta että toivottu kyllä varmaanki mutta sitte se mun olis pitäny olla poika. Ja mulle on siitä asti kasvanut semmonen kauhea miellyttämisen tarve

Siiri:ja kokoajan pyrkinyt siihen, että mä vaan osaisin elää sillai et toisilla olis hyvä olla

Siiri kertoi ensimmäisen haastattelunsa alussa siitä, miten se, että on lapsena havainnut olevansa väärää sukupuolta on vaikuttanut siihen, että hän haluaa miellyttää muita ja ajattelee toisten hyvää oloa. Siiri puhui myös ylikehittyneestä hoivaamisvietistä ja siitä, että oli nuoruudessaan yhden ystävänsä mielestä pikkuäiti kun teki tälle vaatteita ja muutenkin huolehti ystävästään, jonka asiat eivät ilmeisesti olleet kovin hyvin. Siirin kuvauksen perusteella hänen moninkertaiset pohdintansa tyttären jaksamisesta voi nähdä osana hänen pyrkimystään muiden hyvään oloon. Siiri on kertomansa mukaan itse omaishoitajana ollessaan kärsinyt äitinsä hankaluudesta ja haluttomuudesta ottaa vastaan ulkopuolista apua. Tällöin hän oli oppinut, että tarpeeseen tulleesta avusta pitäisi olla kiitollinen ja pyytää apua tarvittaessa. Tasapainoilun lisäävun pyytämisen tai pyytämättä jättämisen välillä voi nähdä koostuvan paitsi omasta kunnosta myös tyttären jaksamisesta. Tarjolla olevat palvelut vaikuttavat siihen, mitä voi pyytää. Siiri esimerkiksi mainitsi, että oli ollut puhetta, että talkkari voisi tehdä puutarhatöitä. Talkkareiden työnkuvan muuttumisen myötä tämä ei kuitenkaan enää tämän tutkielman viimeistelyvaiheessa olisi ollut mahdollista. Luottamus lisäävun saamiseen on tärkeä asia, jonka ei toivoisi romuttuvan.

8 Lopuksi

Aineistoni oli niin laaja, että sitä olisi voinut käsitellä hyvin monesta suunnasta. Tutkimuskysymysten ja teemojen laajeneminen vaikuttaa osaltaan siihen, että jatkotutkimuksen aiheita ei ole vaikea keksiä. Tässä luvussa aion käsitellä ja arvioida Sopiva-projektia ja vetää yhteen muita tutkimustuloksiani. Aloitan Sopiva-projektista.

Koin, että projekti kokouksineen ja se, että pääsin tutustumaan yhden sosiaalitalkkarin työhön muutaman asiakkaan luona oli antoisa kurkistus Tampereen vanhusten kotihoidon tilanteeseen. Aiheeni tuominen lähemmäksi sosiaalityötä toi myös ongelmia. Koin, että oli järkevä sopeuttaa graduni aihetta niin, että siitä voisi olla projektille hyötyä. Pidin kuitenkin itsepintaisesti kiinni monista ajatuksistani ja kysymyksistä, joihin halusin työssäni vastata. Samaan aikaan minusta tuntui, että projektin kokouksissa nousi uusia ja uusia asioita, joihin he halusivat vastauksen. Tuntui että tutkimuskysymykset ja teemat näin välillä laajenivat liikaakin eri suuntiin. Lisäksi pelkäsin, että se, että pidän kiinni muistoista ja elämäkerrallisuudesta romuttaisi alleen nykyhetken, näiden iäkkäiden naisten avuntarpeen ja turvallisuudenkokemuksen sosiaalitalkkareiden asiakkaina. Lopulta tutkimukseni laajeni palveluiden ja vanhuuden suuntaan.

Olin usein projektin kokouksista tullessani hämmentynyt. Arvelin, etten pystyisi vastaamaan heidän vaatimukseensa siitä, että he näkisivät tutkielmastani sosiaalitalkkaritoiminnan vaikuttavuuden ja voisivat todistaa saman asian muillekin ja näin turvata jatkuvuutensa ja rahoituksensa. Tällaista vaatimusta ei tosin koskaan suoranaisesti esitetty ja se syntyi ehkä enemmän omassa päässäni. Monesti muistutin itseäni siitä, että olen tekemässä vain gradua ja tekisinpä sen miten hienosti tahansa en pysty ratkaisemaan Tampereen kaupungin vanhustenhuollon rahoitustilannetta. En myöskään kykene tekemään kannanottoja esimerkiksi siitä, onko tärkeämpää tarjota kotihoitona sosiaalitalkkareiden vai muun kotihoidon apua. Sen sijaan haastatteluissa nousee vahvasti esille luottamuksellisen ja pitkäkestoisen suhteen merkitys johonkin auttajaan. Tämä on tärkeä asia turvallisuuden kannalta.

Projektin sisältöä muutettiin sen loppuvaiheessa. Toiminnan rahoittajina ovat olleet Tampereen kaupunki ja Raha-automaattiyhdistys. Raha-automaattiyhdistyksessä on otettu kantaa siihen, että sosiaalitalkkareiden toiminta on liian lähellä kotipalvelutyötä. Heidän kantansa mukaan julkista avustusta ei voi myöskään antaa toiminnalle, joka kilpailee yksityisten palvelutuottajien kanssa. Projektin kokouksissa puhuttiin, että Tampereen kaupungin puolesta näin voimakasta kannanottoa ei ole tehty (vrt. kuitenkin liitteet 3 ja 4, joissa kaupungin ja RAY:n kantaa ei eritellä, vaan vedotaan

siihen, että rahoittajien linjaukset vaativat muutoksia toimintaan). Sosiaalitalkkareiden toiminta ei uusien ohjeiden mukaisesti enää saa sisältää suorittavaa työtä, vaan ainoastaan sosiaalista tukea.

Sosiaalitalkkarin nimike on muuttunut korttelikaveriksi. Toimintaa on tarkoitus kehittää enemmän niin, että tietyllä alueella asuvia ikäihmisiä kootaan yhteisen toiminnan piiriin järjestämällä retkiä ja toimintaa esimerkiksi joissakin taloyhtiöissä. Sosiaalitalkkarit tekevät edelleen myös yksilötyötä asiakkaiden kanssa. Heidän työtehtäviään on rajattu. Nyt heidän toimintaansa kuuluu keskusteleminen, saattaminen, lehden lukeminen, ulkoileminen, palveluiden etsimisessä auttaminen ja turvallisuuskartoitusten tekeminen. Myös kotikäyntityön veloituskäytäntö muuttui. Entinen veloitus oli 10 euroa tunnilta. Nyt maksu on 10 euroa enimmillään 2,5 tuntia kestävää käyntiä kohti. Sopiva-projektia ei ole enää erillisenä olemassa. Kokeilussa mukana olleet asiakkaat ovat saaneet valita haluavatko jatkaa edelleen maksullisina asiakkaina vai lopettaa käynnit. Osa asiakkaista on halunnut jatkaa, osa ei. Osalla jatkamishalukkuuteen ovat vaikuttaneet taloudelliset seikat. Näiden asiakkaiden kohdalla on suunniteltu, että selvitetäisiin vielä mahdollisuutta maksuista vapauttamiseen. Työn rajaaminen ja periaate, ettei halua maksaa palvelusta, joka aiemmin oli ilmaista, ovat vaikuttaneet siihen, että asiakkaat eivät ole halunneet maksaa palvelusta. Sosiaalitalkkarit kertoivat kevään 2006 kokouksessa, että potevat huonoa omatuntoa joidenkin asiakkaiden jäätyä ilman palveluita neljän seinän sisälle asuntoonsa. Monille ennestään maksullisille asiakkaille maksukäytännön muutos on tervetullut. Sosiaalitalkkarit kertoivat kokouksessa, että asiakkaat ovat olleet tyytyväisiä kun he nyt voivat rauhassa viipyä käynneillä pidempään. Maksukäytännön muuttaminen kuitenkin vähentää asiakasmaksuista saatavia tuloja ja tiukentaa Nääsville-yhdistyksen taloudellista tilannetta.

Suorittavan työn poisjääminen sosiaalitalkkareiden työstä ei muutenkaan ole täysin ongelmatonta. Sopiva-projektin kokouksissa käytiin paljon keskustelua siitä, mikä on suorittavaa työtä ja minkä taas voi laskea sosiaaliseksi tueksi, sen jälkeen kun vaatimuksista työn luonteen muuttamiseksi alettiin puhua. Osin varmasti on niin, että sosiaalitalkkareiden palveluita ovat käyttäneet vanhukset, jotka ovat halunneet jonkin tietyn rajatun työtehtävän tehdyksi nopeasti ja edullisesti. Sopiva-projektissa tärkeätä suorittavassa työssä on ollut yhdessä tekeminen. Yksityiset palveluyrittäjät eivät varmasti työssään ota tällaisia asioita huomioon tai ainakin tuntihinnalla laskutettaessa tämä vaikuttaa hitaampana työnä vanhuksille syntyviin kustannuksiin. Vanhukset eivät välttämättä ole valmiita maksamaan pelkästä keskustelusta, vaan konkreettinen toiminta on tärkeää. Tedren (1993, 98; 1999, 44-45) mukaan kotipalvelutoiminnassa ristiriidat työntekijöiden ja asiakkaiden välillä liittyvät usein siihen, ettei saa siivousapua tai sellaista apua kuin haluaisi. Olen myös sosiaalityöntekijän työtä sairaalassa tehdessäni ja kotihoidosta asiakkaitten kanssa keskustellessani

usein törmännyt tilanteeseen, jossa asiakkaat ovat vahvasti sitä mieltä, ettei kotipalvelusta ole mitään hyötyä, koska työntekijät eivät tee tai saa heille annettujen työnrajausten puitteissa tehdä mitään. Saarenheimo (2003, 108-109) kiinnittää huomiota siihen, että kotipalvelun työn suunnittelemisessa pitäisi kiinnittää huomiota vanhusten hallinnan tunteeseen, jota esimerkiksi siivottu viihtyisä ympäristö voi vahvistaa. Autonomisuuden tunteeseen oman kodin tilassa voi vaikuttaa esimerkiksi jotkin pienimuotoiset tavaroiden tai huonekalujen uudelleenjärjestelyt jotka vaikuttavat siihen, että tavarat ovat paremmin saatavilla. Tämä koskee myös ja ehkä erityisesti täysin esteettisiä asioita kuten verhojen vaihtoa vuodenaikojen mukaan ja taulujen siirtämistä niin, että niitä pystyy enemmän katselemaan. Omassa haastatteluaineistossani käytännön työtehtävät tulevat esille asioina, jotka syventävät luottamusta ja lisäävät arvostusta sosiaalitalkkaria kohtaan. Säännölliset käynnit ovat vaikuttaneet suhteiden syvenemiseen.

Huomasin haastattelujeni pohjalta, että sosiaalitalkkareiden työlle on monia potentiaalisia kysynnän kohteita. Nämä tulivat haastatteluissa esille asioina, joita oli tehty yhdessä sosiaalitalkkareiden kanssa tai toiveina avuista erilaisissa asioissa. Haastatteluissa tuli esille monia sellaisia asioita, joita haastateltavat kuvailivat mielihyvää tuottaneina ja joihin heillä ei enää ole ollut mahdollisuutta. Haastatteluissa tuli esille myös, että oli hienoa kun sosiaalitalkkari saattoi ehdottaa sellaista tekemistä, jota ei itse vielä ollut kehdannut.

Sopiva-projektin kokouksissa puhuttiin moneen kertaan siitä, miten tärkeätä työtä esimerkiksi ulkoiluttajat tekevät ja olisi tärkeää, että voitaisiin myös perustaa vakituksia työsuhteita ulkoiluttajia varten kun tällä hetkellä ulkoiluttajat ovat tilapäisesti työllistettäviä joten työsuhteet jäävät lyhyiksi ja ovat riippuvaisia kulloisistakin määrärahoista. Tämä on erityisen tärkeää väestön ikääntyessä. Tätä ja Niittymäen tutkielmaa yhdistää esimerkiksi se, että eläimet esiintyivät kummankin aineistossa tärkeinä elementteinä. Konkreettisesti vanhusten kotona tehtävässä työssä voisi miettiä mahdollisuutta hyödyntää eläimiä.

Joitakin ituja projektista toivottavasti jää elämään. Projektin kevään 2006 viimeisessä kokouksessa projektia kiiteltiin erityisesti arkeen keskittymisestä ja elämänmakuisuudesta. Sitä projekti varmasti oli asiakkaille. Kokouksessa heräteltiin myös ajatusta siitä käynnistettäisiinkö tämän projektin pohjalta jo uutta projektia. Sosiaalitalkkareiden työtä olisi myös mielenkiintoista tutkia osallistuvan havainnoinnin keinoin, mikä varmasti toisi erilaista näkökulmaa asioiden tarkasteluun. Myös työntekijöiden haastattelut olisivat mielenkiintoinen tutkimuksen aihe samoin kuin kotihoidon ja sosiaalitalkkareiden yhteistyö. Myös pelkästään projektin kokouksista olisi varmasti saanut mielenkiintoisen materiaalin tutkimusta varten.

Tutkielmani merkittävyys nousee siitä, että olen tuonut elämäkerrallista tutkimusta pelkojen ja turvallisuuden kokemusten tutkimukseen. Olen tutkielmassani käyttänyt osin holistista koko elämän kattavaa analyysia ja osin enemmän yksittäisiin elämänvaiheisiin keskittyvää tarkastelua. Nämä tukevat toisiaan. Haastatteluaineistosta tulee esille erityisesti muiden ihmisten toiminnan merkitys rajoittajina ja mahdollistajina liikkumiselle ja turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksille. Mahdollistamisen esiintuonnilla korostan konkreettisten mahdollisuuksien tarjoamista liikkumiselle. Korostan sitä, että vanhuudessa tilan rajoittuminen voi tulla esille myös paitsi ruumiillisten kipukokemusten ja terveydentilan asettamien tekemisen rajoitusten myös muiden ihmisten asennoitumisen ja lähiyhteisön tarjoamien mahdollisuuksien kautta. Haastattelujen pohjalta tuli esille, että pienilläkin asioilla, joista yksi voi olla sosiaalitalkkarin apu arjessa selviytymisessä, pystytään vaikuttamaan vanhojen naisten kokemukseen lähiympäristöstään. Tämä havainto sopii yhteen myös aiemman tutkimuksen kanssa (Saarenheimo 2003; Sangi 2001; Tedre 1993; 1999; 2004b). Tutkimuksessa tuli esille myös se, että kotona olevien vanhusten palveluja tutkittaessa ja suunniteltaessa kanattaa huomioida heidän elämänsähistoriansa.

Kotoisuus ja vierauden tunteet erilaisissa tiloissa elämän eri vaiheissa olivat seikkoja, joiden avulla jäsensin aineistoa. Onnelliset muistot liittyivät usein hyviin ja toimiviin ihmissuhteisiin. Kerronnassa tuli esille se, että konfliktit ja riitely nähtiin epätoivottavina asioina. Usein mukavissa muistoissa tuli esille yhdessä tekeminen ja myös toisia varten tekeminen. Yleensä silloin kun hyvät muistot kytkettiin johonkin fyysiseen paikkaan kuten maaseutuun tai rantaan ne sidottiin myös ihmissuhteisiin ja elämänvaihesidonnaisuuteen näissä ihmissuhteissa kuten nuoruuden ystävyssuhteisiin, äitiyteen tai isoäitiyteen.

Pelon kokemuksesta puhuttaessa haastatteluissa tuli sekä aiempien elämänvaiheiden pelottavien asioiden että nykyhetken osalta mielenkiintoisella tavalla esille se, että pieneksi ja helposti passiivisuudeksi yleisesti ajateltava asia voi toimia pelon poistajana ja tilan haltuunoton välineenä. Tästä ovat esimerkkinä Siirin kerronta siitä kun hän joutui pakenemaan kotoaan isänsä väkivaltaa, Annikin kertoma kissan toimiminen tilan hallinnan apuna ja Helvin siirtyminen puhumaan lukemisesta kun hän ensin kertoi, ettei juurikaan aiempaan verrattuna pääse liikkumaan kodin ulkopuolella.

Usein kaatuminen, huimaaminen ja pyörtyminen mainittiin asioina, jotka rajoittivat liikkumista nykyisessä tilanteessa. Ne olivat myös pelkojen aiheita. Viime aikoina tapahtuneista terveydentilan heikkenemiseen liittyvistä asioista puhuttiin vähemmän käsiteltyinä. Nämä asiat olivat myllerryksessä parhaillaan, eikä niitä vielä välttämättä kerrottu kivuttomasti osaksi omaa elämää.

Niihin liittyi se, että haastateltavat itse hämmästelivät niitä puhuessaan. Turvallisuudesta voi puhua osin teknisenä turvallisuustuotantona. Sosiaalinen turvallisuus on myös olennaista. Tämä tuli esille siinä, että myös turvapuhelimesta puhuttiin ensisijaisesti apuna muiden joukossa painottaen sitä, että ihmiset vastaavat jos puhelinta joutuu käyttämään.

Vanhenevan ruumin raihnaisuudet ja sairaudet olivat yleensä haastatteluissa merkittäviä murroskohtia. Minulle on kuitenkin jäänyt vaikutelma, että esimerkiksi itsetuntoon ne eivät näillä naisilla olisi vaikuttaneet niin kuin väkivallan lähisuhteessa voi nähdä vaikuttavan (esim. Husso 2003; Laitinen 2005; Lundgren 2001). Päin vastoin haastateltavani uskalsivat kuvata itseään myös vaatimassa itselleen mieluisaa tilaa, esimerkiksi vanhainkotipaikkaa tai pihakeinua. Toisaalta osa haastatelluista puhui hyvin ironisesti siitä, miten heidät sitten, kun he eivät enää kotona pärjää, kärrätään vanhainkotiin täysin omasta tahdosta riippumatta. Tähän tulkitsen liittyvän pelkoa oman autonomian täydellisestä menettämisestä. Myös siinä mielessä ruumiin heikkenemisen aiheuttama tilan rajoittaminen on aineistoni valossa erilaista kuin väkivallan aiheuttama. Siihen ei vain alistuta, sopeuduta ja nähdä omaa itseä sen syyksi. Haastateltavistani yksi kuvasi taisteluaan ruumiin rajoituksia vastaan esimerkiksi jokapäiväisellä voimistelulla. Myös esimerkiksi turvapuhelimesta saatettiin kertoa viimeisenä hätävarana, jota kaaduttua painettaisiin. Itse ponnisteleminen, eräänlainen tilan haltuunottaminen itse pystyyn pääsemällä, saattaa olla turvapuhelimen omistajalle tärkeää. Lisäksi vaarallisten tilanteiden ennakoimista ja oma kunto huomioon ottaen liian uhkarohkeiden tekojen välttämistä ja vaikkapa liikkuesssa huonekaluihin tukeutumista ei voi kuitenkaan pitää edes näennäisesti irrationaalisenä toimintana, jollaisena taas väkivallan uhrin käyttäytymistä, kuten esimerkiksi suhteeseen jäämistä saatetaan pitää. Uskon, että vanhukset voivat kuitenkin joutua syyllistetyiksi jos ottavat omaisten tai hoitohenkilökunnan mielestä liian suuria riskejä liikkumisessaan ja heille sattuu jokin onnettomuus. Esimerkkejä voisivat olla vaikka, ettei suostu hankkimaan turvapuhelinta tai yrittää tehdä liikaa taloustöitä eikä suostu ottamaan kotiapua. Mielenkiintoista oli se, että yksi haastateltavani itse arveli niiden vanhusten, jotka eivät hanki turvapuhelinta tai pidä sen ranneketta, olevan leuhkoja. Tämä rinnastuu jollakin tavalla esimerkiksi väkivallan uhrien mahdolliseen syyllistämiseen. Uskon löytyvän myös vanhusten liiallisesta arkuudesta syyllistävää puhetta. Kunnon voi nähdä rapisevan kun ei liiku ja harjoita ruumistaan. Ainakin sairaalassa, jossa olen tehnyt sosiaalityöntekijän sijaisuuksia olen tämäntyypistä puhetta kuullut ihmisistä, jotka arkailevat liikkumista ja kokevat aina tarvitsevansa tukijan auttamaan asioissa, joista he jo hoitohenkilökunnan mukaan selviytyisivät itsekin jos vain luottaisivat itseensä.

Mielenkiintoista oli mielestäni myös se, että myös lapsuudenkotiaan tai parisuhdettaan turvalliseksi luonnehtivat haastateltavani vaikuttivat tiedostavan esimerkiksi sen mahdollisuuden, että oma isä,

veli tai puoliso olisi voinut olla väkivaltainen, vaikka korostivat ja mielestäni glorifioivatkin sitä, että aiemmin elämä oli turvallisempaa. Haastatteluissa kuului se, että he tiedostivat sen, että naisen elämässä tietoisuus väkivallan uhriksi joutumisen mahdollisuudesta on asia, joka ainakin jollakin tasolla tulee jokaisen naisen pohdittavaksi. Varmasti on myös yleistä, että vanhenemista jo etukäteen pohditaan ja ehkä pelätään juuri liikuntakyvyn menettämisen kannalta. Oman aineistoni jo liikuntakyvyn ongelmia kohdanneet naiset pohtivat tilanteensa mahdollista vielä heikompaan suuntaan menemistä. Parisuhdeväkivallan uhriksi joutumisen vaikutukset tilankäytön kapenemiseen sekä toimintakyvyn alenemisen vanhuudessa voi nähdä osin samantyyppisenä ilmiönä.

Kiinnostavaa olisi esimerkiksi tutkia enemmän sitä onko vanhenemisen mukanaan tuomilla liikuntakyvyn rajoituksilla ja parisuhdeväkivallan tilankäytön rajoittamisella yhtymäkohtia. Sen sijaan, että painotukseni siirtyi prosessin aikana kotiin ja vanhuuteen olisin voinut lähteä enemmän kohti muita tiloja ja ikävaiheita. Olen pyrkinyt yhdistämään tutkimuksessani vähän tutkittua tilojen ja eri elämänvaiheiden tutkimuksia. Karstenin (2005) kuvailema samalla alueella tietyssä elämänvaiheessa asuneiden eri sukupolvia koskeva tilankäytön tutkimus olisi erittäin mielenkiintoista nähdä myös Suomessa tehtynä. Tärkeä tutkimuksen aihe olisi myös tilojen suunnitteleminen vanhusten kannalta paremmin sopiviksi. On tärkeää, että fyysisten esteiden ja rakenteiden lisäksi tutkitaan myös sosiaalisia käytäntöjä, jotka voivat syrjäyttää tai mahdollistaa iäkkäiden tilankäyttöä. Keskeinen tutkimustulokseni on se, että pienillä asioilla voitaisiin vaikuttaa esimerkiksi ulkoilumahdollisuuksiin asuintalojen piha-alueilla.

Vanhoille ihmisille muuttamisen pohtiminen on ajankohtainen asia. Haastateltavat suhtautuivat eri tavoin muuttamiseen nykyisestä kodistaan. Tätä voi osin perustella heidän kokemuksistaan eri elämänvaiheiden kodeista. Mahdollinen muutto saattoi näyttäytyä väistämättä edessä olevana pakkona johon ei voi itse vaikuttaa tai omana valintana tilanteessa, jossa kunto on niin huono, että tarvitsee tuetumpaa asumista. Toisaalta vanhainkodin voi nähdä myös mahdollisuutena sosiaalisempaan elämään jos kokee olevansa yksinäinen. Tämä voi tehdä siitä toivotun vaihtoehdon. Muuttohalukkuuteen vaikuttaa myös, miten yleensä on muuttoihin elämänsä aikana suhtautunut ja uusiin paikkoihin kiintynyt.

Saarikosken (2001, 75) ja Husson (2003, 30) mukaan haastattelu- ja kirjeaineistot eroavat siinä mielessä, että haastatteluissa tuotetaan yleensä selviämistarinoita. Vahvuus tuli esille myös omassa aineistossani. Siinä tuli kuitenkin esille myös tilanteita, joissa oltiin oltu heikkoja ja puolustuskyvyttömiä. Samoista tilanteista tulivat usein esille kummatkin asiat, fyysinen ja psyykinen kauhu sekä kekseliäisyys selvitä tilanteesta. Aineistossani tuli esille sekä onnellisia että

surullisia muistoja eri elämänvaiheista. Monissa surullisissa ja raskaissa muistoissa tuli esille sekä haavoittavuutta ja avuttomuutta että toiminnallisuutta ja kekseliäisyyttä. Haastattelemani naiset kertoivat sekä siitä, miten he olivat tietyissä tilanteissa kokeneet voimattomuutta ja siitä miten he olivat ratkaisseet ongelmia ja pystyneet antamaan takaisin epäreiluiksi kokemissaan tilanteissa. Raskaat muistot voidaan kuvata itselle voimavaroja ja kykyjä tuottaneiksi myöhemmissä elämänvaiheissa. Omat negatiiviset kokemukset vaikuttivat esimerkiksi siihen, että itsestä oli tullut rohkea. Omia lapsia oli kasvatettu eri tavalla kuin itseä lapsuudessa jos lapsuuden kokemukset olivat negatiivisia. Toisaalta saatettiin kuvata myös sitä, miten oman turvallisuuden tunteen kannalta negatiivisilla asioilla on ollut elämään kauaskantoisia epätoivottavia vaikutuksia. Myös kerronnan tavoissaan haastateltavat olivat kekseliäitä. He esimerkiksi tuottivat puheessaan tilan hallintaa kertomalla niistä asioista, joita pystyivät vielä tekemään ja joista nauttivat vastakohtina asioille, joista olivat joutuneet luopumaan.

Vaarallisista ja uhkaavista tilanteista kertoessaan haastateltavani kertoivat myös keinoista oman turvallisen paikan ylläpitämiseen kaootisessa tilanteessa. Onnelliset ja surulliset muistot saatettiin kertoa samantyyppisellä tunnelatauksella. Näihin voimakkaan tunnelatauksen muistoihin liittyi välillä, että kerronnassa nykyhetki ja menneisyys vaikuttivat menevän limittäin ja sekoittuvan. Haastateltavat tunnistivat kerronnassaan itse tämän piirteen ja perustelivat, ettei sitä pidä ottaa esimerkiksi muistamattomuuden osoituksena. Haastatteluja tehdessä ja pitäessä yhteyttä haastateltaviin tutkielmaa tehdessä, tuli esille myös muistamattomuutta, mikä herätti pohtimaan kirjoittamisen tapaa muistamiseen ja muistamattomuuteen liittyviä asioista.

Mielestäni lainaamani katkelmat Annikin kissaesimerkistä ja Marketan mummon peiton kahinasta ovat kauniita ja hyvin kerrottuja, jopa runollisia. Kuuntelin haastattelunauhoja vielä loppusanoja kirjoittaessani, sillä halusin tavoittaa haastattelujen tunnelman. Oman ja haastateltavan mahdollisen jännityksen ja takeltelun. Haluan palata siihen, mistä jo gradun otsikossa lähdin liikkeelle. Uskon, että haastattelun runonomaisuus pääsee paremmin oikeuksiinsa kun haastattelijan hyminät ja kommentoinnit poistetaan katkelmasta kokonaan. Katkelmassa, jonka olen tulkinnut kerronnaksi onnellisesta tilasta ja elämän perusturvallisuuden kasvualustaa kuvailevaksi, tiivistyy hyvin sosiaalisten suhteiden merkitys elämässä ja muistoissa. Turvallisuuden tunnetta nykyhetkessä voi tuoda myös sellainen ihminen tai muu asia, joka ei enää ole läsnä. Näin on vielä ehkä erityisesti vanhuudessa kun kapenevaakin paikkakokemusta ja myös harvenevaa ikätoverien joukkoa pystyy suhteuttamaan aiempiin elämänvaiheisiin ja -kokemuksiin. Katkelmassa tulee esille myös kannanotto siihen, että haastateltava on huolissaan liian syvälle muistoihin vajoamisesta jopa haastattelussa, jossa muisteleminen on kulmakivi ja haastattelijalle suorastaan elinehto tutkielman

rakentamiseksi. On vaara, että muistoihin vajoamisesta voisi herätä vaikutelma omaan sisäiseen maailmaan liian syvälle uponneesta iäkkästä naisesta. Vaikka olen korostanut, että lukija tekee aina omat tulkintansa toivon, ettei hän ymmärtäisi Marketan kerrontaa hänen pelkäämällään tavalla.

*kun aina olin mummun kanssa
mää näin aamusellakin kun mä herään niin mää näin kuuntelen että joko mummun peitto kahisee se
on aina mun mielessäni
mummu on nykin vaikka se vaikka mulla mieskin oli niin se mummu on aamulla ensimmäisenä
mielessä
aina
että kun ei se mummun peitto jo kahise
mutta että kun en mää oo vielä ruvennu yksistäni puhuun*

Lähteet

- Aaltojärvi, Inari (2005) Kaikki kotona? Kotikäsitteen jäljillä mikro- ja makrotasojen rajapinnassa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00588.pdf>>.[viitattu 30.5.2006].
- Ahmed, Sara (2000) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.
- Ahponen, Pirkkoliisa (2001) Kodittomuuden marginaalissa. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 103-123.
- Anderson, Sirpa & Haverinen, Riitta & Malin, Maili (2004) Vanhusten kotihoito kolmesta näkökulmasta. *Vanhukset, työntekijät ja johto integroinnin ja asiakaskeskeisyyden arvioijina*. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (5), 481-494.
- Ala-Nikkola, Merja (2003) Sairaalassa, kotona vai vanhainkodissa? Etnografinen tutkimus vanhustenhuollon koti- ja laitoshoidon päätöksentekotodellisuudesta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 972.
- Aro, Laura (1996) *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. Helsinki: SKS.
- Asikainen, Annamari & Koskela Hille (1992) Naisen pelon maantieteestä maaseudun naisen arkeen. Feministisen maantieteen haasteita. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 5 (1), 5-13.
- Avunvälitys kotona asuvalle vanhukselle. (2006) Ei kirjoittajaa Mummon kammarin www-sivut. Saatavilla www-muodossa: <http://www.aamulehti.fi/mummonkammari/lehdet/uusi/in6.shtml>. [viitattu 3.9.2006].
- Bardy, Marjatta (2000) Sisäinen koti, tarinallisuus ja elämän lukutaito. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2), 151-155.
- Becker, Bettina (2001) Challenging "Ordinary" Pain: Narratives of Older People Who Live with Pain. Teoksessa Gary Kenyon & Phillip Clark & de Vries Brian (toim.) *Narrative Gerontology. Theory, Research and Practice*. New York: Springer Publishing Company, 91-112.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- Cooper Marcus, Clare (1992) Environmental Memories. Teoksessa Irwin Altman ja Setha M. Low (toim.) *Place Attachment. Human Behavior and Environment. Advances in Theory and Research. Volume 12*. New York: Plenum Press, 87-112.
- Crawford, June & Kippax, Susan & Onyx, Jenny & Gault, Una & Benton, Pam (1992) *Emotion and Gender. Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- Czarniawska, Barbara (2004) *Narratives in Social Science Research*. London: Sage.
- De Lauretis, Teresa (1994, alunperin 1984) *Alice doesn't. Feminism, semiotics, cinema*. London: Macmillan.
- Eliasson, Rosmari (1994) Metodvalet – en fråga om kön och moral? Teoksessa Bengt Starrin & Per-Gunnar Svensson (toim.) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur, 139-162.
- Eliasson-Lappalainen, Rosmari (2003) En reseberättelse: fyra städer, fyra arbetsdagar. Teoksessa Marta Szebehely (toim.) *Hemhjälp i Norden – illustrationer och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur, 119-161.

- Elovainio, Päivi (1996) Vanhuuden monet kuvat. Teoksessa Tapio Aittola & Leena Alanen & Paula Rantamaa (toim.) Minkä ikäinen olettekaan, rouva? Jyväskylän yliopisto: SoPhi, 23-40.
- Eräsaari, Leena (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena (1998) Kaikki paikat sekaisin. Teoksessa Tuija Parvikko & Kari Palonen & Leena Eräsaari (toim.) Poliitiikka pois paikoiltaan. Sakari Hännisen juhlaKirja. Jyväskylän yliopisto: Valtio-opin julkaisuja 73, 227-234.
- Eräsaari, Leena (2004) Antaudu vieteltäväkseni. Teoksessa Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 59-87.
- Eskola, Antti (1997) Tasapainoinen mieli – taisteleva elämä. Teoksessa Tarja Heiskanen & Mirja Vallisaari (toim.) Elämäntaidon ja selviytymisen kirja. Helsinki: WSOY, 23-42.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Gordon, Tuula (2000) Tears and laughter in the margins. NORA. Nordic Journal of Women's Studies 8 (3), 149-159.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: SKS.
- Granfelt, Riitta (2003) Kodittomuuden ja kodin kuvia. Teoksessa Kopomaa Timo (toim.) Kohti Kaupunkisosaaliteoriaa - haasteena tasapainoinen kaupunki. Helsinki: Palmenia-kustannus, 155-164.
- Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus 12 (2), 134-154.
- Grönfors, Martti (1999) Miehen arin alue. Maskuliinisuus, seksuaalisuus ja väkivalta. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press, 223-236.
- Gubrium, Jaber F. (1993) Speaking of Life. Horizons of Meaning for Nursing Home Residents. New York: Aldine de Gruyter.
- Hakonen, Sinikka (2003) Vihreä ympäristö eheyttää. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 212-221.
- Heikkinen, Riitta-Liisa (1991) Kokemuksellinen vanheneminen. Gerontologia 5 (4), 291-297.
- Heikkinen, Riitta-Liisa (1998) Iäkkäiden depressiomaisema. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Heikkinen, Riitta-Liisa (2000) Ageing in an autobiographical context. Ageing & Society 20 (4), 467-483.
- Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus - ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123.
- Heywood, Frances & Oldman, Christine & Means, Robin (2002) Housing and home in later life. Buckingham: Open University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995) The Active Interview. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (1998) Johdanto. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 7-25.

- Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311-336.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Hanna-Mari & Ojala, Hanna (2005) Yhteisyyden luomista ja eron kokemuksia – haastattelu, konteksti ja feministinen tietäminen. Naistutkimus-Kvinnoforskning 18 (1), 17-29.
- Irigaray, Luce (1996) Sukupuolieron etiikka. Suomentanut Pia Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E.
- Jansson, Tove (2002) Kuvanveistäjän tytär. Suomentanut Kristiina Kivivuori. Helsinki: WSOY.
- Jansson, Tove (teksti) & Pietilä, Tuulikki (kuvat) (1996) Haru, Eräs saari. Suomentanut Liisa Ryömä. Porvoo: WSOY.
- Jokinen, Arja (1993) Poliitikkojen puheet puntarissa: kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 189-226.
- Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi (1994) Muistot resurssina entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. Janus 2 (2), 164-177.
- Juhila, Kirsi (2005) Oikeuksista velvollisuuksiin, tuesta kontrolliin? Julkaisussa Irene Roivainen & Johanna Korpinen & Aino Ritala-Koskinen & Teija Sundman (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Kunnallisen sosiaalityön muuttuva paikka 2000-luvun Suomessa Talentia-lehden / Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisu, 13-15.
- Juvonen, Tuula (2002) Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä, Jyrki (1995) ”Rauhaisesti alas illan lepoon”? Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. Tampere: Tampereen yliopisto Acta Univesitatis Tamperensis.
- Jähi, Rita (1996) Haastattelusuhteen rakentuminen – olennainen tarina? Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 33 (2), 156-158.
- Järviluoma, Helmi & Moisala, Pirkko & Vilkko, Anni (2003) Gender and Qualitative Methods. London: Sage.
- Kaipainen, Anu (1979) Poimisin heliät hiekat. Juva: WSOY.
- Kainlauri, Anne (1998) Kohtaamisia kotityön näyttämöllä. Teoksessa Riitta Haverinen & Leila Simonen & Irma Kiikkala (toim.) Kohtaamisia sosiaali- ja terveysalan areenoilla. Helsinki: Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 221, 182-198.
- Karisto, Antti (2003) Pelottava kaupunki. Teoksessa Timo Kopomaa (toim.) Kohti kaupunkisosaalityötä - haasteena tasapainoinen kaupunki. Helsinki: Palmenia-kustannus, 67-81.
- Karjalainen, Tuula (1993) Ikuinen sunnuntai. Martta Wendelinin kuvien maailma. Porvoo: WSOY.
- Karsten, Lia (2005) It All Used to Be Better? Different Generations on Continuity and Change in Urban Children's Daily Use of Space. Children's Geographies 3 (3), 275-290.
- Kaskisaari, Marja (1995) Lesbokirja. Vieras, minä ja moderni. Tampere: Vastapaino.
- Katz, Cindi (1993) Growing girls/closing circles. Limits on the spaces of knowing in rural Sudan and US cities, Teoksessa Cindi Katz & Janice Monk (toim.) Full circles. Geographies of women over the life course. New York: Routledge, 88-106.

- Katz, Cindi & Monk, Janice (1993) Making connections. Space, place and the life course. Teoksessa Cindi Katz & Janice Monk (toim.) Full circles. Geographies of women over the life course. New York: Routledge, 264-278.
- Kelly, Liz & Burton, Sheila & Regan, Linda (1994) Researching Women's Lives or Studying Women's Oppression. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) Researching Women's Lives from a Feminist Perspective. London: Taylor & Francis, 27-48.
- Kenyon, Gary & Randall, William (2001) Narrative Gerontology: An Overview. Teoksessa Gary Kenyon & Phillip Clark & Brian de Vries (toim.) Narrative gerontology. Theory, Research and Practice, 3-18.
- Keskinen, Suvi (1996) Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämäkerroissa. Naistutkimusraportteja Kvinnoforskningsrapporter. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Keskinen, Suvi (2001) Ahdistavien tunteiden äärellä. Tutkijan, väkivaltaa kokeneiden naisten ja kulttuurin kohtaamisia. Naistutkimus-Kvinnoforskning 14 (3), 29-40.
- Kirsi, Tapio (2004a) Rakasta, kärsi ja kirjoita. Tutkimus dementoitunutta puolisoaan hoitaneiden naisten ja miesten hoitokokemuksesta. Tampere: Acta Universitatis Tampereensis 1051. Tampere University Press.
- Kirsi, Tapio (2004b) Siksihän sitä jaksakin hoitaa niin pitkälle. Dementoitunutta puolisoaan hoitaneiden vaimojen haastattelupuheen analyysi. Yhteiskuntapolitiikka 69 (5), 495-505.
- Kivelä, Eeva Maija (2003) ”Tultaisiin lähelle ihmistä” – iäkkäiden ihmisten kokemuksia turvattomuudesta palvelutalossa. Gerontologia 17 (3), 130-138.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996) Paikantuminen. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta Feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 271-292.
- Kokko, Leena (ei kirjoitusvuotta) Pieni apu lisää vanhuksen mahdollisuuksia asua kotona. Talkkari Pikkaraiset turvaavat vanhuksen arkea. Saatavilla [www-muodossa: http://www.health.fi/tapaturma/pikkaraiset.html](http://www.muodossa: http://www.health.fi/tapaturma/pikkaraiset.html) [viitattu 3.9.2006].
- Korkiakangas, Pirjo (1996) Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Kortelainen, Anna (2005) Päivä naisten paratiisissa. Helsinki: WSOY.
- Koskela, Hille (1994) Tilan voima ja paikan henki – yhteiskuntateoria ja humanismi uudessa aluemaantieteessä. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 42.
- Koskela, Hille (1999a) “Bold Walk and Breakings”: Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence. Teoksessa Hille Koskela Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 301-319.
- Koskela, Hille (1999b) Fear, Control and Space - Epilogue. Teoksessa Hille Koskela Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-7.
- Koskela, Hille (1999c) Fear, Control and Space – Introduction. Teoksessa Hille Koskela Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-16.
- Koskela, Hille (1999d) “Gendered Exclusions”: women’s fear of violence and changing relations space. Teoksessa Hille Koskela Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-19.
- Koskela, Hille (1999e) “Safe to be Afraid”: video surveillance and women’s perceptions of safety.

- Teoksessa Hille Koskela *Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-20.
- Koskela, Hille (1999f) "The Gaze Without Eyes": video surveillance and the changing nature of urban space. Teoksessa Hille Koskela *Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-23.
- Koskela, Hille & Pain, Rachel (1999) *Revisiting Fear and Place: women's fear of attack in the built environment*. Teoksessa Hille Koskela (1999) *Fear, Control & Space: Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*. Helsinki: Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, 1-20.
- Koskela, Hille (2003) Turva-kamera-kontrolli: kadun näkymättömät katseet. Teoksessa Timo Kopomaa (toim.) *Kohti kaupunkisosaalityötä - haasteena tasapainoinen kaupunki*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 113-129.
- Koskinen, Simo (2005) Ikääntymisen voimavarat gerontologisen sosiaalityön taustalla. *Gerontologia* 19 (4), 193-199.
- Kosonen, Ulla (1998) *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja SoPhi nro 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kulmala, Anna (2003) Ulkopuolisuuden paikat – Metaforat kokemusten kerronnan välineinä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa. *Janus* 11 (4), 319-333.
- Krasner, James (2005) *Accumulated Lives: Metaphor, Materiality, and the Homes of the Elderly*. *Literature & Medicine* 24 (2), 209-230.
- Kvick, Inkeri (2001) *Pelon virrassa*. Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja 2001:2.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Laitinen, Merja (2004) *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja (2005) *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Lektio. Naistutkimus-Kvinnoforskning 18 (1), 60-63.
- Lamponen, Päivi (1996) *Katsauksia kirpputorille*. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino, 123-137.
- Lehti, Silja (2000) *Turvallisesti kotona. Omin voimin kotona -projekti raportteja 4/2000*. Helsinki: Kuntoutuksen edistämisyhdistys ry. Kirjassa myös Liite 4 (2 sivua), jonka laatineet Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun Kuopion, Fysioterapiakoulutuksen opiskelijat Tarja Kunnas, Timo Turunen ja Petteri Väänänen.
- Leinonen, Anu & Rantamaa, Paula (2001) *Ikääntyvät ET-lehden mainoksissa - ikääntymisen kulttuurisista esitystavoista*. *Gerontologia* 15 (1), 3-14.
- Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) *Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation*. Thousand Oaks: Sage.
- Lumme-Sandt, Kirsi (2005) *Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa*. Teoksessa Johanna Ruusuvaara & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 125-144.
- Lundgren, Eva (2001) *Våldets normalisering process. Två parter – två strategier*. Stockholm: ROKS.
- Löyttyniemi, Varpu (2003) *Itsenäisyyden ja vastuullisuuden ydindialogeja: lääkärin kerrottu minä ja sukupuoli*. *Kulttuurintutkimus* 20 (3), 29-44.

- Makkonen, Anna (1993) ”Lukijani lähdetkö mukaani?” Lajitietoisuus naisten omaelämäkerroissa. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Helsinki: SKS, 9-34.
- Malassu, Pirkko-Leena & Ruth, Jan-Erik & Saarenheimo, Marja (1988) Vanhuus kehitysvaiheena. Teoksessa Pirkko Niemelä & Jan Erik Ruth (toim.) Ihmisen elämänkaari. Helsinki: Otava, 207-222.
- Marin, Marjatta (2003) Elämän paikallisuus ja paikat. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 22-43.
- Maynard, Mary (1994) Methods, Practice and Epistemology: The Debate about Feminism and Research. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) Researching Women's Lives from a Feminist Perspective. London: Taylor & Francis, 10-26.
- Miller, Nancy K. (1991) Getting Personal. Feminist Occassions and Other Autobiographical Acts. New York: Routledge.
- Mohanty, Chandra Talpade (1999) Lännen silmien alla. Feministinen tutkimus ja kolonialistiset diskurssit. Teoksessa Airaksinen, Jaana & Ripatti, Tuula (toim.) Rotunaisia ja feministejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia. Tampere: Vastapaino, 229-273.
- Monk, Janice (1984) Approaches to the Study of Women and Landscape. Environmental Review 8 (1), 23-33.
- Monk, Janice & Katz, Cindi (1993) When in the world are women? Teoksessa Cindi Katz & Janice Monk (toim.) Full circles. Geographies of women over the life course. New York: Routledge, 1-26.
- Munroe, R.H. & Munroe, R.L. (1971) Effect on environmental experience on spatial ability in an East African society. Journal of Social Psychology 83, 15-22.
- Myllykoski, Piia (2003) Melskaamista ja säikähtämissiä. Naisen tilankäyttö ja siihen liittyvät pelot eri elämänvaiheissa. Julkaisematon tutkimusprojektiointojen työ.
- Nerlove, S.B, Munroe, R.H, Munroe, R.L. (1971) Effect of environmental experience on spatial ability: a replication. Journal of Social Psychology 84, 3-10.
- Niemelä, Pauli & Kraav, Inger (1995) Sosiaalisen turvattomuuden perusulottuvuudet Suomessa ja Virossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Inger Kraav (toim.) Turvattomuus Suomessa ja Virossa. Artikkeleita eri ikävaiheista ja elämänalueilta. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 32, 13-71.
- Niemelä, Pauli & Raudik, Vilve (1995) Arvot ja arvoihin liittyvä turvattomuus Suomessa ja Virossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Inger Kraav (toim.) Turvattomuus Suomessa ja Virossa. Artikkeleita eri ikävaiheista ja elämänalueilta. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 32, 72-96.
- Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.) (2000) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino.
- Niemelä, Pauli (2000) Suomalaisen väestön turvattomuusprofiili. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 347-376.
- Niittymäki, Anne (2006) Sosiaalisen tuen merkityksiä ikääntyneen arjen hyvinvoinnille. Aineistona Sopiva-projektin asiakkaiden haastattelut. Sosiaalityön pro gradu -tutkielman käsikirjoitus.
- Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Helsinki: Ensi ja turvakotien liiton julkaisu 28.
- NääsVille ry Toimintakertomus (2002) Tampere: NääsVille ry.
- Oinas, Elina (1996) Tieto, konteksti ja metodi – pohdintoja haastattelumenetelmän rajoista. Ruumiillisuuden merkitykset tutkimuskohteena. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Journal of

Social Medicine 33 (2), 153-156.

Oinas, Elina (2004) Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209-227.

Ojuri, Auli (2004) Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänculusta ja selviytymisestä. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 77.

Oranen, Mikko (2001) Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30, 41-65.

Owen, Julie (1996) Childish things: Men, ageing and violence. Teoksessa Jane Pilcher & Amanda Coffey (toim.) Gender and Qualitative Research. Aldershot: Avebury, 61-76.

Palkeinen, Hanna (2005) ”Tässä on kaikki parasta. Nyt kun mä elän yksin.” Yksinolemissen hyvät puolet iäkkäiden naimattomien naisten puheissa. Naistutkimus-Kvinnoforskning 18 (1), 30-41.

Peace, Sheila M. & Holland, Caroline (2001) Housing an Ageing Society. Teoksessa Sheila M. Peace & Caroline Holland (toim.) Inclusive Housing in an Ageing Society. Innovative Approaches. Bristol: The Policy Press, 1-25.

Polkinghorne, Donald E. (1996) Narrative Knowing and the Study of Lives. Teoksessa James E. Birren & Gary M. Kenyon & Jan-Erik Ruth & Johannes J.F. Schroots & Torbjorn Svensson (toim.) Aging and Biography. Explorations in Adult Development. New York: Springer, 77-99.

Pekkarinen, Satu (2005) Turvapuhelin vanhuutta rakentamassa. Gerontologia 19 (3), 121-129.

Pietilä, Anna-Maija & Tervo, Aila (1996) ”Positiivisella asenteellahan sitä täytyy yrittää...” Iäkkäiden kotona selviytymistä edistäviä tekijöitä ja näkemyksiä tulevaisuudesta. Gerontologia 10 (1), 27-36.

Punnonen, Varpu (2001) ”Ymmärrä ei kukaan - eivät miehet eivätkä naiset”. Raiskattu nainen tiellä kohti selviytymistä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja 2001:1.

Päivärinta, Eeva (1998) Vanha ihminen, autonomia ja ympäristöt. Teoksessa Riitta Haverinen & Leila Simonen & Irma Kiikkala (toim.) Kohtaamisia sosiaali- ja terveysalan areenoilla. Helsinki: Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 221, 209-227.

Ramazanoğlu, Caroline & Holland, Janet (2003, alunperin 2002) Feminist Methodology. Challenges and Choices. London: Sage Publications.

Rantamaa, Paula (1996) Aktiivisuus vanhuudessa. Katsaus ”aktiivinen vanhuus” -mielikuvan tuottamiseen. Gerontologia 10 (3), 164-170.

Ronkainen, Suvi (1989) Nainen ja nainen – haastattelun rajat ja mahdollisuudet. Teoksessa Anneli Anttonen & Raija Julkunen & Mirja Satka & Leila Simonen (toim.) Sosiaalipolitiikka 1989. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja, neljästoista vuosikerta, 65-77.

Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, Suvi Oletko sinäkin tiedon subjekti? Kurkistus feministisiin tietoteorioihin. Luento 18.9.2003 Feministiset tietämisen tavat- luentosarjalla Tampereen yliopistossa.

Rose, Gillian (1996) As if the Mirrors had bled. Masculine dwelling, masculinist theory and feminist masquerade. Teoksessa Nancy Duncan (toim.) Bodyspace. London: Routledge, 56-74.

Rowles, Graham (1981) Geographic perspectives on human development. Human Development 24, 67-76.

- Rowles, Graham (1993) Evolving images of place in aging and 'Aging in place'. *Generations*. 17 (2), 65-71. Vaatii käyttäjätunnuksen. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://helios.uta.fi:2074/login.aspx?direct=true&db=aph&an=9308307021>>. [viitattu 3.9.2006].
- Rubinstein, Robert L. & Parmelee, Patricia A. (1992) Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly. Teoksessa Irwin Altman & Setha M. Low (toim.) *Place Attachment. Human Behavior and Environment. Advances in Theory and Research. Volume 12*. New York: Plenum Press, 139-163.
- Rusanen, Timo & Kraav, Inger (1995) Yli 60 vuotiaiden hyvinvointiin liittyvä turvattomuus Suomessa ja Virossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Inger Kraav (toim.) *Turvattomuus Suomessa ja Virossa. Artikkeleita eri ikävaiheista ja elämänalueilta*. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 32, 198-213.
- Ruth, Jan-Erik & Öberg, Peter (1987) *Rädsla och Otrygghet Bland Äldre*. Meddelanden 11. Helsingfors Universitet: Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Saarenheimo, Marja (1997) *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistelu*. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo, Marja (2003) *Vanhuus ja mielenterveys. Arkielämän näkökulma*. Helsinki: WSOY.
- Saarikoski, Helena (2001) *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- Sangi, Annikki (2001) Sosiaalitalkkaritoiminta – kiireetöntä apua arjen tilanteisiin. Teoksessa Merja Ala-Nikkola & Anna Metteri (toim.) *Apua Arjen tilanteisiin. Vanhusten kotona asumisen tukeminen Nääs-ville-projektissa*. Tampere: Nääs-ville ry, 97-112.
- Sarola, J.P. (1994) Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. Teoksessa Antti Uutela & Jan-Erik Ruth (toim.) *Muuttuva vanhuus*. Helsinki: Gaudeamus, 116-131.
- Shenk, Dena & Kuwahara, Kazumi & Zablotsky, Diane (2004) Older women's attachment to their home and possessions. *Journal of Aging Studies* 18 (2), 157-169.
- Siren, Anu (2003) Arkielämän kyborgeja? Auto ja identiteetti iäkkäiden naisten autoilukertomuksissa. *Gerontologia* 17 (3), 121-129.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1996) *Maailmasta kolmanteen*. Tampere: Vastapaino.
- Stanley, Liz (1993) 'On auto/biography in sociology'. *Sociology* 27 (1), 41-52.
- Suikki, Siina & Perttula, Juha (2000) Iäkkäiden naisten koettu hyvinvointi - Fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. *Gerontologia* 14 (4), 241-251.
- Suoninen, Eero (2000) 'Tanssilajit ja -tyylit' asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67-104.
- Swenson, Melinda (1998) The Meaning of Home to Five Elderly Women. *Health Care for Women International* 19 (5), 381-393.
- Szebehely, Marta (2003) Fyra hemtjänstgrupper i fyra nordiska huvudstäder. Teoksessa Marta Szebehely (toim.) *Hemhjälp i Norden – illustrationer och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur, 89-118.
- Tedre, Silva (1993) Ammatillinen huolenpito vanhusten kotipalvelussa. Kahden naisen kohtaaminen yksityisen ja julkisen hauraalla rajalla. Joensuun yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Tedre, Silva (1999) Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja Nro 40.
- Tedre, Silva (2003) Ikä poliittisena ja sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Janus* 11 (2), 133-139.
- Tedre, Silva (2004a) Niin monet tukisukat Kööpenhaminassa! Pohjoismaisten kunnallisten

- kotipalveluiden vertailua. Kirjaesittely teoksesta Marta Szebehely (toim.) *Hemhjälp i Norden – illustrationer och reflektioner*. Gerontologia 18 (1), 38-39.
- Tedre, Silva (2004b) Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan! Inhomaterialistinen hoivatutkimusote. Teoksessa Eeva Jokinen & Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 41-63.
- Tigerstedt, Christoffer (1990) Omaelämäkertojen erillisteemojen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 99-113.
- Ukkonen, Taina (2000) Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: SKS.
- Vabø, Mia (2005) Henkilökohtaisesta luottamuksesta sopimuskontrolliin. *New Public Management pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa*. Puheenvuoron kääntäneet Leena Eräsaari ja Milja Markkanen. *Janus* 13 (2), 172-178.
- Vakimo, Sinikka (2001) Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä. Helsinki: SKS.
- Valkama, Kristiina (2003) Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö yhteiskunnallisena haasteena. Teoksessa Martta Kaukonen (toim.) *Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Selviytymiskertomuksia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 8-22.
- Vilkko, Anni (1997a) Ikääntyminen, muistot ja koti. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Vanhuus kaupungissa. Miina Sillanpään syntymän 130-vuotisjuhlakirja*. Helsinki: WSOY, 168-183.
- Vilkko, Anni (1997b) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Tampere: SKS.
- Vilkko, Anni (1998) Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 27-72.
- Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus* 8 (3), 213-230.
- Vuori, Jaana (2002) Sukupuolen kirjoittaminen. Teoksessa Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.) *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino, 95-107.
- Wendell, Susan (1996) *The Rejected Body. Feminist Philosophical Reflection on Disability*. New York: Routledge.
- Winnicot, D.W. (1971) *Playing and Reality*. New York: Tavistock Publications.
- Ylinen, Satu (1994) Kuopiolaisten vanhusten yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla kokema turvattomuus. Kuopio: Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja.
- Öberg, Peter (1991) Suullinen haastattelu ikääntyneiden elämäkertatutkimuksessa. *Gerontologia* 5 (4), 298-309. Kääntäneet Ilkka Syrén, Pertti Pohjalainen ja Marja Saarenheimo.
- Öberg, Peter (1997) *Livet som berättelse. Om biografi och åldrande*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Öberg, Peter & Ruth, Jan-Erik (1994) Hyvä vanhuus – kaikesta huolimatta. Teoksessa Antti Uutela & Jan-Erik Ruth (toim.) *Muuttuva vanhuus*. Helsinki: Gaudeamus, 45-63.

Liite 1 NääsVille ry:n sosiaalitalkkareiden työnkuva

TOIMINNAN KUVAUS

SOSIAALITALKKARI -Tukea ikäihmisten arkeen

Mitä ja kenelle?

Kotona asuvien ikäihmisten ja muiden erityisryhmiin kuuluvien kotona selviytymisen tukemista silloin, kun yksinäisyys, turvattomuus tai sairaus estää omatoimista selviytymistä. Tukemisen tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan turvallisuuden tunnetta, omaa selviytymistä ja sosiaalista verkostoa, tuoda virkistystä arkipäivään sekä poistaa esteitä, jotta kotona asuminen onnistuu. Tukeminen on seurapitoa, kuuntelemista, kannustamista, juttukaverina olemista, saattajaksi lähtemistä, pienten arjen askareiden yhdessä tekemistä sekä tarvittaessa ohjausta ja neuvontaa muiden palveluiden piiriin.

Miten?

Kotikäynnein tehtävää työtä. Asiakas soittaa yhteiseen palvelunumeroon, jossa otetaan ylös asiakkaan yhteystiedot. Yhteydenotto välitetään alueen sosiaalitalkkarille, joka soittaa asiakkaalle ja sopii käyntiajankohdan. Ensimmäinen kotikäyntikerta on maksuton kartoituskäynti, jolloin yhdessä asiakkaan kanssa kartoitetaan avuntarvetta ja selvitetään, kuka on tarkoituksen mukainen avun tarjoaja. Sosiaalitalkkari auttaa asiakasta erilaisten palveluntuottajien löytämisessä (esimerkiksi siivousapu, remonttityöt), arkisten asioiden käytännön hoitamisessa (esimerkiksi lomakkeiden täyttäminen, saattaminen lääkäriin, apteekkiin, pankkiin) ja tekee yhdessä asiakkaan kanssa kodin ja pihapiirin pieniä askareita (esimerkiksi verhojen laitto, patterin vaihto palovaroittimeen, kynnyksen poisto, kukkapenkin kitkeminen). Toiminnan idea on kiireetön yhdessäolo, jonka turvin asiakas voi ja uskaltaa omaan tahtiinsa tehdä itselleen tärkeitä askareita ja saada apua niissä, joihin itse ei enää pysty. Tärkeä asia voi olla esimerkiksi oman saunan lämmitys ja löylyihin pääseminen tai pannukakun tekeminen.

Erityisvahvuudet

- Kiireettömyys
- Monipuolinen osaaminen
- Edullinen hinta
- Asiakas saa sen työntekijän, joka kulloinkin tilanteeseen parhaiten sopii
- Työntekijän tavoittaa aina puhelimella
- Jokaiselle asiakkaalle jätetään yhteystiedot
- Laaja tietämys yhteistyökumppaneista

Tukeminen on yhdessä olemista ja asioiden yhdessä tekemistä

Liite 2 Haastattelun teemarunko

Elämäkerta

- Itselle tärkeät asiat elämän varrelta
- Asuinympäristöt eri elämänvaiheissa
- Lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanheneminen
- Kodin merkitys, ajatukset kodista
- Ajatukset tulevaisuudesta

Liikkuminen

- Konkreettiset liikkumisympäristöt eri elämänvaiheissa
- Rajoittaako/ rajoittiko liikkumistaan ja jos niin miten pelkojen vuoksi
- Kaupunki-maaseutu (jos siellä asunut)
- Liikkumisvälineet
- Kasvatus

Pelot ja rohkeus / turvallisuus ja turvattomuus

- Miten ymmärtää sukupuolen ja pelon yhteyden
- Mitä pelkää /on pelännyt eri elämävaiheissa
- Elämänmuutokset ja niiden ja niiden vaikutukset liikkumiseen ja turvallisuuden tunteeseen
- Muistot yksittäisistä pelottavista hetkistä
- Pelottavista ja hankalista tilanteista selviäminen
- Pelottava/ turvaton ja miellyttävä/ turvallinen paikka
- Vuorokauden ja vuorokauden ajan vaikutus pelkoihin
- Median vaikutus pelkoihin
- Kasvatus

Avun saaminen

- Avuntarpeen lisääntyminen vanhuudessa
- Kokemus omasta tämän hetkisestä kunnosta
- Kuka auttaa, saako apua tarpeeksi
- Sosiaalitalkarit osana palveluita

Liite 3 Sosiaalitalkkaritoiminnan kehittäminen

7.11.2005

TIEDOTE SOSIAALITALKKARITOIMINNAN KEHITTÄMISESTÄ

Nääsville ry on syksyn 2005 aikana kehittänyt ja tarkentanut sosiaalitalkkaritoiminnan sisältöä. Sisällön kehittämisen ja tarkentamisen taustalla ovat rahoittajien tarkennetut linjaukset siitä, mitä julkisin varoin avustettavan yhteisön toiminta voi olla. Tällä hetkellä sosiaalitalkkareitten asiakaskunnassa on paljon asiakkaita, jotka tarvitsevat apua kertaluonteisesti esimerkiksi piha- ja puutarhatöiden tekemiseen, tukikahvojen asennukseen, kynnysten poistamiseen, muuttopuuhiin tms. Näitä töitä on tilattu Nääsvilleltä, koska sosiaalitalkkareitten tuntihinta on edullinen. Koska yksityiset palveluntuottajat tekevät näitä samoja töitä, Nääsville ei voi vääristää kilpailua tekemällä samoja asioita avustusrahoilla.

Vuoden 2006 alussa sosiaalitalkkari-nimike muuttuu **korttelikaveriksi**, koska nimike vastaa paremmin toiminnan uutta sisältöä. Toivomme, että korttelikaverit voivat tulevaisuudessa tukea asiakkaitamme seuraavassa esitetyin keinoin. Korttelikavereitten ensisijainen tehtävä on edelleen yksinäisyyden lievittäminen, syrjäytymisen ehkäisy, toimintakyvyn ylläpitäminen sekä vertaistukitoiminnan edistäminen. Korttelikaveri on henkilö, jolle voi soittaa silloin, kun tarvitaan juttuseuraa, saattajaa, lehden lukijaa tai ulkoilukaveria. Korttelikaverit antavat myös ohjausta ja neuvontaa erilaisten palvelujen löytämisestä (esimerkiksi siivous, hoitoapu, remontti, pihatyöt) ja tekevät ”turvallisuuskartoituksia” niiden kotona asuvien ikäihmisten luokse, jotka eivät ole palveluiden piirissä tai jotka muusta syystä tarvitsevat lisätukea kotona selviytyäkseen.

Suunnitelmissa on vuoden 2006 alussa käynnistää kotikäyntityön rinnalle vertaistukea edistävää toimintaa, jonka tarkoituksena on saattaa samalla alueella asuvia ikäihmisiä yhteisen toiminnan piiriin. Korttelikaverit järjestävät viriketoimintaa asukkaiden kotitalojen yhteisissä tiloissa sekä erilaisia tapahtumia ja retkiä taloyhtiöiden yksinäisille vanhuksille. Sosiaalitalkkaritoiminnan sisällön uudistamisen myötä myös asiakasmaksut muuttuvat vuoden 2006 alusta. Entinen tuntiperusteinen (10 €/h) veloituskäytäntö muuttuu kertaperusteiseksi (10 €/kerta, max 2,5 h). Korttelikaveritoiminnassa ainoastaan kotikäyntityö on maksullista, korttelikerhotoiminta on asiakkaille maksutonta.

Liite 4 Tiedote sosiaalitalkkareiden asiakkaille

SOSIAALITALKKARISTA TULEE KORTTELIKAVERI

11.11.2005

Vuoden 2006 alussa sosiaalitalkkaritoiminta nykyisessä muodossaan lakkaa. Toiminta muutetaan vastaamaan järjestön rahoittajien (RAY, Tampereen kaupunki) nykyisiä linjauksia. Toiminnasta jäävät pois kiinteistön huoltoon ja pihatöihin liittyvät tehtävät (nurmikon- ja aidan leikkaus, haravointi, lumityöt, korjaukset ja asennukset) sekä kotipalvelua lähellä olevat tehtävät. Näitä palveluja voi vastaisuudessa tilata yksityisiltä palveluntuottajilta. Sosiaalitalkkarimme neuvovat ja opastavat Teitä mielellään sopivan palveluntuottajan etsimisessä.

Sosiaalitalkkari-nimike muuttuu **korttelikaveriksi**, koska nimike vastaa paremmin toiminnan uutta sisältöä. Korttelikaveri on henkilö, jolle voi soittaa silloin, kun tarvitaan juttuseuraa, saattajaa (esimerkiksi lääkäriin, asioille, harrastusten pariin), lehden lukijaa tai ulkoilukaveria. Korttelikaverilla on aikaa kuunnella ja tukea asiakasta elämän pienissä ja isoissa kriiseissä (esimerkiksi läheisen kuolema tai sairastuminen). Korttelikaveri antaa myös ohjausta ja neuvontaa erilaisten palvelujen löytämisestä (esimerkiksi siivous, hoitoapu, remontti, pihatyöt). Nääsvillen toimistoon voi aina ottaa yhteyttä, jos joku asia askarruttaa mieltä. Mietitään yhdessä, miten voisimme ongelman ratkaista ja mikä on se taho, joka asiassa voi auttaa.

Toiminnan sisällön uudistamisen myötä myös asiakasmaksuja uudistetaan. Korttelikaverin kotikäynti on edullisempi kuin aikaisemmin. Kotikäynti maksaa **10 €/kerta** (Max. 2,5 tuntia). Ensimmäinen tutustumis- ja kartoituskäynti on edelleen maksuton.

Lisätietoja:
Nääsville ry
Katariina Niukkala
Kalevantie 1, 33100 Tampere
p. 261 4500
naasville@naasville.fi

Kiitokset

Olen tehnyt tutkielmaani pitkään. Hidas tahti on antanut mahdollisuuden hiukan viivyttää ”oikeaa aikuisuutta” ja opiskelijaelämästä pois siirtymistä. Välillä olen unohtunut keskittymään muihin asioihin ja sitten olen taas palannut aiheen pariin. Välillä taas työskentely on ollut hyvin intensiivistä niin, että muu elämä on unohtunutkin. Nyt on onneksi lopulta kiitosten aika. Tutkielmaa ovat ohjanneet Kirsi Juhila ja Leena Eräsaari. Ilman Leenaa en olisi myöskään päätenyt valitsemaan tätä tutkimusaiheita. Ohjaus ja tuki on ollut todella tärkeää, eikä työ olisi koskaan ilman sitä ja myös vaadittuja deadlineja valmistunut. On ollut ihanaa havaita, että opiskelijoiden teksteihin ja niiden kommentoimiseen ehditään ja jaksetaan paneutua huolella.

Olen osallistunut paitsi sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksen garduseminaariin myös naistutkimuksen laitoksella Päivi Korvajärven ja Kirsti Lempiäisen seminaareihin. Näissä kaikissa olen työstänyt tutkielmaani jollakin tavalla. Olen kiitollinen kaikille seminaareissa työtäni kommentoineille. Myös toisten hyvin erilaistenkin tutkielmien teon seuraamisesta on ollut tukea ja hyötyä omassa tutkielman teossa. Myös Sopiva-projektin kokouksista olen saanut mukaani gradun kannalta kiinnostavia pohdittavia asioita samoin kuin yhden talkkarin työn seuraamisesta. Anne Niittymäelle erityiskiitos. Harjoitusainetta kirjoittaessani sain Suvi Raitakarilta arvokkaita vinkkejä. Olen ollut gradua tehdessäni välillä töissä sosiaalityöntekijän sijaisena Kanta-Hämeen keskussairaalassa Hämeenlinnassa ja Naistenklinikalla Helsingissä. Kiitän näiden talojen sosiaalityöntekijöitä siitä, että he ovat jaksaneet kuunnella graduhuoliani.

Erityisesti haluan kiittää vanhempiani Tuulaa ja Kaukoa sekä sisartani Minnaa tuesta ja kannustuksesta ja Minnaa myös naapuruudesta ja tekstini lukemisesta. Myös monia ystäviä on kiittäminen murheiden jakamisesta ja asioiden tuulettamisesta. Sinikalle erityisesti kiitos gradutekstien kommentoimisesta ja tekemurheiden jakamisesta. Suurinta tukea olet tarjonnut sinä Aki. Olet tukenut valtavasti sekä teknisesti tietokonemurheiden kanssa, hoitamalla välillä kaikki kotityöt yksin, ettei kirjoittamiseni häiriintyisi, keskustelemalla utterasti kanssani graduaiheesta ja vieläpä antamalla korjausehdotuksia koukeroiseen kielenkäyttööni. Olen välillä ollut todella ärsyttävä ihminen kun olen ollut epätoivoinen ja varma, ettei tämä urakka koskaan valmistu. Kiitos kun olet jaksanut minua niinäkin päivinä. En oikeastaan tiedä, miten kiittää kylliksi rakkaudesta, tuesta ja turvallisuudesta, jota olet tarjonnut.

Ilman haastattelemieni naisten panosta ei tätä tutkielmaa olisi. Osa haastateltavista on myös lukenut ja kommentoinut tekstejäni. Olen onnellinen, että pääsin tutustumaan näiden urheiden naisten intiimejä asioita sisältäneisiin elämäntarinoihin. Toivon, että olen osannut käsitellä heidän kertomaansa kunnioittavasti.